परिच्छेद एक

शोध परिचय

१.१ शोध शीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक **गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** रहेको छ ।

१.२ शोध प्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौं पत्रको आंशिक परिपूर्तिका लागि तयार गरिएको हो ।

१.३ विषय परिचय

नेपाली भाषा साहित्यको विविध विधामा कलम चलाएका गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जन्म वि.सं. २००६ पौष २६ गते मङ्गलबारका दिन जनकपुर अञ्चल, रामेछाप जिल्लाको सालुपाटी गा.वि.स. वडा नं. ५ मा भएको थियो । हाल ललितपुर उपमहानगरपालिकाको वडा नं १३ मा बसोबास गरिरहनु भएका घिमिरेले २०२९ सालमा एकाङ्की विधाबाट लेखन यात्रा प्रारम्भ गरेको पाइन्छ । उनी सानै उमेरदेखि साहित्य मनपराउने व्यक्तित्व थिए त्यसैले उनको औपचारिक लेखन २०२४ सालबाट नै शुरु गरेको पाइन्छ । उनले सानै उमेरमा नै अप्रकाशित एकाङ्की **आशा** लेखेका थिए । यस एकाङ्कीले संस्कृत छात्रावासको साहित्यिक प्रतियोगितामा प्रथम स्थान हासिल गरेको थियो । लेखन कार्यमा समर्पित भएका घिमिरेले प्रारम्भिक चरणमा एकाङ्की, समलोचनात्मक लेख, छिटफुट रूपमा कविता लेखेको पाइन्छ । उनले पछिल्लो चरणमा आएर कानुन विधामा लेखन कार्य अगाडि बढाइ रहेका छन् । उनका प्रकाशित एकाङ्कीहरूमा **अम्मल (२०२९), आशङ्का (२०३२), असमाप्ति (२०३०)** हुन् भने एकाङ्की प्रायः सामाजिक यथार्थवादी धारामा केन्द्रित रहेका छन् । त्यस्तै प्रकाशित कविताहरूमा **यस्तै लाग्छ, राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जली, छात्र समस्या, अविरल यात्रा, आमाको काख अरूको लाख** जस्ता कविताहरू रहेका छन् । लेखहरूमा सेना सम्बन्धी परिचय भएका लेखहरू र संस्कृत साहित्यका केही पुराना कृतिहरूका बारेमा लेखहरू प्रकाशित गरेका छन् । कानुन सम्बन्धी कृतिहरूमा **बोध तथा अभिव्यक्ति, कानुनी नेपाली**

भाषाका विशेषताहरूको अध्ययन र अनुसन्धान, नेपाली भाषामा कानुनी पदावलीहरूको सङ्कलन, वर्गीकरण र विश्लेषण आदि जस्ता रहेका छन् । एकाङ्की विधाबाट आफ्नो साहित्यिक यात्रा शुरूवात गरे पनि उनी खास गरी कानुनी भाषाको विश्लेषणमा बढी केन्द्रित रहेका छन् । बहुव्यक्तित्व (साहित्यकार, समालोचक, एकाङ्कीकार, समाजसेवा) का धनी घिमिरेले प्रारम्भमा कविता, समालोचनात्मक लेखन गरे पनि उनले सफलता प्राप्त गरेको विधा भने एकाङ्की नै हो । तत्काल पाठकहरू माझ अति लोकप्रिय पत्रिका गोरखापत्रमा गोविन्दप्रसादको **अम्मल** एकाङ्की छापियो र अहिले पनि उनको एकाङ्कीले निकै चर्चा पाएकोले उनलाई धेरैले एकाङ्कीकारकै रूपमा चिन्ने गर्दछन् ।

१.४ समस्या कथन

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व, कृतित्व एवम् साहित्यिक क्षेत्रमा उनको योगदान विषयक प्रस्तुत शोधपत्रका समस्याहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

क. गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जीवनी के कस्तो रहेको छ ?

ख. गोविन्दप्रसाद घिमिरेको व्यक्तित्व के कस्तो रहेको छ ?

ग. गोविन्दप्रसाद घिमिरेको कृतित्व के कस्तो रहेको छ ?

घ. नेपाली साहित्यक क्षेत्रमा गोविन्दप्रसाद घिमिरेको योगदान के कस्तो रहेको छ ?

१.५ शोध कार्यको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधकार्यका उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

क. गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जीवनीको निरूपण गर्नु ,

ख. गोविन्दप्रसाद घिमिरेको व्यक्तित्व प्रकाश पार्नु ,

ग. गोविन्दप्रसाद घिमिरेको कृतित्वको विश्लेषण गर्नु ,

घ. नेपाली भाषा, साहित्य एवम् साहित्यिक क्षेत्रमा गोविन्दप्रसाद घिमिरेले पुऱ्याएको योगदानको अध्ययन एवम् मूल्याङ्कन गर्नु ।

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका बारेमा कतिपय साहित्यकार लेखकहरूले सामान्य रूपमा चर्चा परिचर्चा गरेको पाइए तापनि उनको जीवनी, व्यक्तित्व, कृतित्व एवम् साहित्यिक क्षेत्रमा उनले पु¥याएको योगदानका बारेमा आजसम्म विस्तृत अध्ययन हुन सकेको देखिँदैन । ती चर्चा, परिचर्चा, उनको जीवनी, व्यक्तित्व, कृतित्व र पत्रकारिता क्षेत्रमा पु¥याएको योगदानको समग्र अध्ययनका दृष्टिले अपूर्ण देखिन्छन् । उनका सम्बन्धमा लेखिएका केही लेख, टीका-टिप्पणी, पुस्तक तथा पत्रपत्रिकामा छापिएका छन् र तिनमा गोविन्दप्रसाद घिमिरे नेपाली साहित्यमा लेखक, समीक्षक, सम्पादक एवम् समाजसेवी, राष्ट्रसेवी व्यक्ति हुन भन्ने कुराको सामान्य उल्लेख मात्र गरेको पाइन्छ । उनका बारेमा हालसम्म भएका केही समीक्षात्मक विवरणलाई यस प्रकार प्रस्तुत गरिएको छ ।

गणेशराज शर्माले वि.सं २०३५ को कानुन जर्नलको पूर्णाङ्क १५ मा राम्रो साहित्यकारका साथै कानुनी भाषाका उत्कृष्ट विश्लेषकका रूपमा टिप्पणी गरेका छन् । यसमा शर्माले कानुनकर्मी व्यक्तित्वका रूपमा चर्चा गरे पनि साहित्यिक व्यक्तित्वका बारेमा भने चर्चा गरेको पाइदैन ।

ध्रुववर सिंह थापाले वि.सं २०३५ को बोध तथा अभिव्यक्ति भन्ने पुस्तकको भूमिकामा घिमिरेलाई कानुनका विद्यार्थीका लागि राम्रो पुस्तक लेख्ने लेखकका रूपमा चर्चा गरेका छन् भने यसमा पनि साहित्यिक व्यक्तित्वका बारेमा भने केही चर्चा गरेको पाइदैन ।

वल्लभमणि दाहालले वि.सं २०३५ को घिमिरेकै बोध र अभिव्यक्ति भन्ने पुस्तकको भूमिकामा घिमिरेलाई शिक्षण सामाग्रीको अपर्याप्त हटाउन, सुन्दर एउटा ईट्टा थप्ने उद्यमी र परिश्रमी लेखक मान्न सकिन्छ भनेर उल्लेख गरेका छन् तर साहित्य लेखक वा पुस्तक लेखकमा बढी परिश्रमी भन्ने बारेमा प्रस्ट पारेको पाइदैन ।

वि.सं २०६७ पौषको प्रयोजन परक नेपाली भाषा भन्ने पुस्तकमा साझा प्रकाशनले घिमिरेलाई नेपाली विषयमा विशेष चासो र दख्खल राख्ने सबै पाठकका लागि महत्त्वपूर्ण खुराकी र व्यावहारिक ज्ञान दिन भाषा सिकाउने लेखकका रूपमा चर्चा गरेको पाइन्छ । तर यसमा पनि घिमिरेको साहित्यकारिताका बारेमा भने केही चर्चा गरेको पाइदैन ।

घटराज भट्टराईले नेपाली साहित्य कोषमा घिमिरेको केही सामान्य परिचय दिएको पाइन्छ । त्यस्तै रेडियो नेपालको पूर्व सञ्चालिका श्रृजना शर्माले केही समालोचनात्मक लेख रेडियो नेपालबाट प्रसारण गरको पाइन्छ । यसरी रेडियो नेपालबाट अर्न्तवार्ता दिएको

जानकारी स्वयं घिमिरेबाटै थाहा हुन्छ । उनका बारेमा लेखेर उनको कृति र कृतित्वको संक्षिप्त एक पक्ष रूपमा सामान्य अध्ययन भए पनि उनको साहित्यिक व्यक्तित्वको बारेमा पूर्वकार्यको समीक्षा भएको पाइदैन । किनभने उनका रचनाहरु धेरै अप्रकाशित रुपमा रहेका र प्रकाशित भएका मध्येमा पनि कमै मात्र टिकाटिप्पणी भएको हुँदा उनको साहित्यकारिता फस्टाउन नसकेको देखिन्छ ।

१.७. शोध विधि

प्रस्तुत शोध समस्यालाई विश्वसनीय, प्रामाणिक एवम् पूर्णता प्रदान गर्ने क्रममा सामग्री सङ्कलनका लागि पुस्तकालयीय विधि एवम् अन्तर्वाता विधिलाई नै मूलतः आत्मसात् गरिएको छ । त्यसका लागि सम्बद्ध पुस्तक पत्रपत्रिकाको अध्ययन गर्दै शोधनायकसँगको प्रत्यक्ष भेटघाट र सम्पर्कबाट लिखित एवम् मौखिक रूपमा आवश्यक अन्तर्वार्ताका माध्यमबाट यथा सम्भव जानकारी प्राप्त गरी उपयुक्त सामग्री र सूचना सङ्कलन गरिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्रमा घिमिरेका जीवनका अनेक मोडहरूसँग सम्बन्धीत हुनका साथै उनका व्यक्तित्व र कृतित्व अध्ययनसँग सम्बन्धीत भएकोले जीवनीपरक समालोचना र कृतिपरक समालोचना सिद्धान्तहरूको पनि आधार मानिएको छ । यसका साथै उनका विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित लेखहरू तथा लिखित उनका रचना र उनका बारेमा विस्तृत शोधकार्य अहिलेसम्म नभएको हुँदा खासगरी उनको मौखिक जानकारी, उनका परिवारका सदस्य तथा मान्यजन स्वयं उनीसँगको भेट तथा उनका प्रकाशित अप्रकाशित कृतिहरूको विश्लेषणलाई पनि आधार बनाइएको छ । यसरी सङ्कलित सामाग्रीको विश्लेषणका लागि विश्लेषणात्मक तथा मूल्याङ्कन कृतित्व पक्षका अध्ययनका लागि प्रभाव परक समालोचना पद्धतिको पनि अवलम्बन गरिएको छ । समग्रमा शोध विधिलाई तीन प्रकारमा बाँडेर पनि अध्ययन गरिएको छ ।

१.७.१ सामाग्री सङ्कलन विधि

शोधका लागि सामाग्रीको खोजी गर्ने विधि नै सामाग्री सङ्कलन विधि हो । यसमा स्वयं घिमिरेसँग लिइएको अन्तर्वाता, उनका कृति, उनका वारेमा गरिएको सर्वेक्षण आदि प्राथमिक श्रोतको प्रयोग गरी सामाग्रीको सङ्कलन गरिएको छ भने त्यस्तै उनका विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित रचनाहरू पुस्तकालयबाट पनि प्राप्त गरिएकोले सामाग्री सङ्कलन विधि मध्ये द्वितियक श्रोतमा रहेको पुस्तकालयीय विधिको पनि प्रयोग गरिएको छ ।

१.७.२ सैद्धान्तिक पर्याधार

यसमा व्यक्तिको जीवनीसँग सम्वद्ध जीवनीपरक समालोचना र कृतिको अध्ययनसँग सम्वन्धि कृतिपरक समालोचना र कृतिको विश्लेषणका निम्ति विधातात्विक सिद्धान्तलाई मुख्य आधार मानिएको छ ।

१.७.३ विश्लेषण विधि

यस अनुसन्धानमा प्राप्त सामाग्रीलाई खण्डन मण्डन गरी सत्यापन सम्म पुऱ्याउन अन्तवार्ता विधिका साथै विवरणात्मक तथा विश्लेषणत्मक विधिको पनि उपयोग गरिएको छ ।

१.८ अध्ययनको क्षेत्र र सीमा

गोविन्दप्रसाद घिमिरे नेपाली साहित्यका मुख्य रूपमा एकाङ्की, कविता, समालोचना लगायत फुटकर रचनाको क्षेत्रमा प्रतिष्ठित रहेका छन् । प्रस्तुत शोधपत्रमा घिमिरेका प्रकाशित, अप्रकाशित कृतिहरूका साथै उनको व्यक्तित्व र जीवनी अध्ययनको सामान्य विश्लेषण नै प्रस्तुत शोधको क्षेत्र हो । उनको साहित्यिक व्यक्तित्वलाई विधापरक ढङ्गले मात्र अध्ययन गरिएको छ र त्यस आधारमा प्रवृत्ति निरूपण गरिएको छ । यो नै यसको सीमा हो ।

१.९ शोधपत्रको औचित्य र महत्त्व

नेपाली साहित्यका विभिन्न विधा, एकाङ्की, कविता, समालोचना आदि क्षेत्रमा कलम चलाउने घिमिरेको बहुमुखी प्रतिभा तथा प्रकाशित, अप्रकाशित रचनाहरूका आधारमा कृतित्वको खोजी, अध्ययन, अनुसन्धान, विश्लेषण तथा मूल्यांङ्कन कार्यमा हालसम्म कुनै पनि शोधार्थीको ध्यान गएको देखिदैन । त्यसैले प्रस्तुत शोधपत्रमा मूलतः उनको बहुमुखी प्रतिभाशाली व्यक्तित्व साहित्य यात्राका अनुसन्धान विश्लेषण तथा मूल्यांङ्कन गर्नु तथा समाजसेवी घिमिरेलाई समग्रतामा चिनाउनु नै प्रस्तुत शोधपत्रको औचित्य र महत्त्व रहेको छ ।

१.१०. शोधपत्रको सङ्गठन

प्रस्तुत शोधपत्रलाई छ परिच्छेदमा विभाजन गरिएको छ । आवश्यकता अनुसार यसका प्रत्येक परिच्छेदलाई विविध शीर्षक र उपशीर्षकहरूमा समेत विभाजन गरिएको छ ।

परिच्छेद एक – शोध परिचय

परिच्छेद दुई – गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जीवनीको अध्ययन

परिच्छेद तीन – गोविन्दप्रसाद घिमिरेको व्यक्तित्वको अध्ययन

परिच्छेद चार – गोविन्दप्रसाद घिमिरेको साहित्यिक विकास

परिच्छेद पाँच – गोविन्दप्रसाद घिमिरेको कृतित्वको अध्ययन

परिच्छेद छ – उपसंहार वा निष्कर्ष

सन्दर्भ सामाग्री सूचि

परिच्छेद दुई

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जीवनी

२.१ विषय प्रवेश

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका बारेमा वर्णन गरिएको यस परिच्छेदमा उनको जीवनीसँग सम्बद्ध पक्षहरू प्रस्तुत गरिएका छन् । उनको जन्म स्थान, वाल्यकाल, शिक्षा दीक्षा, प्रेम प्रकरण र विवाह प्रस्ताव, पारिवारिक पृष्ठभूमि, आर्थिक स्थिति, कार्यक्षेत्र र आजीविका, रूचि तथा स्वभाव, साहित्यिक क्षेत्रमा प्रवेश र कार्य, लेखनको प्रारम्भ सामाजिक क्षेत्रमा सम्लग्नता र कार्य साहित्यका क्षेत्रमा सम्मान र पुरस्कार, उनको रूचि तथा स्वभाव, साहित्यिक गतिविधि तथा साहित्यिक अवधारणा र जीवन दर्शनलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.२ जन्म, जन्मस्थान र वंशवृत्त

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जन्म वि.सं. २००६ साल पौष २६ गते मंगलबारका दिन, पिता धनप्रसाद उपाध्याय र स्व. माता चेतकुमारी उपाध्यायको सन्ततीका रूपमा जनकपुर अञ्चल रामेछाप जिल्लाको मन्थली स्थित सालुपाटी गा. वि. स. वडा नं. ५ मा भएको हो । हाल वहाँ ललितपुर उपमहानगरपालिका वडा नं. १३ एकान्तकुनामा स्थायी रूपमा बसोबास गरी रहनु भएको छ । बुवा धनप्रसाद उपाध्याय र आमा चेतकुमारी उपाध्यायका चार भाई छोरामध्ये जेठो छोराका रूपमा गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जन्म भएको हो । यसरी जन्मिएका गोविन्दप्रसाद घिमिरेका पारिवारिक पृष्ठभूमि रामेछाप जिल्लासँग जोडिएको पाइन्छ । राणाकालमा रामेछापमा विशिष्ट कर्मचारी मध्ये इन्द्रलाल घिमिरे डिट्ठा भएका थिए । यिनै डिट्ठाका जेठा छोरा धनप्रसाद उपाध्याय हुन् । यिनको विवाह सिन्धुपाल्चोक सिपाका रविलाल न्यौपाने र बालकुमारी न्यौपानेकी छोरी चेतकुमारी न्यौपानेसँग भएको थियो । यिनै जोडीका चारभाइ छोरा मध्ये जेठा छोरा गोविन्दप्रसाद घिमिरे हुन् । वंशवृत्तबाट पनि उनको बारेमा पुष्टि हुन्छ ।[1]

१ गोविन्दप्रसाद घिमिरेको बुवा धनप्रसाद घिमिरेको मौखिक जानकारी अनुसार ।

आरेख नं. १

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको वंशवृत्त

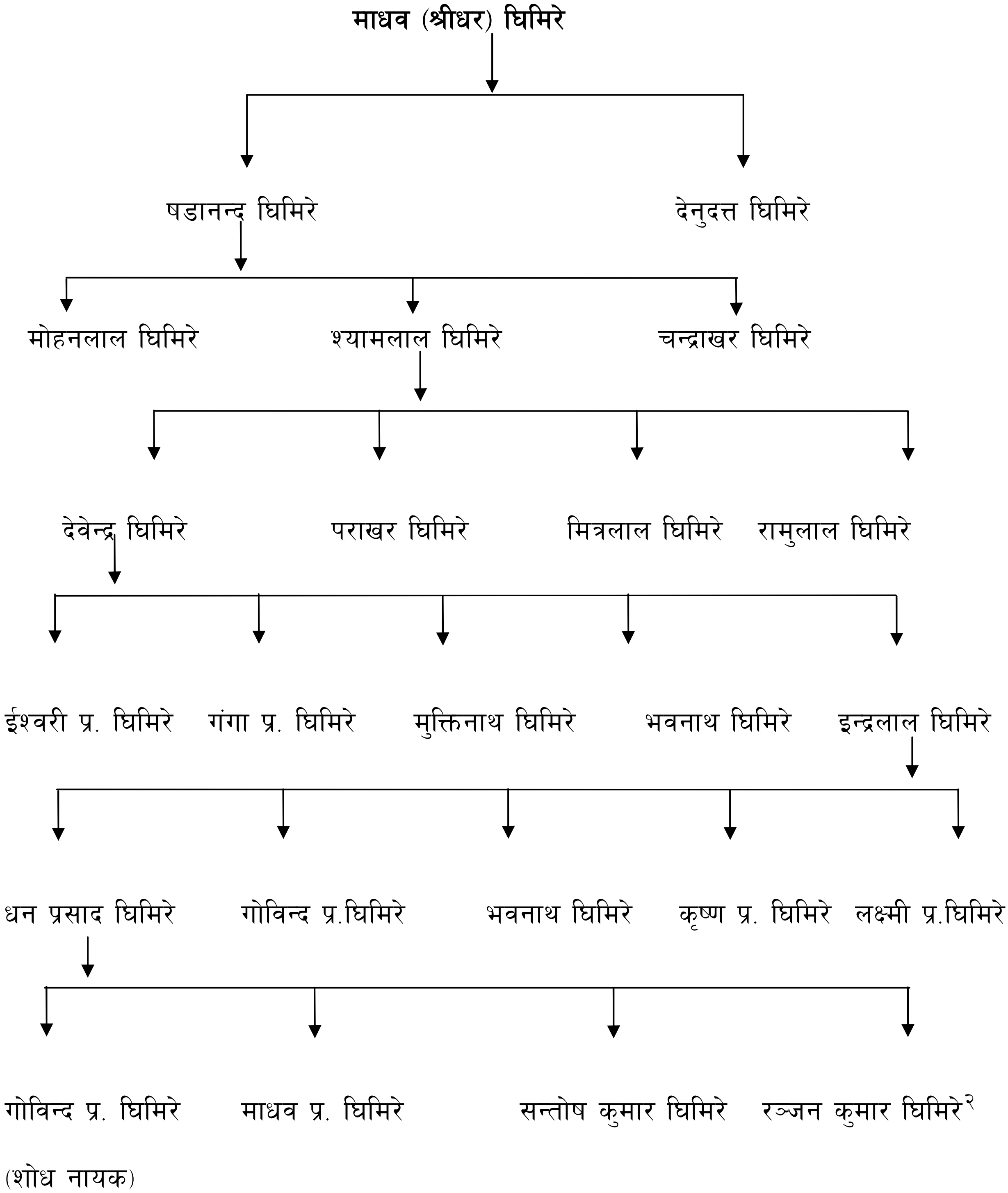

यसरी प्रस्तुत गरिएको वंशावलीको आरेखले घिमिरेको वंशको वारेमा सत्यतथ्य र स्पस्ट जानकारी गराउनु नै यस आरेखको उद्धेश्य रहेको छ ।

---

२. बृहत घिमिरे वंशवली २०६८, घिमिरे कल्याण परिषद्, केन्द्रिय कार्यालय, विराटनगर, नेपाल अनुसार ।

२.३ बाल्यकाल

जीवनको प्रथम चरण बाल्यकालमा जुनसुकै बालबालिका निश्छल, निश्पाप र निष्कपट हुन्छन् । यस उमेरमा बालबालिकाहरू बालसुलभ आचरण अनुरूप खेलकुद अनि मनोरञ्जनमा रमाउँदछन् ।

पूर्वी पाहाडको दुर्गम बस्तीमा जन्मिएका गोविन्दप्रसाद घिमिरेको बाल्यकाल पनि सुखद् नै बितेको देखिन्छ । गोविन्द उनको बाल्यकालको बोलाउने नाम थियो । उनी जेठो छोरा भएकाले परिवारका सम्पूर्ण सदस्यबाट उनले खुबै स्नेहमय वातावरण पाए । उनी सानैदेखि जुनसुकै काम गर्न पनि अग्रसर हुनका साथै परिवारका अरू सदस्यहरूको काममा पनि सहयोग गर्ने गर्थे र उनी घरमा आमालाई धेरै माया गर्थे र उनको सहयोगका लागि बाख्रा चराउन पनि जान्थे ।[३]

आफ्ना हजुरबुवा सालुपाटीका डिट्ठा र बुवा नेपाली सेनामा भएकोले उनलाई आर्थिक रूपमा खासै अप्ठ्यारो परेन । उनी ठूलो परिवारमा जन्मेका भए पनि सबैका प्रिय भएको हुनाले उनलाई आर्थिक संकट पर्न पाएन ।[४]

सानै उमेरदेखि अरूको दु:खमा दु:खी हुने घिमिरे आमाको जीवन जिउने आधार र आड भरोसा दिने व्यक्ति थिए । सानैदेखि मेहेनती, लगनशील र सहयोगी गोविन्दप्रसाद घिमिरेको बाल्यकालमा अति रमणीय घटना घटेको पनि पाइन्छ । एक पटक थापाथलीमा बुवासँग पढ्न बस्दा बुबा घर आउनु नभएको र खानेकुरा पनि केही नहुँदा काँचो चामल खाँदा भोलिपल्ट पखला लागेर सुत्नु परेको र अर्को पटक तीन दिन हिंड्न लाग्ने बाटो अर्काको लहैलहैमा दुई दिनमा हिंडेकोले ज्वरो आई पाँच दिन सम्म सुत्दा उनको मन सार्है दुखेको थियो ।[५]

बाल्य अवस्थामा पनि भगवान प्रति विश्वास गर्ने घिमिरेको बाल्यकाल केही धार्मिक कार्यहरूबाट पनि प्रभावित देखिन्छ । उनको घरमा पूजाआजा र अन्य धार्मिक कर्मका कार्यहरू बढी हुने भएकोले उनी ब्यस्त कार्यक्रमहरूमा खुव रमाईलो मान्थे । यसका साथै

---

३ गोविन्दप्रसाद घिमिरेको बुवा धनप्रसाद उपध्यायको मौखिक जानकारी अनुसार ।

४ शोधनायकको मौखिक जानकारी अनुसार ।

५ ऐजन ।

उनको घरमा हरेक हिउँदमा स्वस्थानी व्रतकथा लगाउने गरिन्थ्यो । घरमा स्वस्थानी भन्न सक्ने अरू कोही नभएकोले स्वस्थानी वाचन पनि उनी नै गर्थे । उनी कहिले काहीं हजुरबुवाको आग्रहमा रामायण, महाभारत, गीता पनि पढेर सुनाउंथे ।[६]

यसरी सानै उमेरदेखि धार्मिक कार्यमा मन पराउने, अरूको दुःखमा साथ दिने, मिलनसार र सहयोगी घिमिरेको बाल्य अवस्थाको प्रभाव बयस्क अवस्थामा पनि पऱ्यो, जसले गर्दा उनी सानै उमेरदेखि समाज सेवामा लागेको पाइन्छ । यस्तै सानै उमेरदेखि धार्मिक पुस्तकहरू वचन गर्ने रूचिले घिमिरेको अहिलेको साहित्यिक व्यक्तित्वलाई पनि सहयोग पुऱ्याएको पाइन्छ । उनी सानै देखि निडर र हक्की विचारका थिए । वास्तविक कुराहरू वोल्नलाई नडराउने घिमिरे आफ्नो परिवारमा कसैमाथि अन्याय परेमा उसको पक्षमा बोल्थे ।[७] सानै उमेरदेखि धनी, गरीब, छुवाछुत आदि भेदभाव बारे आफ्ना पिताजीसँग सोध्ने तथा त्यस्ता पक्षमा जिज्ञासु बन्ने घिमिरे अरूलाई अन्याय परेको देख्न सक्दैनथे र परिवारका सबै सदस्यहरूलाई समान व्यवहार गर्थे र उनी सबैका सहयोगी र धन्यवादका पात्र थिए ।

२.४ उपनयन

हिन्दू धर्म, संस्कृतिमा उपनयन (व्रतबन्ध) कर्मको आफनै महत्त्व छ । जीवनका विविध संस्कारहरू मध्ये उपनयन (चूडाकर्म)को महत्त्व गहन मानिन्छ । वेद, पुराण र स्मृतिग्रन्थ, अनुरूप धेरै जातिमा यस कर्मको आफनै किसिमको परम्परा रहेको पाइन्छ । ब्राम्हण परिवारमा हुर्किएका गोविन्दप्रसाद घिमिरेको आठ वर्षको उमेरमा वि.सं. २०१४ साल चैत ११ गते उनका माता-पिताले हिन्दू धर्म, संस्कार एवम् परम्परा अनुरूप उपनयन गरी दिएका थिए ।

२.५ शिक्षादीक्षा

गोविन्दप्रसाद घिमिरेले प्राप्त गरेको शिक्षालाई अनौपचारिक र औपचारिक गरी दुई भागमा बाँडेर अध्ययन गरिएको छ ।

---

६ बुवा धन प्रसाद घिमिरेको मौखिक जानकारी अनुसार ।

७ ऐजन ।

२.५.१ अनौपचारिक शिक्षा र स्वअध्ययन

उनी सानै उमेरदेखि धार्मिक एवं साहित्यिक विषयमा रूची राख्नका साथै हिन्दी साहित्यको अध्ययन र नेपाली साहित्य तथा पत्र पत्रिकाको अध्ययन गर्न रूचाउँथे । यसका साथै उनी विभिन्न विद्वानहरूका लेख रचनाहरूबाट पनि निकै प्रभावित हुन्थे ।

यसका साथै उनी कानुन सम्बन्धी किताबहरूको अध्ययन अनुसन्धान र त्यस सम्बन्धी लेखिएका विभिन्न देश विदेशको विद्वानहरूको रचनाहरू पनि अध्ययन गर्न मन पराउंथे ।[८]

उनी निजी पुस्तकालय र काठमाण्डौको प्रायः पुस्तकालयका राजनीति साहित्य, इतिहास, कानुन सम्बन्धी हजारौं पुस्तकको अध्ययन गरेका घिमिरेले केही मात्रामा राजा र राजमुकुट प्रति लेखेका पुस्तकबाट पनि केही प्रभावित भएका थिए ।

२.५.२ औपचारिक शिक्षा

जनताका छोराछोरीलाई शिक्षा दिनु, जनतालाई चेतनशील बनाउनु हो । राणाराज्य खत्तम पारी आफूलाई सत्ताच्युत गराउनु हो भन्ने भावना राख्ने राणाकालको समाप्ति पछि पनि शिक्षामा त्यति राम्रो विकास नभएको समयमा ब्राम्हण परिवारमा जन्मिएका र आस्था अनुरूप पाँच/छ वर्षको उमेरमा माता पिताबाट उनलाई अक्षरारम्भ गराइयो । उनले घरमा नै प्रारम्भिक शिक्षा ग्रहण गरेका थिए । तर उनको औपचारिक शिक्षाको शुरूवात सात/आठ वर्षको उमेरमा भएको थियो । श्री पद्मोदय हाइस्कुलमा एकै चोटि कक्षा चारमा भर्ना भएका घिमिरेले एक वर्षसम्म अध्ययन गरे । त्यसपछि उनले एक वर्ष गोठाले जीवन व्यथिति गरी पुनः २०१६ सालमा काठमाण्डौमा आई रानीपोखरी पाठशालामा कक्षा पाँचमा भर्ना भएर माध्यमिक तहसम्मको अध्ययन पूरा गरे ।[९]

उक्त विद्यालयमा उनी कक्षा आठमा अध्ययनरत रहदा उनका पिताले सेनाबाट जागिर छोडी निजामति कर्मचारीमा जागिर खानु परेकोले उनले एक्लो जीवन विताउनु पर्दा अध्ययनमा केही अप्ठेरो भएता पनि उनले प्रवेशिका परीक्षा वि.सं २०२१ सालमा प्रथम श्रेणीमा उत्तीर्ण गरे ।

---

८ शोधनायकको मौखिक जानकारी अनुसार ।

९ ऐजन ।

प्रवेशिका परीक्षा उत्तीर्ण गरेपछि उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि राजकीय संस्कृत महाविद्यालय (बाल्मीकि क्याम्पस)बाट उत्तर मध्यमा तह वि.सं २०२३ सालमा उत्तीर्ण गरे ।

उत्तर मध्यमा तह उत्तीर्ण गरे पछि संस्कृत छात्रावासमा बसी त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट वि.सं. २०२५ सालमा स्नातक तह र शास्त्री पास गरी संस्कृत छात्राबासबाट निस्कन पुगे ।

त्यसपछि वि.सं. २०२६ सालमा त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा एम्.ए. र संस्कृतको आचार्यमा भर्ना हुन पुगे । त्यस पछि एम्.ए. द्वितीय श्रेणीमा र आचार्य प्रथम श्रेणीमा पास गरी महेन्द्र विद्याभुषण प्राप्त गरे । अन्त्यमा संस्कृत र नेपालीको पढाई वि.सं. २०२८ सालमा पूरा गरे ।

२.६ प्रेम प्रकरण र विवाह प्रस्ताव

उच्च शिक्षा अध्ययन गरेका, जल्दो बल्दो उमेरका गोविन्दप्रसाद घिमिरेलाई आफूसँग अध्ययन गर्ने लगायत वरपरका महिला मित्रहरूले प्रेम प्रस्ताव राख्ने गरेको पाइन्छ । त्यसमा उनी चाहीं सवैसँग आत्मीय तथा सम्मानजनक व्यवहार गरेको कारणबाट धनी तथा उच्च योग्यता भएका दरवारिया सम्बन्ध भएका युवतीहरू लगायत उनीहरूका परिवारजनबाट प्रेम र विवाहका प्रस्ताव आएका थिए । उनले सबैलाई स्वीकार गरेका थिएनन् । विवाहको क्रममा उनीसँगै अध्ययन गर्ने एक जना साथी मार्फत विवाह गर्नु भनि सन्देश पठाएको तर उनले त्यस प्रस्तावलाई अस्विकार गरेका थिए । घिमिरेको जीवनमा विवाह सम्वन्धी यी विभिन्न घटना घटिसकेपछि उनले ललितपुर झम्सीखेल वडा नं २ निवासी बुवा शक्ति प्रसाद मरहट्टा तथा आमा बिना मरहट्टाकी जेठी छोरी बिमला शर्मासँग मागी विवाह गरेका थिए ।

२.७ पारिवारिक पृष्ठभूमि

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको परिवारमा हाल उनी, श्रीमती र एक छोरी गरी तीनजनाको समूह रहेको छ । उनका जम्मा सन्तानमा चारवटी छोरी रहेका र तीनवटी छोरीको विवाह भइसकेकोले हाल उनको परिवार तीनजनाको रहेको छ । घिमिरे सानै उमेरमा छँदा नै वि.सं.२०१९ साल अषाढ २७ गते आषाढ शुक्ल नवमीका दिन उनको आमाको देहवसान

भएकोले उनलाई सानै उमेरमा नै मातृशोक परेको थियो । त्यसपछि उनका बुबाले अर्की आमा ल्याएकोले बुबा हाल कान्छी आमासँग नै बसोबास गरिरहनु भएको छ ।[10]

२.८ आर्थिक स्थिति

जनकपुर अञ्चलको रामेछाप जिल्लाकै धनी परिवार मध्येको एक परिवारमा गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जन्म भएको थियो । उनका पिताजी जनकपुर अञ्चलकै सम्पन्न व्यक्ति भएकाले उनको पारिवारिक तथा आर्थिक स्थिति सबल थियो । आर्थिक स्थिति सवल भएको कारणबाट नै उनले विभिन्न विषय तथा क्षेत्रमा अध्ययन गर्ने अवसर पाएका थिए । उनको जीवनमा आर्थिक समस्या खासै थिएन जसले गर्दा उनको कार्यक्षेत्रमा कुनै बाधा तथा अड्चन आएको थिएन ।

२.९ कार्यक्षेत्र र आजीविका

मानिसले आजीविका निर्वाहका लागि विभिन्न क्षेत्रमा संलग्न भई कार्य गर्दछ । यस क्रममा कसैले व्यापार कसैले जागिर र कसैले विभिन्न आय आर्जनका उपायहरू अपनाउने गर्दछन् । साहित्यिकार गोविन्दप्रसाद घिमिरेले भने आफ्नो जीवनमा आयआर्जनका लागि व्यापार व्यवसायलाई नअपनाएर साहित्य तर्फ उन्मुख भए । नेपाली भाषा एवम् साहित्यको संबर्द्धन संरक्षणमा उनी सदा तल्लीन भएर लागि रहेका छन् । गोविन्दप्रसाद घिमिरेले सानै उमेरदेखि नै साहित्य, समाजसेवा र राजनीतितिर अभिरूची राख्ने व्यक्ति थिए । साहित्य लेखन र प्राध्यापन जस्ता क्षेत्रमा उनको कार्यक्षेत्र विभाजित छ ।[ज्ञज्ञ]

घिमिरेले विद्यालयमा अध्ययन गर्दा देखि नै कविता, एकाङ्की लेख्ने गरेको पाइन्छ । वि.सं. २०२९ साल पौष महिनादेखि त्रिभुवन विश्वविद्यालयको वन विज्ञान संस्थान अन्तर्गत हेटौंडामा नेपाली र सामाजिक विषयको प्राध्यापनबाट आफ्नो पेसा शुरू गरेका घिमिरेको जीवन चलाउने आधार नै प्राध्यापन बनेको छ । हेटौंडामा (वि.सं. २०२९ सालबाट वि.सं. २०३० साल श्रावण १० गते सम्म) र नेपाल ल क्याम्पसमा (वि.सं. २०३० साल श्रावण ११

१० गोविन्दप्रसाद घिमिरेको बुवा धनप्रसाद उपाध्यायको मौखिक जानकारी अनुसार ।

११ गोविन्दप्रसाद घिमिरेको मौखिक जानकारी अनुसार ।

गतेबाट वि.सं. २०५६ साल पौष ६ गते सम्म) प्राध्यापन गरेका घिमिरेले त्यस बीचमा बेतलबी काजमा वीरेन्द्र सैनिक आवाशीय महाविद्यालयमा त्रि.वि.बाट प्राध्यापन कार्य (वि.सं. २०४८ फाल्गुणदेखी वि.सं. २०५४ पौष महिनासम्म) र नेपाली सैनिक प्रतिष्ठान खरिपाटीमा (वि.सं. २०५० साल बैशाख देखि हालसम्म) शैक्षिक अध्यापन महाशाखा अन्तर्गत स्नातक तहमा प्राध्यापन गराई रहेका घिमिरेले वि.सं. २०५६ साल पौष ६ गते देखि नेपाल ल क्याम्पसबाट उच्च शिक्षामा अति राजनीति भएका कारणबाट राजिनामा दिएका घिमिरेले वि.सं. २०६७ साल माघ महिनाबाट हालसम्म कानुन सङ्काय अन्तर्गत नेपाल ल क्याम्पस भृकुटी मण्डपमा बी.ए., एल.एल.वि का कानुनी नेपाली पाठ्यक्रमको प्राध्यापनमा पुनःसम्लग्न रहेका छन् । यसरी वि.सं. २०२९ सालबाट प्राध्यापन गर्न शुरू गरेका घिमिरेले प्राध्यापनको बीचमा एकाङ्की लेखन, राजनिती गरे पनि कानुन विषयका केही पुस्तकहरू लेखे पनि समग्र रूपमा घिमिरेको कार्य क्षेत्र आजिविकाको माध्यम प्राध्यापन नै रहेको छ ।

२.१० रूचि तथा स्वभाव

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको रूची साहित्यिक अध्ययन लेखन तथा राजनीतिक अध्ययन, विश्वमा भएका नयाँ नयाँ घटनाको ज्ञान राख्नु, विभिन्न संस्थाहरूको स्थापना र संचालन गर्नु जस्ता महत्त्वपूर्ण कार्य रहेको छ । खासगरी प्रगतिशील विचार राख्ने उनी वैचारिक उत्थानका निम्ति क्रियाशील भएको पाइन्छ । घिमिरे सानै उमेरदेखि अरूको सेवा गर्न मन पराउने, समाजका लागि लड्ने, अन्याय अत्याचार सहन नसक्ने व्यक्ति थिए । कोमल स्वभाव तथा साथी भाइसँग नम्र व्यवहार गर्ने, अरूसँग कतिपय कुरामा झुक्ने र जायज कुरामा आफ्नो अडान नछाड्ने स्वभावका थिए भन्ने गरेको पाइन्छ ।[१२]

घिमिरे मिलनसार, मृदुभाषी र शिष्ट स्वभावका छन् । सबैलाई समान व्यवहार गर्ने र सामन्ती चिन्तन, व्यवहार, संस्कार, विकृति तथा जातिहरूमा छुवाछुत र धाक रवाफको अन्त्य गर्न चाहन्छन् । घिमिरे आफूलाई जिम्मा दिएको काम समयमै पुरा गर्ने तथा अरूलाई पनि त्यस्तै सल्लाह दिन्छन् । अत्यन्तै सहज, स्वभाविक र नम्र बानी व्यवहारका कारण उनी सबैका बीच प्रिय छन् ।

विशेष गरी आफनो कार्यमा तल्लीन रहने, एकान्त प्रेमी एवं अध्ययनशील स्वभावका उनी सुमधुर गीत सङ्गीत सुन्न, साहित्यिक सूचनामूलक पत्रपत्रिका पढ्न, समाचार सुन्न,

१२ गोविन्दप्रसाद घिमिरेको साथी बासुदेव भट्टराईको मौखिक जानकारी अनुसार ।

प्राकृतिक स्थलहरूको भ्रमण गर्नमा रूची राख्दछन् । नेपाली खाना मिठो मानेर खाने, सादा पोशाक पहिरन मन पराउने, धर्ममा आस्था राख्ने, नित्य पूजा पाठ गर्ने, सादा जीवन उच्च विचारमा विश्वास राख्ने घिमिरे सत्य, न्याय र स्वतन्त्रतामा आस्था राख्ने स्वाभिमानी व्यक्ति हुन् ।[१३]

२.११ साहित्य यात्रा

गोविन्दप्रसाद घिमिरेले आफ्नो साहित्य लेखनको क्रममा गरेको यात्रालाई नै साहित्य यात्रा भनिन्छ । यस्तो साहित्य यात्रालाई विभिन्न शीर्षक उपशीर्षकमा राखेर अध्ययन गरिएको छ ।

२.११.१ लेखनका लागि प्रेरणा र प्रभाव

मानिसको जीवनमा अनेक किसिमको मोड प्रतिमोड आउने गर्दछ । जीवनमा घटेका अनेकौं घटनाबाट मानिसले हर्ष, खुसी, मिलन, दुःख , विस्मात्, आसु, विछोड आदिको भोगाइसँगै अनुभव गर्न थाल्दछ । प्रकृतिको विविध विधानसाग परिचित हुंदै उसले जीवनको अनुभव हासिल गर्छ तर कुशल सर्जकले आफ्नो मनोभावलाई साकार रूप दिन्छ र आफूमा भएको सिर्जनात्मकता प्रदर्शन गर्न थाल्दछ । गोविन्दप्रसाद घिमिरेको पनि साहित्यिक जीवन निर्माणको प्रारम्भमा आफ्नै हजुरबुबा र आफ्नै घरका सदस्यहरूको प्रभाव परेको देखिन्छ । यसका साथै उनी सानै उमेरदेखि रामायण, गीता र स्वस्थानी व्रतकथा वाचन गर्दा गर्दै भित्री हृदयमा साहित्यिक भावहरू अंकुराउन थालेको पाइन्छ । उनी विद्यालय जीवनमा हुँदा साथीभाइको प्रेरणाबाट पनि उनको साहित्य लेखनमा विशेष प्रभाव परेको देखिन्छ । उनका बुवा पनि शिक्षित भएका र विभिन्न पत्रपत्रिका घरमा ल्याउने भएकोले उनी ती पत्रिका पढेर पनि केही मात्रामा प्रभावित भए । त्यसपछि उनी समाजमा भएका विकृति, विसङ्गति, अन्याय, अत्याचार, रूढीवादी संस्कार तिर आकर्षित भई उनको मन त्यस्तै साहित्य लेखनतिर उत्प्रेरित भएको पाइन्छ । यसरी उनी साहित्य तर्फ आकर्षित भई लेखेका लेखमा उनलाई खासै उपनाम राख्ने शोक नभए पनि नेपाल युवक सँगठनद्वारा संचालित पत्रिका युवकमा दिव्यचक्षुका नामबाट केही लेखहरू प्रकाशित छन् तर उनका सबै साहित्यिक रचनाहरूमा गोविन्दप्रसाद घिमिरेकै नाम देखापर्छ ।

---

१३ ऐजन ।

उनी बाल्यकाल देखिनै विशेष साहित्यमा रूचि राख्ने थाहा पाएर उनकी कान्छी आमाले पनि कविता, सानो एकाङ्की लेखेर सुनाउँदा पनि राम्रो छ, अझै लेख्न कोशिश गर्नु भनी प्रेरणा प्रदान गर्नु हुन्थ्यो । त्यस्तै उनले स्कुले जीवनमा एउटा एकाङ्की लेखेर बालकृष्ण समलाई देखाउँदा लेख्न नछाड्नु भनेका र भैरव अर्यालले पनि प्रयास राम्रो छ भनेकोले उनलाई साहित्यमा विशेष रूचि राख्न प्रेरणा दिने व्यक्ति बालकृष्ण सम र भैरव अर्याल नै हुन् भन्ने भनाइ स्वयं गोविन्दप्रसाद घिमिरेबाट नै थाहा हुन्छ ।

२.११.२ लेखनको प्रारम्भ र प्रकाशनको थालनी

धार्मिक पुस्तक र पत्रिका, आमाको प्रेरणा, साथी भाइको प्रेरणाबाट साहित्य यात्रा शुरू गरेका घिमिरेको साहित्य यात्रालाई औपचारिक र अनौपचारिक गरी बाँडेर हेर्नु पर्ने देखिन्छ ।

२.११.२.१ अनौपचारिक यात्रा

घिमिरेको साहित्य यात्राको प्रारम्भलाई नै उनको लेखनको अनौपचारिक यात्रा मान्न सकिन्छ । घिमिरेको अनौपचारिक साहित्यिक यात्रा विद्यालय जीवनबाट शुरू भएको पाइन्छ । वि.सं. २०२४ सालमा आशा, उजेली, शीला जस्ता एकाङ्कीबाट नै उनको लेखनको अनौपचारिक यात्रा शुरू भएको हो । त्यस्तै यिनका साहित्यिक अनौपचारिक यात्रामा म महामानव हुँ, खियाउ हातका नङ्ग्रा, सरस्वती सन्देश, नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं जस्ता कविता पनि रहेका छन् ।

यसरी गोविन्दप्रसाद घिमिरेको यो रचना प्रकाशित नभएको यो छोटो अवधिलाई नै उनको लेखनको अनौपचारिक यात्रा भनिन्छ ।

२.११.२.२ औपचारिक यात्रा

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको २०२९ साल पौष २३ गते **अम्मल** एकाङ्की गोरखापत्रमा प्रकाशन भएबाट नै उनको साहित्यिको औपचारिक यात्रा शुरू भएको थियो । त्यस पछि उनको आशङ्का भन्ने एकाङ्की रत्न श्री पत्रिकामा प्रकाशित भयो । यिनले खास गरी साहित्यमा एकाङ्की विधाबाट नै कलम चलाएका छन् र एकाङ्की विधामा नै ख्याति कमाएका छन् । घिमिरेको यस यात्रामा भन्दा अनौपचारिक यात्रामा नै बढी कृतिहरू रचना गरेका छन् । उनका कविताहरूमा अविरल यात्रा, यस्तै लाग्छ, छात्रा समस्या, राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जली जस्ता कविता नै यस यात्राको मुख्य कविता रहेका छन् ।

घिमिरेले सामाजिक घटनाहरूलाई विचारधाराका आधारभूत प्रगतिशीलताका साथ अन्याय अत्याचार, रूढिवादी परम्परा, सामाजिक विसङ्गगति विरूद्ध विरोधको स्वर उराल्ने रचना नै खासगरी उनको यस कालमा प्रकाशन भएका रचनामा पाउन सकिन्छ । उनका यस यात्राका रचनाहरू गाउँवस्तीमा ओझेल परेका घटना पनि आफ्ना रचनामा उतारेका छन् ।

२.११.२.३ कृति र रचनाहरू

नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा गोविन्दप्रसाद घिमिरेको प्रवेश सानै उमेरमा भएको भएतापनि साहित्यमा महत्त्व राख्ने खालका रचनाहरू भने किशोर अवस्था भएपछि नै मौलाएको पाइन्छ । घिमिरेको सिर्जनामा सम्पूर्ण रचनाहरू फूटकर रूपमा नै पाइन्छन् । किशोरावस्थामा नै एकाङ्की लेखन कार्य अगाडि बढाएका घिमिरेका प्रकाशित एकाङ्कीहरूमा अम्मल, आशङ्का, असमाप्ति रहेका छन् । त्यस्तै फुटकर प्रकाशित कविताहरूमा यस्तै लाग्छ, छात्र समस्या, राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जली, अविरल यात्रा, आमाको काख अरूको लाख आदि हुन् । त्यस्तै उनका विभिन्न विषयका लेखहरूमा संस्कृत साहित्यमा मेघदूत, प्रियदर्शीकाको कथावस्तु, पूर्वका सम्वाहक, नेपालीको वर्णविन्यास आदि रहेका छन् ।

२.१२ सामाजिक क्षेत्रमा संलग्नता र कार्य

आफ्नो व्यवहार, घरायसी समस्याबाट टाढा रहेर पनि गोविन्दप्रसाद घिमिरेले विभिन्न सामाजिक संघ संस्था एवम् समिति-उपसमितिमा विभिन्न पदमा रही उपलब्धिमुलक कार्य गरेर उनले सामाजिक देन दिएको देखिन्छ। उनको संलग्नतामा रहेका संघ संस्थाहरू निम्नानुसार छन्।[१४]

१४ गोविन्दप्रसाद घिमिरेको मौखिक जानकारी अनुसार ।

तालिका नं १

सामाजिक क्षेत्रमा संलग्नता र कार्य

क.स	पद	समय अवधि
१	महाविद्यालय स्तरको छात्र जीवनमा छात्र युनियनको सभापति	–
२	नेपाल ल क्याम्पस काठमाण्डौंमा शिक्षण समितिको अध्यक्ष	वि.सं. २०३०–२०४८
३	नेपाल प्रध्यापक संघ नेपाल ल क्याम्पस एकाइको निर्विरोध निर्वाचित सभपति	वि.सं. २०४०–२०४२
४	नेपाल ल क्याम्पस काठमाण्डौ विद्यार्थी हित शाखा प्रमुख	वि.सं. २०३२–२०३४
५	कानुन अध्ययन संथानबाट प्रकाशित हुने नेपाल कानुन परिचर्चा त्रैमासिक पत्रिकाको सम्पादक मण्डलको सदस्य	वि.सं. २०३२–२०५६
६	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी काठमाण्डौ जिल्लाको साधारण सदस्य	–
७	प्राज्ञिक परामर्श परिषद् को सदस्य	वि.सं. २०४३–२०४७
८	रामेछाप सम्पर्क समाजको सदस्य	वि.सं. २०४१ देखि हालसम्म
९	प्राज्ञिक समूहको संस्थापक सदस्य	वि.सं. २०४५ देखि हालसम्म
१०	चेतना समाजको सभापति	वि.सं. २०४९ देखि हाल सम्म
११	प्राज्ञिक मंच नेपालको महासचिव	–
१२	सालुपाटी गा.वि.स वडा नं. ५ रामेछापमा स्थापित सामली प्राथमिक स्कुलको संस्थापक	–

यसरी माथिको तालिकाबाट गोविन्दप्रसाद घिमिरेले वि.सं. २०३० सालदेखि हालसम्म पनि विभिन्न संघ संस्थामा रहेर आबद्ध रहेको कुरा प्रष्ट हुन्छ ।

२.१३ सम्मान तथा पुरस्कार

सम्मान तथा पुरस्कार त्यस्तो प्रेरक तत्त्व हो जसले सर्जकलाई आफ्नो कार्यमा तल्लीन भएर लाग्न र अझ उत्कृष्ट नतिजा ल्याउन, नयाँ-नयाँ उत्कृष्ट कृति रचना गर्ने प्रेरणा एवम् हौसला प्रदान गर्दछ । सम्मान, पुरस्कार दिने परम्परा प्रचलनबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभालाई प्रस्फुटन गर्ने कार्यमा प्रेरक तत्त्वको कार्य गर्दछ ।

नेपाली भाषा, साहित्य र साहित्यिक पत्रकारिताको क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने गोविन्दप्रसाद घिमिरेका निम्न-लिखित सम्मान पुरस्कारबाट सम्मानित भएको पाइन्छ ।

तालिका नं २

गोविन्दप्रसाद घिमिरेले प्राप्त गरेका सम्मान पुरस्कारको सूची

क्र.सं.	पुरस्कारको स्वरूप	पुरस्कार प्रदान गर्ने संस्था	वर्ष
१	राष्ट्रिय शिक्षा पुरस्कार	शिक्षा मन्त्रालय	वि.सं. २०३३
२	महेन्द्र विद्या भुषण	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	वि.सं. २०५४
३	प्रशंसा पत्र	नेपाली सेना	वि.सं. २०५४
४	गद्धि आरोहण पदक	नेपाल सरकार	वि.सं. २०३१
५	दीर्घ सेवा पदक	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	वि.सं. २०५६
६	सम्मान पत्र	त्रि.वि. प्रध्यापक संघ	वि.सं. २०६१

यसरी माथिको तालिकाबाट के स्पष्ट हुन्छ भने योग्य व्यक्ति नै सम्मानित हुने हुँदा घिमिरे शिक्षा मन्त्रालय, त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली सेना, त्रि.वि. प्राध्यापक संघ सबैमा योग्य मानिएका एक कुशल व्यक्ति हुन् भन्ने थाहा पाइन्छ ।

२.१४ साहित्यिक अवधारणा र जीवन दर्शन

गोविन्दप्रसाद घिमिरेमा मूल रूपमा प्रगतिशील जीवन दर्शन, सामाजिक यथार्थवादी दर्शन र गीता दर्शन बढी प्रभाव परेको पाइन्छ । यसै अनुरूप उनका अवधारणा उनका रचनामा अभिव्यक्त भएको पाइन्छ । त्यसैले उनी विसङ्गत जटिल वर्तमानलाई चिर्दै नयाँ संसारको सिर्जना गर्न तम्सने र धर्ममा भन्दा कर्ममा बढी विश्वास राख्ने घिमिरे वर्तमानको चित्रण र विरोध गर्नुमात्र श्रष्टाको धर्म होइन एउटा सच्चा श्रष्टामा नयाँ समाजसम्म पुग्ने बाटोको जानकारी हुनु आवश्यक छ । श्रष्टाले विगत र वर्तमानबाट पाठ सिक्दै भविष्यको नयाँ समाजसम्मको बाटो बनाउनु पर्छ । प्रगतिशील श्रष्टा भएका कारण घिमिरे शोषक र

शोषित वर्गलाई प्रष्ट चिन्ने उनी केही मात्रामा मार्क्सवाद सर्वहारा सांस्कृतिक क्रान्ति प्रति विश्वास राख्थे ।[१५]

ठूलो-सानो जात-पातको भेदभावबाट मुक्त सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, राजनैतिक स्वतन्त्रता र समानता हुनु पर्छ भन्ने धारणा उनको रहेको छ । अरू प्रति, दया सेवाको भावना राख्ने शान्त स्वभावका घिमिरेको जीवनदर्शन मानवतावादी एवम् विश्व वन्धुत्वको भावनाबाट प्रेरित भएको पाइन्छ ।

२.१५ निष्कर्ष

पूर्वी पहाडको दुर्गम बस्तीमा जन्मिएका गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जीवनी सुख तथा दुःख दुवैलाई आत्मसात् गरी बितेको पाइन्छ । चार वर्षको उमेर देखिनै काठमाडौं प्रवेश गरेका गोविन्दप्रसाद घिमिरेले विद्यार्थी जीवन देखिनै साहित्यमा प्रवेश गरेका थिए ।

समयको गतिसँगै घिमिरेले जीवनमा आइपरेका चुनौति र कठिनाइलाई सामना गरेर नेपाली साहित्यमा आफ्नो जीवन समर्पण गरेका छन् । संस्कृतमा आचार्य र नेपालीमा एम्.ए. सम्म अध्ययन गरेका घिमिरेले नेपाली साहित्यमा अनवरत सेवा गरी रहेका छन् । समाज र राष्ट्रको सेवा गर्ने घिमिरे सामाजिक एवं साहित्यिक संघ संस्थामा आबद्ध रहेर सामाजिक एवं साहित्यिक सेवामा तल्लिन रहेका छन् ।

वि.सं. २०२४ सालमा आशा एकाङ्की लिएर नेपाली साहित्यमा प्रवेश गरेका घिमिरे आजीवन जागिरे जीवन, राजनीतिबाट टाढा रहे तापनि राजनीति क्षेत्र एवम् देशको अन्य क्षेत्रमा देखिएका विकृति विसङ्गतिलाई औंल्याएर सही मार्ग दिग्दर्शन गर्ने घिमिरे सादा जीवन उच्च विचार राख्ने जात, धर्म, लिङ्ग, भाषा, भूगोल आदिको भेदबाट माथि उठी मानवता एवम् बन्धुत्वको भावना राख्ने निष्कामसेवी, कर्मठ राष्ट्रप्रेमी सपुत बनेका छन् । आजका बाल, युवा एवम् प्रौढ व्यक्तिका लागि अनुकरणीय व्यक्तित्व बनेका छन् ।

खास गरी उनको जीवनी बारे अध्ययन गरिएको यस परिच्छेदमा घिमिरेको जीवनका मोडहरू, उनको बाल्यकाल, शिक्षा दीक्षा, पारिवारिक पृष्ठभूमि, रूची तथा स्वभाव र साहित्यिक अवधारणा, सामाजिक संघसंस्था तथा जीवन दर्शनको बारेमा जानकारी लिई भिन्ना भिन्नै शीर्षकमा विश्लेषण गरिएको छ ।

---

१५ ऐजन ।

परिच्छेद तीन

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको व्यक्तित्व

३.१ विषय प्रवेश

गोविन्दप्रसाद घिमिरेले आफ्नो जीवनमा व्यक्तित्वका विभिन्न पक्ष निर्माण गरेका छन् । उनको व्यक्तित्व बारे चर्चा गर्नु अघि व्यक्तित्व आफैमा के हो भनी प्रष्ट हुनु उपयुक्त हुनेछ ।

व्यक्तिको जीवनमा विभिन्न पक्षहरूले नै व्यक्तित्वको निर्माण गर्दछन् । व्यक्तिलाई अर्थ्याउने क्रममा शव्दिक अर्थमा व्यक्तित्वको अर्थ कुनै पनि व्यक्तिका वैयत्तिक विशेषतालाई देखाउने गुण, व्यक्ति विशेषको निजीपन, व्यक्तिले अरूलाई प्रभावित पार्ने व्यक्ति विशेषमा निहित विशेषता भनिएको छ ।[1]

सामान्य रूपमा व्यक्तित्वको अर्थ मानसिक प्रक्रियामा एकरूपता वा अनुरूपताको निर्माण हो । एकरूपताको अर्थ मानिस हरेक समय एउटै भावना वा चिन्तनमा अडिग रहोस् वा सधैं एकै किसिमको काम गरी रहोस् भन्ने होइन वास्तवमा व्यक्तित्वको अभिप्राय : व्यक्तिले आफ्नो आन्तरिक क्षमतालाई दृढ गराउनु वा पहिचान कायम राख्नु हो । प्रत्येक आवस्थामा प्रत्येक परिवर्तित स्थितिमा मानिसले आफ्नो प्रतिभाको एक प्रष्ट र निश्चित छाप छाड्न सक्नु पर्छ । व्यक्तित्वको अर्थ खास परिवर्तनशीता होइन, प्रतीकूल स्थितिको अनुकुल चल्न सक्ने त्यो शक्ति संज्ञा हो जसले मानिसलाई प्रत्येक क्षणमा आफ्नो दृष्टिकोण देखाउन सक्षम रूपमा प्रस्तुत गर्दछ । व्यक्ति भित्र निहित प्रतिभा नै व्यक्तित्व हो ।[2]

यहाँ व्यक्तित्वको चर्चा गर्दै गोविन्दप्रसाद घिमिरेको व्यक्तित्वको विविध आयामहरूको अध्ययन र विश्लेषण गर्दै उनको जीवनी लेखन कार्य गरिएको छ ।

३.२ व्यक्तित्वका विभिन्न पक्षहरू

कुनै मानिसका जीवन भोगाइमा आउने विविध खाले घटनाहरू जीवनका चाप – प्रतिचाप, आरोह–अवरोह, घात–प्रतिघात, क्रिया–प्रतिक्रिया, मोड–प्रतिमोड सरसङगत, चिन्तन विवाह आदिले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेका हुन्छन् ।

---

१ बालकृष्ण पोखरेल र अन्य, **नेपाली वृहत शब्दकोश**,(२०५८) काठमाडौः नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पृष्ठ १२४५ ।
२ ऐजन ।

व्यक्तित्व निर्माणका लागि माथिका कुराका साथै व्यक्तिको व्यक्तित्व निर्माणमा ऊ बाँचेको परिवेश, पारिवारिक पृष्ठभूमि, सामाजिक संस्कार, राजनीतिक, आर्थिक र सांस्कृतिक अवस्था पेशा रूची, शिक्षा, दीक्षा बानी व्यवहार तथा जीवन दर्शनले पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेका हुन्छन् ।[३]

यी परिवेशवाट निर्माण भएको व्यक्तिको व्यक्तित्वलाई निजी र सार्वजनिक गरी दुई भागमा विभाजन गरेर हेर्न सकिन्छ । व्यक्तिका निजी व्यवहार सित सम्बद्ध कुरालाई निजी व्यक्तित्व भनिन्छ र त्यसलाई पनि बाहऱ्य र आन्तरिक गरी दुई भागमा बाँडेर व्यक्तिको शारीरिक बनोट आकार प्रकार र त्यसभित्र निहित शील स्वभाव, आनिबानी र आचरणलाई अध्ययन गर्न सकिन्छ । त्यस्तै सार्वजनिक व्यक्तित्व भन्नाले समाजमा रहेर समाजको परिवर्तन, विकासका लागि विभिन्न खाले कार्य गर्नु हो । साहित्यकारका सम्बन्धमा सार्वजनिक व्यक्तित्वलाई साहित्यिक र साहित्येतर गरी दुई भागमा बाँडेर अध्ययन गर्न सकिन्छ । राजनीतिक व्यक्तित्वलाई चाहिं अलग्गै बुँदामा अध्ययन गर्नु पर्ने हुन्छ ।

साहित्यका एकाङ्की, कविता, समालोचना, समीक्षा आदि विधामा जुन भूमिका वा योगदान रहन्छ त्यो साहित्यिक व्यक्तित्व हो । साहित्यिक कार्य वा साहित्यसँग सिधै नरहेर समाजमा जुन सामाजिक कार्य गरिन्छ त्यसलाई साहित्येतर व्यक्तित्वसँग राखेर हेरिन्छ ।

गोविन्दप्रसाद घिमिरे नेपाली साहित्यमा थोरै रूपमा राजनीति साथै नेपाली समाजका एक सृजनशील व्यक्तित्व हुन् । उनले आफ्नो जीवनलाई सार्थक बनाउन शैक्षिक सामाजिक र राजनीतिक क्षेत्रका समाजसेवामा क्रियाशील रहेर आफ्नो व्यक्तित्वको निर्माण गरेको पाइन्छ ।

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका विभिन्न व्यक्तित्वलाई उपर्युक्त आधारमा निजी र सार्वजनिक गरी मुलतः दुई भागमा बाँडेर तिनलाई शीर्षक उपशीर्षक अन्तर्गत छुट्टाछुट्टै अध्ययन गरिन्छ ।

३.२.१ निजी व्यक्तित्व

व्यक्तित्वका निजी आनीबानी र व्यवहारसँग सम्बन्धीत पक्ष नै निजी व्यक्तित्व हो । व्यक्तिको सामूहिक, सार्वजनिक व्यक्तित्वको निर्माणका लागि पनि उसका निजी व्यक्तित्वको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ र निजी व्यक्तित्वको नारी आवश्यक हुन्छ । किनभने व्यक्तिको नितान्त आफ्नो निजी व्यक्तित्वको छविमा सार्वजनिक व्यक्तित्व सलबलाई रहेको हुन्छ । निजी व्यक्तित्वमा अन्तरनिहित हुने आन्तरिक तथा बाह्य पक्षको यथार्थ रूपमा सही ज्ञानका लागि

---

३ ऐजन ।

व्यक्तिका बाह्य आकार प्रकार र उसको शील, स्वभाव, आचरण र प्रवृत्तिका सापेक्षतामा अवलोकन गर्नु उपयुक्त हुनाले यहाँ सोही अनुरूप विश्लेषण गरिएको छ ।

३.२.१.१ बाह्य व्यक्तित्व

गोविन्दप्रसाद घिमिरे महिना पुगी जन्मिएका हुनाले उनको शरीर सानैदेखि स्वस्थ, हृष्टपुष्ट खालको थियो । बाल्यकालमा मझौला खालको र किशोर अवस्थामा पार गरिसके पछि शरीर आकर्षक थियो ।[४] मुखाकृति गोलो, गोरो रङ, चौडो निधार, चौडा पृष्ठ छाती, फुलेको नाक, आधा कालो आधा सेतो कपाल, सुगठित बनोट परेको शरीर, सँधै दारी जुँगा काटेर अनुहार सफा राख्ने, घिमिरे काम गरेर नथाक्ने र निरन्तर अध्ययन गर्ने, उनको बानी थियो ।[५] कविता, एकाङ्की गीत, समीक्षा तथा अनुसन्धानात्मक लेख तथा अन्य प्रकारको लेख लेख्ने घिमिरेको कोठा पुस्तकालय जस्तै छ । उज्यालो, हँसिलो अनुहार, जुनसुकै समय जिज्ञासु स्वभाव, केही विद्रोही जस्ता मनस्थिति भएका घिमिरेको समय, अध्ययन र लेखनमा केन्द्रित भएको पाइन्छ ।

३.२.१.२ आन्तरिक व्यक्तित्व

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको आन्तरिक व्यक्तित्व खोज्दै जाँदा उनी सानैदेखि जिज्ञासु, मेहनती, आफू र आफूजस्ता शोषित पिडित व्यक्ति माथिको अन्यायको विरोध गर्ने प्रवृत्तिका थिए भन्ने बुझिन्छ । केटाकेटी उमेरदेखि नै उनी केही लेखी रहने, पढी रहने कुनै काम गर्न थालेपछि त्यसलाई पूरा नगरी नछाड्ने, सहपाठीलाई सहयोग गर्ने, लेख्न सिकाउने, छिमेकीहरूलाई सहयोगको भावना राख्ने व्यक्ति थिए । उनी जात-भात सम्पत्ति खानदानले पारेको फाटोको विरोधमा बोल्थे ।[६] काम गर्ने चाहिं गरीब, काम नगर्ने चाहिं धनी किन हुन्छ भनी सोच्ने गर्थे । हल्का विद्रोही स्वभाव भए पनि कसैलाई छुद्र वचन नबोल्ने, गम्भीर, शान्त, शिष्ट, मृदुभाषी घिमिरेलाई मनभित्र सधै उठी रहने धनी, गरीब, जातजाति, छुवाछुत, आदिले उब्जाएको असमानताको विरोध र त्यसको जरो पत्ता लगाउन अन्तरमनमा सधै विचार आइ रहन्थ्यो ।[७] घिमिरे स्वाभिमानी र स्वाबलम्वी प्रवृत्तीले गर्दा विद्यार्थी जीवनदेखि नै परि आउने

---

४ बुबा धनप्रसाद उपाध्यायको मौखिक जानकारी अनुसार ।

५ श्रीमती विमला शर्माको मौखिक जानकारी अनुसार ।

६ ऐजन ।

७ बुबा धनप्रसाद घिमिरेको मौखिक जानकारी अनुसार ।

आर्थिक सामाजिक तथा राजनीतिक समस्यामा दृढ रही सङ्घर्ष गर्दै आएको बुझिन्छ । जीवन देखि नथाक्ने अन्याय अत्याचारको विरोध गर्ने एक साहसिक व्यक्तित्व हुन भन्ने पुष्टि हुन्छ ।

समाज र राष्ट्रको विकासमा चिन्तनशील रहने घिमिरेले सामाजिक कार्यमा पनि आफूलाई राख्न उत्सुक देखिए पनि घमण्ड र आडम्बर चाँहि नदेखाउने व्यक्ति हुन् । त्यसैले यिनी स्वाबलम्बी, स्वाभिमानी, समाजसेवी, राष्ट्रप्रेमी, व्यक्ति हुन् ।[८]

३.२.२ सार्वजनिक व्यक्तित्व

मानिस एक सामाजिक प्राणी हो । त्यसैले ऊ समाजबाट अलग्गिएर बस्न सक्दैन । एउटा सामाजिक प्राणी हरेक कियाकलापमा समाजभित्रै हुन्छ, समाजका लागि हुन्छन् । समाजमा रहेर नितान्त व्यक्तिगत स्वार्थभन्दा माथि उठी व्यापक जनहितका लागि नौलो समाजको निर्माणार्थ जे जति प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष, घोषित-अघोषित कामहरू गरिन्छन् । व्यक्तिगत भन्दा फराकिलो उद्धेश्य राखी गरिएका त्यस्ता असाधारण क्रियाकलाप नै व्यक्तिको सार्वजनिक व्यक्तित्व हो । व्यक्तिगत स्वार्थ भन्दा माथि उठेर सारा मानिसको सामु देश र जनताका लागि गरिने व्यवहारनै सार्वजनिक व्यक्तित्व हो । त्यसबाट समाज र व्यक्ति दुवैले अग्रगतिका पाठहरू सिकिरहेका हुन्छन् । घिमिरेको केही समय समाजका क्षेत्रहरूसँग बितेको पाइन्छ । त्यसैगरी उनले केही समय सङ्गठन, संस्था, कार्यालय एवं समाजको प्रगति र समुन्नतिमा खर्चेको पाइन्छ । साहित्य अनुसन्धान, केही रूपमा राजनीतिक गतिविधिमा अस्तव्यस्त रहेर पनि सामाजिक सुधारका यथार्थवादी रचना गर्नमा सफल रूपमा कलम चलाइरहेका छन् ।[९]

गरीब देश, रूढिग्रस्त संस्कार, असचेत जाति, मातृभाषा र त्यसको माध्यमबाट साहित्यलाई सार्थक बनाउँदै घिमिरेले आर्जन गरेका सार्वजनिक व्यक्तित्वका महत्वपुर्ण पक्षलाई साहित्यिक र साहित्यत्तर गरी दुई भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको साहित्यिक व्यक्तित्व भित्र कवि व्यक्तित्व, एकाङ्कीकार व्यक्तित्व, लेखक समीक्षक, अनुवादक व्यक्तित्व, आदिलाई लिन सकिन्छ । यस्तो साहित्येत्तर व्यक्तित्वभित्र समाजसेवी व्यक्तित्व, भाषा संस्कृतिसेवी व्यक्तित्व, राजनैतिक व्यक्तित्व, बहुभाषिक, कुशल वक्ता व्यक्तित्व, शिक्षक व्यक्तित्व भित्र समेट्न सकिन्छ । घिमिरेका साहित्यिक र साहित्येत्तर

---

८ श्रीमती विमला शर्माको मौखिक जानकारी अनुसार ।

९ ऐजन ।

व्यक्तित्वका विविध पक्षलाई प्रष्ट पार्नका निम्ति बेग्लाबेग्लै शीर्षकमा यस प्रकार चर्चा गरिएको छ ।[१०]

३.२.३ साहित्यिक व्यक्तित्व

घिमिरेले साहित्यिक क्षेत्रमा गरेको योगदानलाई नै साहित्यिक व्यक्तित्व भनिन्छ । यस्तो व्यक्तित्वलाई विभिन्न शीर्षक र उपशीर्षकमा राखी यस प्रकार अध्ययन गरिएको छ ।

३.२.३.१ एकाङ्कीकार व्यक्तित्व

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको साहित्यिक यात्राको प्रारम्भ एकाङ्की नाटक विधा वि.सं. २०२९ बाट शुरू भएको हो । घिमिरेले प्रारम्भमा फुटकर रूपमा केही कविता रचना गरे पनि उनको औपचारिक रूपमा प्रकाशित भई चर्चामा आएको विधा चाहिं एकाङ्की नै हो । त्यसबेला नेपाली पाठकहरू माझ अति लोकप्रिय पत्रिका गोरखापत्रमा **"अम्मल"** नामको एकाङ्की छापियो । अहिले पनि उनलाई एकाङ्कीकारका रूपमा चिन्ने गर्दछन् । घिमिरेले केही पत्र पत्रिकामा एकाङ्कीहरू लेखेका छन् । उनको अहिलेसम्म एउटा पनि एकाङ्की सँग्रह छापिएको छैन । उनका केही पत्र पत्रिकामा प्रकाशित एकाङ्कीकै आधारमा र अप्रकाशित एकाङ्कीको अध्ययनबाट उनको एकाङ्कीकार व्यक्तित्वलाई खोज्नु र मूल्यांकन गर्नु पर्ने हुन्छ । उनका केही पत्रपत्रिकामा प्रकाशित एकाङ्कीहरू **"अम्मल"** (गोरखापत्र २०२९/९/२३) पृष्ठ २, **"असमाप्ति"** (नारी, द्वैमासिक " २०३०/३/११), पृष्ठ १–९, **"आशङ्का"** ("रत्न श्री", २०३२/२/१३) पृष्ठ ६७–७३ भेटिएका छन् भने केही एकाङ्की पाण्डुलिपिकै रूपमा रहेका छन् ।

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका एकाङ्कीहरूमा सामाजिक, राजनीतिक रूढिग्रस्त समाजप्रति तीव्र व्यङ्गय पाइन्छ । गोविन्दप्रसाद घिमिरे मूलतः आञ्चलिक एकाङ्कीकारको रूपमा चिनिन्छन । उनका आञ्चलिक एकाङ्कीमा स्थानीय भाषा, स्थानीय राजनैतिक घटनाक्रम, यथार्थ घटना क्रम, स्थानीय यथार्थ पात्र, सामाजिक यथार्थको शसक्त अभिव्यक्ति गरिएको पाइन्छ । विश्व साहित्यमा स्थानीय तहको जनजीवनलाई समेट्ने साहित्यिक कृतिहरूलाई आञ्चलिक रचनाको रूपमा लिने गरिन्छ । एउटा देशमा पनि धेरै स्थानिय वा आञ्चलिक क्षेत्रहरू हुन्छन् । त्यस्ता क्षेत्रको परिवेश भाषा भाषी मानसिकताले अन्य क्षेत्रसँग कतिपय कुरामा मौलिक भिन्नता राख्छन् । कुनै पनि विशेष सम्पदा संस्कृति अनि राजनीतिले आफ्नो प्रकृतिको स्वरूप प्रदान गरेको हुन्छ । त्यस्तो मौलिकता भिन्नता र विशेषताका सूक्ष्म भेदलाई लेखकले टिप्न सक्नुपर्छ ।

१० रचनाहरूको अध्ययनबाट प्राप्त जानकारी अनुसार ।

वाल्टर रिचर्ड एटन, सिड्नी, वब्स पर्सियन वाइल्ड आदिका एकाङ्कीको पृष्ठभूमि कथ्य भाषा र चरित्रले विश्वव्यापी रूपमा एकाङ्की लेखनमा मौलिक स्वरूप प्रदान गऱ्यो भन्ने कुरा स्वयं गोविन्दप्रसाद घिमिरेसँगको कुराकानीबाट थाहा पाइन्छ ।

धेरै मेहनत र साधना गर्ने घिमिरे आफ्ना रचनाहरूलाई नेपाली साहित्यको उच्च स्तरमा पुऱ्याउने योजनामा तल्लिन छन् । उनको सोच बरू आफ्नो जीवनकालमा थोरै मात्र कृति रचना गर्ने जुन सदाका लागि प्रभावित बनोस् भन्ने छ । घिमिरेका एकाङ्कीहरू समसामयिक हुन्छन् । घिमिरेले आफ्ना कृतिहरू लेख्न मात्र ध्यान दिई प्रकाशित गर्नतिर ध्यान नदिएकोले उनका कृतिहरू प्राप्त गर्न अप्ठ्यारो पर्छ ।

हाल नेपालमा समावेशी जातीय क्षत्रीय राजनीतिका कुराहरू पनि केन्द्रभन्दा टाढा रहेर र राष्ट्रको मूल प्रभाहबाट उपेक्षा गरिएका अञ्चल र क्षेत्रहरूलाई समेट्ने सवालहरूसँग जोडिएका छन् । त्यस्ता कुरामा थोरै मात्रामा राजनीति जागरूपकताका साथ सांस्कृतिक पक्षबाट अगाडि ल्याउने क्रममा घिमिरेको भूमिका टड्कारो देखिन्छ । उनले रामेछापबाट निस्कने केही पत्रपत्रिका र त्यसमा आफ्ना रामेछापका बाल्यकालको समाज र त्यसका दर्दलाई पनि केही अभिव्यक्ति दिएको पाइन्छ । आफूलाई अमेरिकी साहित्यकार अर्नेष्ट हैमिङवेबाट प्रवाहित मान्ने गोविन्दप्रसाद घिमिरेका एकाङ्कीहरू थोरै भए पनि बान्की मिलेका छन् । उनका एकाङ्की पढौ पढौं लाग्ने खालका प्रष्ट छन् ।

समग्रमा गोविन्दप्रसाद घिमिरेका एकाङ्कीहरू मूलरूपमा सामजिक यथार्थवादी धरातलमा लेखिएका छन् । ती एकाङ्कीहरूमा समकालीन यथार्थ, महिला र उपेक्षित दुर्गम क्षेत्रका समसामयिक परिवेश एवं मानवीय संवेदनका बेजोड अभिव्यक्ति पाइन्छ । त्यस्तै यिनका एकाङ्कीहरूमा आञ्चलिक हुनुका साथै थोरै रूपमा क्रान्तितिर उन्मुख भएको पाइन्छ । उनका एकाङ्की भाषिक भिन्नता, नारी पुरूष वीचको लैङ्गिक विभेदता पाउनुको साथै एकाङ्कीमा निहित पात्रहरू जीवनका कठोर सङ्घर्ष पार गरेका तथा मौलिक धारातलमा उभिएका छन् ।[११]

३.२.३.२ कवि व्यक्तित्व

साहित्यिका विभिन्न विधा मध्ये कविता विधामा पनि कलम चलाएका घिमिरेका कवितामा मौलिक प्रयोग पाइन्छ । उनका कविताले कुनै न कुनै प्रकारको सन्देश दिइरहेको पाइन्छ । घिमिरेका कविताहरूपनि सँग्रहका रूपमा प्रकाशित नभई फुटकर रूपमा विभिन्न पत्र पत्रिकामा प्रकाशित भएका छन् । उनका धेरै जसो कविता पाण्डुलिपिका रूपमा रहेका छन् ।

११ शोधनायकको मौखिक जानकारी अनुसार ।

उनका प्रकाशित कविताहरूमा **यस्तै लाग्छ, अविरल यात्रा**, **राजा वीरेन्द्रको सम्भना, श्रद्धाञ्जली, आमाको काख अरूको लाख** आदि हुन् । घिमिरेका कविताहरू केही प्रगतिवादी र केही राजावादी विचारमा आधारित भई सहज सरल र सुबोध गद्य भाषामा संरचित भएका छन् । उनको कविताहरूमा सरल अभिव्यक्तिका माध्यमबाट वैचारिक खुराक प्रदान गर्दछन् । केही मात्रामा बिम्ब प्रतीक र अलङ्कारहरूको प्रयोग गरी लेखिएका घिमिरेका कविताहरूले वर्तमान प्रति असन्तुष्टि व्यक्त गर्दै भविष्यको सुनालौ दिनको चाहना राख्दछन् र आम पाठकलाई उदेश्यप्रति विश्वस्त पार्छन । यस्तै उनका **खियाउ हातका नङग्रा**, **नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔ** भन्ने जस्ता पाण्डुलिपिका रूपमा रहेका केही कवितामा साहसिक यात्राका लागि आहवान गरिएको छ ।[१२]

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका कविता थोरै प्रगतिवाद, केही मात्रामा राजसंस्था उन्मुख रहेका छन् । उनका कविताहरूमा सामाजिक यथार्थवादी प्रवृत्तिलाई आत्मसात गरिएको छ । उनका कवितामा सङ्घर्ष र परिवर्तनको चाहाना राख्नका साथै राष्ट्रियताप्रति सचेत हुनका लागि आग्रह गरिएको छ । उनका कतिपय कविताहरू मानव जातिका पीडा, सभ्यतालाई समेट्ने गरी नेपाली संस्कृति र राष्ट्रियता उजागर गर्ने खालका छन् ।

३.२.३.३ लेखक, समालोचक व्यक्तित्व

एकाङ्की र कविता पछि कलम चलेको क्षेत्र लेख, समीक्षा तथा टिप्पणी लेखन पनि हो । घिमिरेको राजधानीबाट प्रकाशित हुने राष्ट्रिय तथा अर्न्तराष्ट्रियस्तरका पत्रपत्रिकामा केही स्तम्भकारका रूपमा, कहिं विषयगत लेखकका रूपमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विषयमा लेख तथा समालोचना गरेका छन् । गोविन्दप्रसाद घिमिरेले अनेकौं कृतिहरूको पुस्तक परिचय तथा कृति समीक्षा गर्दा रामेछापको सभ्यता, संस्कृति र इतिहासलाई आधार बनाउँदै नेपाली पाठकलाई नवीन जानकारी र मौलिक पृष्ठभूमीसँग परिचित गराउने काम गरेको पाइन्छ । साहित्यिक क्षेत्रमा एक नयाँ सोच लिएर आएका घिमिरेको थुप्रै समीक्षात्मक लेखहरू पत्रिकामा प्रकाशित गरेको पाइन्छ । उनका साहित्यिक समालोचनामा वि.सं.२०३१ सालमा रत्नश्रीमा छापिएको मेघदूत खण्डकाव्यको समीक्षात्मक लेखले नेपाली साहित्य विधामा एक कोशेढुङ्गा नै सावित भएको छ ।

घिमिरेका मेघदूत खण्डकाव्यको समीक्षा, प्रियदर्शीका जस्ता नाटकको समीक्षा गरेपनि रेडियो नेपालकी पूर्व सञ्चालिका सृजना शर्माले भाषा र लेखले पूर्णता पाएको भन्दै रेडियो

---

१२ रचनाहरूको अध्ययनबाट प्राप्त जानकारी अनुसार ।

नेपालको साहित्यिक कार्यक्रममा सम्पूर्ण कार्यक्रम घिमिरेकै लेखमाथि समर्पित गरेकी थिइन् । उनका रचनामा कतै वैचारिक द्वन्द्व प्रवल हुँदै पिडीत पक्षको समर्थन गरिएको छ भने कतै विषयवस्तुको चिरफार गरी आलोचनात्मक टिप्पणी गरिएको छ । अत्यन्त सहज, सरल र सुबोध शैलीका उनका रचना सहज सम्बन्ध सुबोध र सुललित पाइन्छ । उनका समीक्षा लेखहरू नेपाल कानुन परिचर्चा भन्ने पुस्तकमा नेपाली भाषामा बहुप्रचलित केही शब्दहरूमा प्रश्नचिन्ह नामक लेख प्रकाशन गरेर नेपाली भाषाका कुन शब्द लेखन शुद्ध हुन्छ भन्ने कुराको ज्ञान राम्रोसँग दिएका छन् । यस लेखकले नेपाली भाषा साहित्यमा एक सुन्दर इँटा थप्ने काम गरेको अनुभव लेख पढ्ने सबैलाई हुन्छ यसरी विभिन्न पत्रपत्रिकामा सरल प्रकारका लेख लेख्ने लेखक वा समीक्षकका रूपमा पनि घिमिरेलाई चिन्न सकिन्छ ।

३.२.३.४ लेखक व्यक्तित्व

घिमिरले नेपाली भाषा लगायत कानुन भाषाका पनि पुस्तक लेखेका छन् उनका नेपाली भाषाको बोध तथा अभिव्यक्ति भन्ने पुस्तक प्रकाशन र व्याकरण सम्वन्धी पनि केही पुस्तक प्रकाशन गरेको र अहिले पनि निरन्तर लागि परेको बताएको पाइन्छ र कानुन सम्बन्धी केही पुस्तक प्रकाशन गर्ने तयारीमा रहेको बताएबाट पनि उनलाई पुस्तक लेखकका लेखक व्यक्तित्वका रूपमा पनि लिन सकिन्छ ।

३.२.४ साहित्येतर व्यक्तित्व

गोविन्दप्रसाद घिमिरे साहित्य लेखनका साथै साहित्येतर क्षेत्रमा महत्वपूर्ण योगदान दिएर व्यक्तित्व निर्माण गरेका छन् । उनको साहित्येतर व्यक्तित्वलाई निम्न अनुसार अध्ययन गर्न सकिन्छ ।

३.२.४.१ समाजसेवी व्यक्तित्व

गोविन्दप्रसाद घिमिरे आफ्ना कतिपय व्यावहारिक समस्यालाई टाढा राखेर सामाजिक संघ संस्था एंव समिति उपसमितिमा रहेर सामाजिक व्यक्तित्व निर्माण गरेका छन् । उनले रामेछापको सालुपाटी गा.वि.स. मा रहेको सामली प्राथमिक विद्यालयको संस्थापकमा रही समाजसेवी व्यक्तित्वको परिचय दिएका घिमिरेले त्यस लगायतका रामेछाप सम्पर्क समाजको सदस्य (वि.सं.२०४१–हालसम्म) प्राज्ञिक समुहको संस्थापक सदस्य २०४५–हाल सम्म), चेतना समाजको सभापति (वि.सं. २०४९–हाल सम्म) आदि जस्ता संस्थामा रही समाजमा विद्यमान विसङ्गति, अन्यायको निर्मूल गरी जनतामा चेतनाको

विकास गर्ने काम गरेका छन् । घिमिरेको समाजसेवी व्यक्तित्व केही हदसम्म वर्गीय चेतनाबाट ओतप्रोत भएको पाइन्छ । समाजमा विद्यामान शोषण अन्याय तथा जातिगत विभेदको अन्त्यका लागि सामाजिक चेतनाको खाँचो पर्दा जुन चेतना वा जागरणको प्रमुख माध्यम भनेको शिक्षा र प्रबृद्धि विविध सामाजिक गतिविधि तथा उत्पन्न व्यवहार नै हो । किताबी ज्ञान वा विद्यालय ज्ञानले एउटा माध्यमको मात्र काम गर्छ त्यसैले न्याय मूलक वैज्ञानिक समाज व्यवस्थाको पक्ष घर, चिन्तन र व्यवहार प्रयोगी शिक्षामा जोड दिएर हरेक व्यक्तिलाई श्रममा आस्था जगाउने र व्यावहारिक सीपका माध्यमले हरेक व्यक्तिलाई श्रमलाई मूल ज्ञान दिनु पर्छ अनि मात्र समाज परिवर्तन हुन्छ भन्ने विचार राख्दछन् । यस्तो विचारबाट पनि उनलाई समाजसेवी व्यक्तित्व मानिन्छ ।[१३]

३.२.४.२ बहुभाषी तथा कुशल वक्ता व्यक्तित्व

घिमिरे नेपाली, हिन्दी, अंग्रेजी भाषा बोल्न र लेख्न सक्ने व्यक्तित्व हुन् । उनमा स्थानीय भाषिकाको पनि अनुभव भएको पाइन्छ । नेपाली बाहेक उनले अंग्रेजी साहित्य, साहित्यकार हिन्दी साहित्य/साहित्यकारको बारेमा अध्ययन गरेको हिन्दी कथा कविताहरू नेपालीमा उल्था गरेको पाइन्छ । आफूले लेखेका चिठ्ठी तथा लेख कविताहरूमा विदेशी साहित्य, साहित्यकार, पात्र र घटनाको उल्लेख गरेबाट उनी अन्य भाषाहरू पनि जान्दथे भन्ने थाहा हुन्छ । अंग्रेजी नोट बुकमा लेखेका र अंग्रेजी भाषाको पत्रिका पठनबाट पनि उनमा अंग्रेजी भाषाको राम्रो ज्ञान भएको थाहा हुन्छ । यसका साथै अंग्रेजी, हिन्दी तथा अन्य साहित्यको अध्ययनबाट प्रभावित भएर लेखेका उनका रचनाबाट पनि उनमा अन्य भाषाको राम्रो ज्ञान भएको प्रष्ट हुन्छ ।[१४] गोविन्दप्रसाद घिमिरे कुशल वक्ता थिए, उनका विभिन्न एफ.एम् रेडियोमा लिएका अन्तरवार्ता तथा उनका विभिन्न विषयमा राखेका धारणाबाट पनि उनमा रहेको भाषिक क्षमताका बारेमा थाहा हुन्छ । प्रभावकारी मधुर स्वर, उचित शब्द भण्डार तथा शब्द चयन गरी प्रयोग गर्ने घिमिरेको स्वर क्याम्पसका राजनीतिक गतिविधिका कार्यक्रममा मात्र नभएर टेलिभिजन र रेडियोमा पनि प्रशंसनीय भयो । भाषिक क्षमता तथा अभिव्यक्ति कुशलताका कारण पनि उनी धेरै व्यक्तिका माझ लोकप्रिय छन् ।

---

१३ गोविन्दप्रसाद घिमिरेको मौखिक जानकारी अनुसार ।

१४ गोविन्दप्रसाद घिमिरेका रचनाहरूको अध्ययनबाट प्राप्त जानकारी अनुसार ।

३.२.४.३ प्राध्यापक व्यक्तित्व

गोविन्दप्रसाद घिमिरे साहित्यकार तथा थोरै रूपमा राजनीतिक व्यक्तित्व मात्र नभई एक कुशल शिक्षक पनि हुन् । उनले २०२९ सालमा वन विज्ञान संस्था अर्न्तरगत हेटौंडामा नेपाली र सामाजिक विषयको शिक्षक भएर एक वर्ष काम गरेका थिए ।

यसरी अध्यापन गराउने क्रममा नेपाल ल क्याम्पस भृकुटी मण्डपमा (वि.सं. २०३० देखि वि.सं. २०५६ सम्म), अध्यापन गराएका घिमिरेले त्यस विचमा त्रि.विवाट वेतलवी कागजमा तत्कालिन वीरेन्द्र सैनिक आवसीय महाविद्यालयमा (वि.सं. २०४८ देखि वि.स २०५४ सम्म) अध्यापन गराएका र वि.सं. २०५० साल वैशाख महिनादेखि हालसम्म सैनिक प्रतिष्ठान खरीपाटी र नेपाल ल क्याम्पसमा पनि अध्यापन गराउन शुरू गरेको पाइन्छ । नेपालमा मात्र नभई विदेशमा पनि उनले शिक्षण गरेका थिए । यसरी शिक्षण गर्ने काममा उनले लण्डनमा भिजिटङ्ग प्रोफेसर भएर २०५० सालमा चार महिना काम गरेका थिए ।[१५]

३.२.४.४ अनुसन्धनात्मक व्यक्तित्व

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको विभिन्न प्रकारका अनुसन्धान गरेर अनुसन्धानत्मक प्रतिवेदन लेखपनि लेखेको पाइन्छ । नेपाली भाषाको विशेषताहरूको अध्ययन, २०३७ पुरानो मुलकी ऐनमा प्रचालित विशेष शब्दहरू, नेपाली भाषाका पदावलीहरूको वर्गीकरण र विश्लेषण जस्ता लेख लेखेबाट पनि उनमा अनुसन्धनात्मक व्यक्तित्व रहेको पुष्टि हुन्छ ।

३.२.४.५ राजनीतिक व्यक्तित्व

घिमिरे समाजवादी दलका सक्रिय कार्यकर्ता नभई सिद्धान्तप्रति आस्था एवं निष्ठा राख्ने व्यक्ति हुन् । उनी खुलेर राजनीतिमा नलागे पनि उनको थोर बहुत रूपमा नेपाली काङ्ग्रेस पार्टी प्रति चासो रहेको पाइन्छ । अपरिपक्व अवस्थामा उब्जनी लहड साहित्य जस्तो व्यापक क्षेत्र ओगट्ने पेसासँग सम्बन्धीत हुँदा र जागिरे छँदाका सिद्धान्तहीन विरोधी व्यक्तिको दिन रातको उठबसका कारण कहिलेकाँही स्वतन्त्र जस्तो भएर देखापरेता पनि उनी आफ्नो अडानबाट कहिले पनि बिचलित हुदैनन् । उनी समाजका जाली फटाहासँग लडिरहने, अन्याय अत्याचारको विरोध गर्ने जस्ता कार्य गरेकोबाट उनमा थोर बहुत रूपमा राजनीतिक व्यक्तित्व रहेको थाहा हुन्छ ।

१५ गोविन्दप्रसाद घिमिरेको मौखिक जानकारी अनुसार ।

३.२.४.६ अभिभावक व्यक्तित्व

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका चारवटी छोरी मध्ये चारैवटीले इन्जिनियर पढेका र तीनवटीको विवाह भएर विदेशमा गए पनि सबै जागिरे भएको पाइन्छ । कान्छी छोरी पनि अध्ययनरत पाइन्छ । अहिलेको प्रतिस्पर्धाको युगमा आफ्ना सन्तानहरूलाई आफ्नो खुट्टामा उभिन सक्ने बनाउनु नै घिमिरेको एउटा कुशल अभिभावक व्यक्तित्वले हो । घिमिरे सधै आफ्नो सन्तानको खुशीमा लाग्ने र सत् मार्गमा हिंड्न अर्ति उपदेश दिने, उनीहरूको खुशीमा नै चिन्तित रहने गरेको पाइन्छ । यसरी शिक्षा र समयको महत्व राम्रोसँग बुझेका घिमिरेको साहित्येतर व्यक्तित्व मध्ये कुशल अभिभावक व्यक्तित्व रहेको थाहा हुन्छ ।[१६]

३.३ निष्कर्ष

साहित्यका विभिन्न विधामा कलम चलाएका घिमिरेले निर्माण गरेका व्यक्तित्वका विभिन्न पक्षलाई साहित्यिक र साहित्येतर गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । साहित्यिक मध्ये एकाङ्कीकार व्यक्तित्वका रूपमा बढी प्रचलित घिमिरे, आञ्चलिक एकाङ्कीकारका रूपमा चिनिन्छन् । त्यस्तै साहित्येतर व्यक्तित्व मध्ये समाजसेवी र अनुसन्धनात्मक व्यक्तित्वलाई माथि पुऱ्याएका घिमिरेले थोरै रूपमा राजनीतिक र बहुभाषी तथा कुशल वक्ताको रूपमा पनि चिन्न सकिन्छ ।

व्यक्तिको परिचय व्यक्तित्व बाट नै हुन्छ । समाजमा घुलमिल एवं समाज र राष्ट्रलाई योगदान दिएपछि मात्र उसको व्यक्तित्व निर्माण हुन्छ । एउटै व्यक्तिमा पनि विविध व्यक्तित्वहरू हुन्छन् । उपर्युक्त समय र वातावरण पाएको अनुकुल परिस्थितिमा व्यक्तिले आफ्नो व्यक्तित्व निर्माण गर्न सक्छ । तसर्थ कुनैपनि व्यक्तिको व्यक्तित्वलाई किटेर यस्तै हो भन्न सकिंदैन । गोविन्दप्रसाद घिमिरेलाई हेर्दा समाज र राष्ट्रलाई योगदान दिएर बनेका व्यक्तित्वका आयामहरू मनग्ये छन् ।

समग्रमा अध्ययन गर्दा गोविन्द प्रसाद घिमिरे साहित्यकार व्यक्तित्वको साथै शिक्षण पेशामा शुरुदेखी हालसम्म नै तल्लिन रहेको शिक्षण व्यक्तित्वलाई नै उनको व्यक्तिव मध्ये बढी महत्वपूर्ण मान्न सकिन्छ । त्यस्तै कवि र एकाङ्कीकार व्यक्तित्वमा पनि एकाङ्कीमा उनले अलिक बढी जोड दिएको हुनाले एकाङ्कीकार व्यक्तित्वलाई नै महत्व दिइएको पाइन्छ ।

१६ गोविन्दप्रसाद घिमिरेकी छोरी सिवानी घिमिरेको मौखिक जानकारी अनुसार ।

परिच्छेद चार

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको साहित्यिक विकास

४.१ विषय प्रवेश

गोविन्दप्रसाद घिमिरे (वि.सं.२००६)ले नेपाली साहित्यको विविध विधामा कलम चलाएका छन् । वि.सं २०२४ सालमा लेखन कार्य प्रारम्भ गरेका र आरम्भमा फिल्मी गीत, कथा, गीत, लोक गीतबाट साहित्य यात्रा प्रारम्भ गरे पनि उक्त रचनाहरू प्रकाशित नभइ त्यसै लोप भएकोले ती विधालाई साहित्य यात्राको जीव मात्र मानिन्छ । उनले फिल्मी कथा, गीत र लोकगीतबाट साहित्य यात्रा प्रारम्भ गरे पनि प्रकाशित भइ चर्चामा आएको साहित्यिक विधा चाँही एकाङ्की नै हो । त्यस बेलाको समयमा नेपाली पाठकहरू माझ अति लोकप्रिय पत्रिका गोरखापत्रमा गोविन्दप्रसाद घिमिरेको **अम्मल** शीर्षकको एकाङ्की छापियो र त्यसपछि पनि उनका विभिन्न पत्र पत्रिकामा एकाङ्कीहरू छापिएपछि उनका एकाङ्कीहरूले निकै चर्चा पाएको र ख्याति कमाएकोले उनलाई धेरै एकाङ्कीकारकै रूपमा चिन्ने गर्दछन् ।

विशेषत: उनका एकाङ्की थोरै मात्रामा जनकपुरको इतिहास, त्यहाँका मानिसको इतिहास त्यहाँका मानिसहरूको जनजीवन पीडा एवं त्यहाँको संस्कृति समावेश भएको पाइन्छ । उनका आरम्भमा लेखिएका एकाङ्की आञ्चलिक हुनुका साथै सामाजिक यथार्थवादी प्रवृत्तिका भएको पाइन्छ । नेपाली साहित्य क्षेत्रमा लामो अवधिको क्षेत्रमा उनले एकाङ्की, कविता, समीक्षा लेखी सकेका छन् भने फुटकर रचनाहरू पनि विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित भएका छन् । विद्यार्थी जीवनदेखिनै पाठ्यपुस्तकका अतिरिक्त विभिन्न पत्रपत्रिका तथा विभिन्न साहित्यकारका रचना र कृतिहरूको अध्ययन मनन् गर्ने घिमिरे कथाकार प्रेमचन्द र अमेरिकी उपन्यासकार अर्नेष्ट हेमिङ्गवेलाई मन पराउने कुरा स्वयं गोविन्दप्रसादसँगको कुराकानीबाट थाहा हुन्छ ।

एकाङ्की विधाद्वारा साहित्यमा औपचारिक रूपमा प्रवेश भए पश्चात् एकाङ्की, कविता, समीक्षा, लेख हुँदै अगाडि बढेका छन् । लेखन विकासका क्रममा मौलिक कृतिका साथ साथै विभिन्न लेख रचनाहरू प्रकाशन गरि उनले साहित्यिक लेखनलाई परिमार्जित र परिष्कृत गर्दै लगेका छन् । अत्यन्त सहज, सरल तथा सुबोध भाषा शैलीमा रचित उनका रचनाहरू यथार्थवादी, प्रगतिवादि, चिन्तनशील शैलीबाट पनि केही मात्रामा अनुप्रेरित भएका छन् ।

४.२ प्रकाशित र अप्रकाशित रचनाहरूको सूची

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका केही प्रकाशित र केही अप्रकाशित कृतिहरू रहेका छन् जसलाई विभिन्न तालिकामा राखेर अध्ययन गरिएको छ ।

४.२.१ प्रकाशित एकाङ्की

तालिका नं ३

प्रकाशित एकाङ्कीहरूको सूची

क.सं	शीर्षक	पत्रिका	वर्ष	अंक	प्रकाशन वर्ष	प्रकाशक
१	अम्मल	गोरखापत्र	–	–	२०२९	गोरखापत्र संस्थान
२	असमाप्ति	रत्नश्री	११	३	२०३०	मासिक नेपाली जर्नल
३	आशङ्का	रत्नश्री	१३	२	२०३२	मासिक नेपाली जर्नल

४.२.२ अप्रकाशित एकाङ्की

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका माथि उल्लेख गरिएका प्रकाशित एकाङ्कीहरूका साथै आशा, उजेली, शीला जस्ता अप्रकाशित एकाङ्कीहरू पनि रहेका छन् । आशा वि.सं. २०२४ सालमा लेखिएको स्वयं घिमिरेकै भनाईबाट थाहा हुन्छ । यसमा नारीमाथी हुने अन्याय अत्याचारको चित्रण गरि त्यस्ता अत्याचार सहन नसकेर आत्महत्या गर्न पुगेकी नारीको चित्रण गरिएको छ । त्यसैगरी उजेली र शिला वि.सं. २०२५ साल तिर रचना गरिएको थाहा हुन्छ । उजेलीमा जातभातमा भएको भेदभावको अन्त्य गरि समन्वयात्मक अवधारणको विकास गर्न खोजिएको छ भने शिलामा विदेशी धन दौलत भन्दा मातृभूमिको माया नै ठूलो हो भन्ने कुरा देखाउन खोजिएको छ ।

४.२.३ प्रकाशित फुटकर कविताहरूको सूची

तालिका नं ४

प्रकाशित फुटकर कविताहरूको सूची

क्र.सं	शीर्षक	पत्रिका	वर्ष	अङ्क	प्रकाशन वर्ष	प्रकाशक
१	अविरल यात्रा	च्यौराली	८	९	२०२८	त्रि.वि.वि प्राध्यापक संघ
२	यस्तै लाग्छ	रत्नश्री	१३	५	२०३२	मसिक नेपाली जर्नल
३	छात्रा समस्या	रत्नश्री	१४	४	२०३३	,,
४	राजा वीरेन्द्रको सम्भनामा श्रद्धाञ्जली	लप्टन डाँडा	–	–	२०५८	नेपाली सैनिक प्रतिष्ठान
५	आमाको काख अरूको लाख	खरीपाटी जर्नल	१९	–	२०६५	,,

४.२.४ अप्रकाशित फुटकर कविताहरू

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका माथि उल्लेख गरिएका प्रकाशित कविताहरूका साथै म महामानव हुँ, सरस्वती सन्देश, खियाउ हातका नङ्ग्रा, नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं जस्ता अप्रकाशित कविताहरू पनि रहेका छन् । यी कविताहरु वि.सं. २०३० सालको सेरोफेरोमा रचना गरेको पाइन्छ । म महामानव हुँ कवितामा मानिसको स्वार्थी र घमण्डी प्रवृतिलाई देखाउन खोजिएको छ भने सरस्वतीले मानिसलाई पढ्नमा गरेको आग्रहलाई प्रस्तुत गरिएको छ । त्यसैगरी खियाउ हातका नङ्ग्रा र नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं कवितामा धनको लोभमा विदेशिने युवालाई आफ्नै देशमा हातका नङ्ग्रा खियाउन र श्रम र सीप लगाउन आग्रह गरिएको पाइन्छ ।

४.२.५ विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित समीक्षा लेखहरू

तालिका नं ५

समीक्षा लेखहरूको सूची

क.सं	शीर्षक	पत्रिका	वर्ष	अंक	प्रकाशन वर्ष	प्रकाशक
१	संस्कृत काव्य परम्परामा मेघदूत	रत्नश्री	१२	२	२०३१	मसिक नेपाली जर्नल
२	प्रियदर्शीकाको कथावस्तुको विभेचना	रत्नश्री	१२	५	२०३१	,,
३	सैनिक प्रतिष्ठान	सैनिक	३९	४०	२०६३	नेपाली सैनिक प्रतिष्ठान

४.२.६ विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित अनुसन्धानात्मक लेखहरूको सूची

तालिका नं ६

अनुसन्धानात्मक लेखहरूको सूची

क.सं	शीर्षक	पुस्तक/पत्रिका	वर्ष	अंक	प्रकाशन वर्ष	प्रकाशक
१	प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दावलीको शिक्षण	नेपाली शिक्षक परिचय	–	–	२०३०	प्रज्ञा प्रतिष्ठान
२	नेपाली भाषामा प्रचलित केही शब्दमा प्रश्न चिन्ह	कानुन परिचर्चा	४	१	२०३७	कानुनु अध्ययन संस्थान
३	नेपालीमा वर्णविन्यास	नेपाली व्याकरण	–	–	२०४५	प्रज्ञा प्रतिष्ठान
४	पूर्वका सम्बाहक	खरीपाटी जर्नल	–	–	२०६२	नेपाली सैनिक प्रतिष्ठान

४.३ घिमिरेको साहित्यिक विकास

कुनै पनि साहित्यकारको साहित्यिक यात्राको क्रममा विभिन्न घुम्ती र मोडहरू अवश्य आउँछन् । त्यस साहित्यिक यात्रालाई विभिन्न चरणमा विभाजन गर्ने केही न केही आधारहरू पनि हुन्छन् । साहित्यकारको साहित्यिक इतिहासमा देखापरेका विभिन्न रचनाको प्रवृत्ति, रचनाहरूको परिमाण, साहित्यिक रचना वा कृति प्रकाशन जस्ता आधारहरू लिएर साहित्यिक यात्राको चरण, मोड वा कालको विभाजन गर्न सकिन्छ । त्यसैले गोविन्दप्रसाद घिमिरेको साहित्यिक विकासलाई समग्रमा राखेर अध्ययन गरिएको छ ।

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको साहित्यिक विकासको शुरुको समय लेखन आरम्भ र अभ्यास कालको रूपमा रहेको पाइन्छ । यस अबधिमा लेखिएका साहित्यिक रचनाहरू तथा फिल्मी कथाहरू, कविताहरू पाण्डुलिपिका रूपमा सिमित भएकोले यस समयमा रचनात्मक क्रियाकलाप धेरै भए पनि रचनाहरू भने प्रकाशित नभएकोले अभ्यासिक कालका रूपमा लिन सकिन्छ ।

साहित्य विकासको क्रममा उनको वि.सं. २०२८ सालमा अविरल यात्रा कविता द्यौराली पत्रिकामा छापियो । त्यसपछि २०२९ सालमा अम्मल एकाङ्की गोरखापत्रमा छापियो र उनको पहिलो प्रकाशित एकाङ्की नै यसलाई मानिन्छ । त्यसैले यस समयलाई उनको औपचारिक साहित्य यात्राको उठान भनिन्छ । यस समयमा उनका एकाङ्की तीन, कविता तीन, समीक्षात्मक लेख दुईवटा र अनुसन्धनात्मक लेख तीनवटा प्रकाशित भएका छन् । यस समयमा उनका प्रकाशित कृतिहरू निम्न अनुसार छन् ।

एकाङ्की

(क) अम्मल (२०२९)

(ख) असमाप्ति (२०३०)

(ग) आशङ्का (२०३२)

कविता

(क) अविरल यात्रा (२०२८)

(ख) यस्तै लाग्छ (२०३२)

(ग) छात्र समस्या (२०३३)

समीक्षा लेख

(क) संस्कृत काव्य परम्परामा मेघदुत (२०३१)

(ख) प्रियदर्शीकाको कथावस्तुको विवेचना (२०३१)

अनुसन्धनात्मक लेखहरू

(क) प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दावलीको शिक्षण (२०३०)

(ख) नेपाली भाषामा प्रचलित केही शब्दहरूमा प्रश्न चिन्ह (२०३७)

(ग) नेपालीको वर्णविन्यास (२०४५)

अम्मल, असमाप्ति, आशङ्का गोविन्दप्रसाद घिमिरेको प्रकाशित कृतिहरू हुन् । यी तीनवटै कृति यीनका खासगरी सामाजिक यथार्थवादी एकाङ्कीहरू हुन् । सरल, सहज भाषाशैलीमा लेखिएका उनका एकाङ्की रोमान्चक, सन्देशमुलक हुनुका साथै एकाङ्कीमा हुनु पर्ने सबै तत्त्वले युक्त भएका छन् । अम्मल एकाङ्की काठमाडौको परिवेशमा लेखिएको छ भने असमाप्तिमा निम्न वर्गीय समाजको परिवेशलाई यथार्थ रूपमा देखाइएको छ र यस एकाङ्कीमा सरकारी कर्मचारीलाई पैसाको कस्तो समस्या पर्छ भन्ने कुरा पनि यस एकाङ्कीमा देखाइएको छ । त्यसैगरि आशङ्का एकाङ्की बमले मृत्यु भएका आफ्ना श्रीमान् र छोराको पिडाले विक्षित्त बनेकी एक महिलाको मनमा उब्जिएका आशङ्कालाई यसमा प्रस्तुत गरिएको छ । यो एकाङ्की अत्यन्त मार्मिक खालको छ ।

यस समयमा उनका एकाङ्कीहरूका साथै केही फुटकर कविताहरू पनि प्रकाशित भएका छन् । यस समयमा कविता यात्राको पहिलो चरण र समग्र साहित्य यात्राको विकसित साहित्य यात्राको रूपमा लिन सकिन्छ । यस समयका कविताहरू प्रगतिवादी उन्मुख, सामाजिक यथार्थवादी तथा राष्ट्रियता प्रति सचेत भएर लेखिएका छन् । उनका कविताहरूले सङ्घर्ष र परिवर्तनको पक्षलाई पनि समेटेका छन् ।

एकाङ्की कविता विधाका साथै यस समयमा केही समीक्षा लेख र केही अनुसन्धनात्मक लेखहरू पनि प्रकाशित गरेका छन् । जसमा उनले मेघदूत खण्डकाव्य र प्रियदर्शीका नाटिका जस्ता संस्कृत साहित्यका कृतिहरूको समीक्षा गरेर पाठकलाई सजिलो बनाएका छन् । त्यसैगरी उनले नेपाली भाषामा गरेका मनपरि शब्द चयनलाई प्रश्न चिन्ह गरेका छन् भने प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दका बारेमा जानकारी गराउँदै नेपालीमा भएको वर्णविन्यासका बारेमा पनि अनुसन्धनात्मक लेख लेखेर पाठकलाई परिचित गराएका छन् ।

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको अभ्यासिक कालमा भन्दा यस समयमा अझै परिस्कृत र परिमार्जित रूपमा रचनाहरू खारिएका छन् । पुस्तक कृति नभए पनि फुटकर कृति प्रकाशनका दृष्टिले यो समय महत्वपूर्ण सावित भएको छ । समग्रमा भन्नु पर्दा गोविन्दप्रसाद घिमिरे धेरै मात्रामा एकाङ्की, कविता, समीक्षा र अनुसन्धनात्मक लेखहरूबाट नै परिचित भएका छन् ।

गेविन्दप्रसाद घिमिरेको साहित्य विकासको अन्तिम समय २०५८ देखि हालसम्मको समय अवधिलाई मान्न सकिन्छ । यस समयमा दुईवटा प्रकाशित कविता र केही समीक्षा तथा अनुसन्धनात्मक लेखहरू लेखेका छन् । उनले केही कविताहरू लेखे पनि प्रकाशित नगरेर पाण्डुलिपिकै रूपमा रहेका छन् । यस समयमा उनका दुईवटा प्रकाशित कविता, एक समीक्षात्मक लेख र एक अनुसन्धनात्मक लेख प्रकाशित गरेका छन् जसलाई निम्न अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

कविता

(क) राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जलि (२०५८)

(ख) आमाको काख अरूको लाख (२०६५)

समीक्षा लेख

(क) नेपाली सैनिक प्रतिष्ठान (२०६३)

अनुसन्धनात्मक लेख

(क) पूर्वका संवाहक (२०६२)

घिमिरेको यस समयमा आएर कविता अलिक भिन्न प्रवृत्ति लिएर देखा परेका छन् । यस समयका कविता राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जलि मार्फत राजा र राष्ट्रियता प्रतीको अगाध माया प्रस्तुत गर्दै राजाको मृत्युले आफू एक्लो भएको महसुस गरेका छन् । त्यसैगरी आमाको काख अरूको लाखमा देशमा भएको दश वर्षे द्वन्द्वबाट भएको हानी नोक्सानी वर्णन गर्दै विद्रोही पक्षलाई नेपाल आमाको माया सम्झेर घर फर्कन आग्रह गरेका छन् । समग्रमा भन्दा यस समयका कवितामा शोक, देशमा शान्तिको चाहना, देशभक्ति जस्ता विशेषता भएका कविता रचना गरेको पाइन्छ ।

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका यस समयका कविता विधाका साथै केही लेखहरू पनि प्रकाशित भएका छन् । लेख खासगरी नेपाली सेनाको परिचय दिने र सेना नै देश विदेशमा

भ्रमण गर्ने हुँदा संस्कृति चिनाउने एउटा सम्बाहकको रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । उनका लेखमा नेपाली सेनाका बारेमा नै केन्द्रित रहेका छन् । उनले रामेछाप सालुपाटीबाट निस्कने सालुपाटी साप्ताहिकमा केही लेखहरू लेखेको बताए पनि आधिकारिक रूपमा भने प्रष्ट पारेका छैनन् ।

४.४ निष्कर्ष

गोविन्दप्रसाद घिमिरे अभ्यासिक काल भन्दा पछिल्लो समयमा अलि परिष्कृत रूपमा देखा परेका छन् । समग्रमा भन्दा घिमिरे केही एकाङ्की, केही फुटकर कविता, केही समीक्षात्मक लेखहरू र केही अनुसन्धनात्मक विधामा परिचित भएका छन् । उनी एकाङ्कीमा यर्थाथवादी, सन्देश मुलक खालका एकाङ्कीकारको रूपमा देखिएका छन् भने कविताहरूमा सामाजिक, आर्थिक असमानता विकृतिको विरोध, सामाजिक जागरणको स्वर, राष्ट्रियता प्रतीको माया जस्ता भावना पनि मुखारित भएका छन् । त्यस्तै, उनका लेखहरूमा संस्कृत साहित्यकै मुख्य कृति मेघदूत र प्रियदर्शीकाको बारेमा परिचित गराउँदै नेपाली भाषामा भएको मनपरी शब्द चयन र वर्णविन्यासका बारेमा पनि उनका लेखहरू प्रस्तुत गरेका छन् । सरल, सहज भाषाका माध्यमबाट लेखिएका उनका रचनाहरू पठनपाठनको लागि सम्प्रेस्य छन् । हालको समयमा साहित्यिक रचनामा भन्दा पनि अन्य लेखनमा (कानुन, भाषामा) घिमिरेले कलम चलाएका छन् । अबको समयमा पनि थोरै रचना लेख्ने तर गुणात्मक लेख लेखेर प्रसिद्धि कमाउने विचार घिमिरेले व्यक्त गरेका छन् ।

परिच्छेद पाँच

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको कृतित्त्वको अध्ययन

५.१ विषय परिचय

नेपाली साहित्यको कविता, एकाङ्की, समीक्षा तथा अनुसन्धानात्मक लेख प्रकाशित गरेका घिमिरेका सबै रचनाहरू फुटकर रहेका छन् । यस परिच्छेदमा उनका रचनाहरूको आजसम्म कुनै पनि लेखक, पत्रपत्रिका तथा अनुसन्धान कर्ताहरूले टीका टिप्पणी नगरेका हुँदा उनले गरेका रचनाहरूको अध्ययनका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । यस परिच्छेदमा उनका कविताहरूलाई कविताका विधागत तत्त्व विषयवस्तु, अलङ्कार, संरचना तथा भाषाशैली र उद्देश्यका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । यसै गरी एकाङ्कीलाई यसका बिधागत तत्त्व, कथावस्तु, पात्र वा चरित्र, परिवेश, भाषाशैली र उद्देश्यका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । समीक्षा तथा अनुसन्धानात्मक लेखहरूलाई पनि यसका बिधागत तत्त्वहरू संरचना/शीर्षक विचार/दृष्टिकोण, भाषाशैली र उद्देश्यका आधारमा अध्ययन गरिएको छ ।

५.२ गोविन्दप्रसाद घिमिरेको कविताको अध्ययन

वि.सं. २०३२ सालबाट कविता यात्रा शुरू गरेका घिमिरेका कविताहरू व्यक्तिका मनमा रहेका प्रेम, क्रान्ति, जाँगर, आदि प्रस्तुत गरेका हुनाले घिमिरेका केही कविताहरू मनोविश्लेषणात्मक धाराबाट प्रवाहित रहेका छन् । उनका कविताहरू सङ्घर्ष र परिवर्तनका पक्षमा रचिएका छन् । कविताहरू सरल, सन्देशमूलक, ऐतिहासिक, सामाजिक तथा बिभिन्न विषयलाई आधार बनाएर लेखिएका छन् । यसरी रचना गरिएका उनका कविताहरू केही प्रकाशित भएका छन् भने केही अप्रकाशित रूपमा नै रहेका छन् । उनका प्रकाशित कविताहरूमा 'यस्तै लाग्छ', 'राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जली', 'छात्रा समस्या', 'आमाको काख अरूको लाख', 'अविरल यात्रा' रहेका छन् । त्यसै गरी अप्रकाशित कविताहरूमा 'म महामानव हुँ', 'सरस्वती सन्देश', 'खियाउ हातका नङ्ग्रा', 'नेपाली हाम्रो श्रम सीप स्वदेशमा लगाऔं' रहेका छन् ।

यसरी रचना गरिएका घिमिरेका कविताहरूलाई कवितामा बिधागत तत्त्व, विषय वस्तु, बिम्ब प्रतीक, अलङ्कार र उद्देश्यका आधारमा छुट्टाछुट्टै शीर्षकमा राखी प्रकाशित र अप्रकाशित दुवै प्रकारका कविताहरूको अध्ययन गरिएको छ ।

५.२.१ यस्तै लाग्छ कविता

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको **यस्तै लाग्छ** कविता वि.सं. २०३२ को रत्नश्रीको पृष्ठ ११ मा प्रकाशित कविता हो ।[१७] यसमा कविले आफ्नो मनमा लागेको कुरालाई यस्तै लाग्छ भनेर यसै शीर्षक मार्फत व्यक्त गरेका छन् ।

५.२.१.१ विषयवस्तु

आदर्श प्रेमको प्रस्तुति रहेको यस कवितामा युवकलाई युवती सँग को निकटता र त्यसले उत्पन्न गरेको छट्पटीलाई एकलापीय ढङ्गबाट प्रस्तुत गर्नु नै यस कविताको विषयवस्तु रहेको छ । कविता अनुसार अचानक एउटा युवकको भेट युवतीसँग हुँदा युवकलाई कुरा गर्न मन लागेको, हेरिरहन मन लागेको आफ्नो मनमा लागेको संकोच बताउन मन लागेको, आफूले चाहेको कुरा भनौं जस्तो लागेको कुरालाई कविले यसमा प्रष्ट पारेका छन् ।

कुराकानी भईरहे पनि नभए जस्तो लाग्छ

होस हुँदा हुंदै पनि नभए जस्तो लाग्छ

नजिक हुंदा टाढा भएजस्तो लाग्छ

टाढा हुँदा फेरि नजिक भए जस्तो लाग्छ ।

रत्नश्री द्वैमासिक २०३२ वर्ष १३ अङ्क ३ पृष्ठ ११

कवितामा युवकलाई युवतीसँग कुराकानी भएपनि आफूले केही भन्न नसकेको, बोल्न खोज्दा ओठ नचलेको, भन्न खोज्दा आवाज नआएको जस्तो, टाढा हुँदा नजिक भए जस्तो नजिक हुँदा टाढा भए जस्तो भएको कुरा पनि यस कवितामा व्यक्त गरेका छन् । यसैगरी कवितामा मुटुको धड्कन बढे जस्तो, रक्तचाप बढे जस्तो श्वास रोकिए जस्तो

---

१७ गोविन्द प्रसाद घिमिरे, यस्तै लाग्छ, **रत्नश्री** द्वैमासिक (२०३२) वर्ष १३ अङ्क ३ पृष्ठ ११ ।

उकुस मुकुस भएर प्रयास निरर्थक भए जस्तो भएको कुरालाई पनि यस कवितामा प्रष्ट पारेका छन् ।

यसरी एउटा युवकले युवतीलाई प्रेम गर्छु भन्न खोज्दा युवकका मनमा लागेको छट्पटीलाई नै यस कविताको विषयवस्तु बनाइएको छ ।

५.२.१.२. अलङ्कार

अलङ्कारको पनि यस्तै लाग्छ कवितामा सफल रूपमा प्रयोग भएको पाइन्छ । यस कवितामा कविताको युवक आजका समग्र युवकको प्रतिनिधिको रूपमा देखिएको छ । यस्तै यस कवितामा बोल्न खोज्दा भाषा नपाए जस्तो ओठहरूले हड्ताल गरे जस्तो भनेर कविले युवकले आफ्नो कुरा भन्न नसक्दाको अप्ठ्यारोलाई अनुपस्थित युवतीको सम्झना गरेर वर्णन गरेको गरेको पाइन्छ । यस्तै सामान्य कुरा म तिमीलाई प्रेम गर्छु भन्न नसक्दाको क्षणलाई कविले सास रोकिए जस्तो भएको, मुटुको धड्कन बढे जस्तो भएको, रक्तचाप बढे जस्तो भएको आदि शब्द प्रयोग गरेर बढाएर बयान गरेको हुनाले यसमा उपमा अलङ्कारको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ । त्यसैले अलङ्कारका दृष्टिले यो कविता सफल मानिन्छ ।

५.२.१.३ संरचना तथा भाषाशैली

यो कविता विभिन्न अनुच्छेदमा लामा छोटा गरी २७ हरफमा आन्तरिक लय युक्त गद्य भाषा, प्रथम पुरूष शैलीमा संरचित मुक्त छन्दको प्रयोग गरी लेखिएको कविता हो ।

> कुराकानी भइरहे पनि नभए जस्तो लाग्छ ।
>
> होस हुँदा हुँदै पनि नभए जस्तो लाग्छ,
>
> नजिक हुँदा पनि टाढा भएको जस्तो लाग्छ,
>
> टाढा हुँदा पनि नजिक भए जस्तो लाग्छ ,
>
> मलाई यस्तै लाग्छ ।

रत्नश्री द्वैमाशिक २०३२ वर्ष १३ अङ्क ३ पृष्ठ ११

यस कवितामा उकुस मुकुस, हड्ताल, निरर्थक, सङ्कोच जस्ता सरल शब्दहरूको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ । यस कवितामा प्रयोग भएको यस्तै लाग्छ कवितांशको तीन

पटकको पुनरावृत्ति र वाइस पटकको जस्तो लाग्छ शब्दको पुनरावृतिले पनि कवितालाई श्रुतिमधुर र पढौं पढौं लाग्ने खालको बनाएको छ ।

५.२.१.४ उद्देश्य

युवतीलाई स्पर्श गरेको, युवतीका यौन अंङ्गहरूको बयान गरेको, चुम्बन गरेको जस्ता यौन बासनायुक्त कुराहरू यस कवितामा प्रस्तुत नगरेर मलाई यस्तै लाग्छ भनेर स्मृतिमा रहेकी एउटी युवतीको बयान मात्र गरेको हुनाले युवकका मनमा पैदा हुने बासना रहित प्रेमको भावनालाई काव्यात्मक संरचनामा प्रस्तुत गर्नु नै यस कविताको प्रमुख उद्देश्य हो । यसैगरी जिन्दगीको क्षणिकतालाई संक्षेपमा प्रकट गर्नु पनि यस कविताको उद्देश्य रहेको छ ।

५.२.२ राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जलि

राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जलि कविता घिमिरेको लप्टन डाँडा (२०५८) पृष्ठ ४७ मा प्रकाशित कविता हो (यस पत्रिकाको वर्ष अङ्क हुदैन) ।[१८] यो कविता खास गरेर राजा प्रति श्रद्धा व्यक्त गर्न र उनको मृत्युको शोक प्रकट गर्न नै रचिएको हुनाले यसको शीर्षकमा पनि राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जलि रहको छ । यसलाई कविताका तत्त्वका आधारमा यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

५.२.२.१ विषयवस्तु

शोक भावको प्रस्तुति रहेको यस कवितामा कविको राजासँगको बिछोड र त्यसले कविमा पारेको पीडालाई विषयवस्तु वनाइएको छ ।

यस कवितामा कविले राजा प्रति निष्ठा भाव जगाएर नै उक्त कविता रचना गरेका छन् । राजाको मृत्युले कविमा पारेको शोक र उनले राजाप्रति दर्शाएको श्रद्धा नै मुख्य रूपमा यस कवितामा वर्णन गरेका छन् । राजाको मृत्युले आफ्नो मुटु चस्केको र आंशु आएको कुरा व्यक्त गर्दै आफ्नो प्रगतिमा खुशी मान्ने मानिससमेत कोही नभएको र आफू एक्लो भएको कुरा पनि यस कवितामा वर्णन गरेका छन्

१८ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जली, **लप्टन डाँडा** (२०५८) पृष्ठ ४७ ।

जन्मिए यस माटोमा बढें यत्रो भएं अब
सिके विद्या पनि धेरै को हुन्छ अब हर्षित
मेरो उन्नतिका निम्ति को देला हौसला अब
मैरै पौरखमा फेरी कल्ले गर्ला अब गौरव

लप्टन डाँडा २०५८ पेज ४७ (सैनिक पत्रिकामा वर्ष, अङ्क नभएको)

यसरी यस कवितामा खास गरी कविले आफूमा भएको राजा प्रतिको श्रद्धा र राजाको मृत्युले आफूमा पारेको दुःख व्यक्त गरी राजा प्रति आफ्नो भक्ति भाव प्रकट गर्नु नै यस कविताको विषयवस्तु रहेको छ ।

५.२.२.२ अलङ्कार

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको यो कवितामा पनि अलङ्कारको सफल प्रयोग गरेको पाइन्छ । यसमा देशमा भएको दुखद घटना कविता कृति मार्फत देखाउनु नै कवितामा भएको ऐतिहासिक घटनाको प्रयोग हो । त्यसै गरी राजाको मृत्युको घटनालाई ऐतिहासिक घटनाको प्रतिनिधिका रूपमा देखाउनु पनि यस कवितामा प्रयोग भएको प्रतीकको प्रयोग हो । यसमा शब्द अन्त्यानुप्रास अलङ्कारको पनि सफल रूपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

सम्भनै सम्भनामा यी पुष्प गुच्छा लिइकन
पर्दैछु पाउमा राजा श्रद्धासाथ चढाउन
मेरा यी आँशुका दाना मोती दाना सरी गरी
लेउ श्रद्धाञ्जली मेरो दिन्छु म अंजुली भरी

लप्टन डाँडा २०५८ पेज ४७ (सैनिक पत्रिकामा वर्ष, अङ्क नभएको)

कवितामा लिइकन चढाउन गरी, भरी जस्ता शव्दको अन्त्य अन्त्यानुप्रास गरिएको छ । यसरी कवितामा अलङ्कारको सफल रूपमा प्रयोग भएको पाइन्छ ।

५.२.२.३ संरचना तथा भाषाशैली

राजा प्रति संम्बोधन गरिएको आत्म कथन ढाँचामा रचिएको यस कवितामा ५ अनुच्छेद र २० हरफ रहेका छन् । यो शास्त्रीय छन्दमा रचित कविता हो । यसमा अनुष्टुप छन्दको प्रयोग गरिएको पाइन्छ

सपना यदि साँचो हो भने नित्य भइ रहोस्

सपना यदी झुटो हो भने पनि भइ रहोस्

प्रफुल्लित भई डुल्छु सपनामा म नित्यशः

अप्राप्य प्राप्त भो भन्दा कस्तो देखिन्छ मानिस ।

लप्टन डाँडा २०५८ पेज ४७ (सैनिक पत्रिकामा वर्ष, अङ्क नभएको)

५.२.२.४ उद्देश्य

राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जली कवितामा राजाको मृत्यु पश्चात उनमा श्रद्धा व्यक्त गरी ऐतिहासिक घटनाको वर्णन गर्नु नै यस कविताको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी राजाको मृत्युले आफ्नो मनमा उव्जेको शोकलाई शान्त पार्न र अन्तिम विदाइमा उपहार स्वरूप चढाउन कविले यो कविता रचना गरेको पाइन्छ ।

५.२.३ छात्र समस्या कविताको अध्ययन

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको छात्र समस्या कविता रत्नश्री द्वैमासिक (२०३३) को पृष्ठ १९ मा प्रकाशित कविता हो ।[१९] विद्यार्थीको समस्यालाई यस कवितामा देखाउन खोजिएकोले यसको शीर्षकमा नै छात्र समस्या भनेर राखिएको छ । यसलाई कविता तत्त्वका अधारमा यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

५.२.३.१ विषयवस्तु

वर्तमान समयको समसामयिक स्थितिलाई देखाईएको यस कवितामा स्वार्थी मानिसको स्वार्थी व्यवहारको वर्णन गरिएको छ । यसमा कविले मानिसलाई आफ्नो स्वार्थका निम्ति विद्यार्थी समाजलाई उपयोग गर्ने प्रवृति भएका समाजका अग्रज

१९ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, छात्र समस्या, **रत्नश्री** द्वैमासिक (२०३३), वर्ष १४, अङ्क ४, पृष्ठ १९ ।

व्यक्तिहरुलाई पनि सचेत हुन आग्रह गरिएको छ र यसमा विद्यार्थी समुदायलाई एक सचेत समुदायका रूपमा पनि चित्रण गरिएको छ ।

पृथ्वी माताको काखमा
एक छात्र वर्गको समाज छ
जुन समाजमा जोश छ
अनि होस छ
उत्साह छ, उमंग छ
अनि
विवेकी पना छ ।

रत्नश्री द्वैमाशिक २०३३ वर्ष १४ अङ्क ४ पृष्ठ १९

कवितामा छात्र समाज भनेको बिद्यार्थी समुदाय हो, एउटा छात्र समाज गल्ति हुदैन । यो समाजमा सँधै जोस र होसमा हुन्छ । त्यो समाजसॅग तागत हुन्छ । सर्व शक्तिमान हुन्छ भन्ने कुरा यस कवितामा वर्णन गरेका छन् । यसै गरी यस समाजले समाजका अवरोधक तत्त्वको बयान गर्छ तर ती कुरा शासक वर्गलाई रूचिकर नहुने कुरा पनि कविले यस कवितामा व्यक्त गरेका छन् । यसै गरी कवितामा शासकले बिद्यार्थी कर्णधार हुन् भनी आफ्नो दलीय स्वार्थका निम्ति बिद्यार्थी उपयोग गर्ने नेताका विरूद्ध कवि क्रुद्ध भएर पैसाका पिचास, स्वार्थका खानी भनेर गाली गरेको कुरा समेत यस कवितामा पाइन्छ ।

यसैगरी यसमा आदर्शको मुकुण्डो लगाएर आफ्नो दलीय स्वार्थका निम्ति छात्र समाजलाई उपयोग गर्ने खराब प्रवृत्ति भएका नेतालाई व्यङ्ग्य गरिएको यस कवितामा पैसाका निम्ति बिक्ने समाजमा केही गर्छु भन्ने तर समाजलाई छक्याएर आफ्नो स्वार्थ पूरा गर्ने व्यक्तिको विरोध पनि गरिएको छ ।

५.२.३.२ अलङ्कार

यस कवितामा कविले केही मात्रामा अलङ्कारको पनि प्रयोग गरेका छन् । यसमा आफ्नो स्वार्थ मात्र पूरा गर्ने मानिसलाई पिचास, कुकर्मी, दलका दलालको प्रतिनिधिका रूपमा उभ्याएका छन् । समाजका लागि केही गर्न खोज्ने छात्र समाजलाई जागृतिको ज्योतिका प्रतिनिधिका रूपमा वर्णन गरेका छन् । यो नै यस कवितामा भएको प्रतीकको प्रयोग हो । यस्तै कवितामा शीर्षक नै छात्र समस्या भनेर अलङ्कारिक रूपमा राखेको पाइन्छ ।

समाजको समस्यालाई छात्रको समस्या मार्फत देखाइनु पनि यस कवितामा प्रयोग भएको अलङ्कारको अर्को उदाहरण हो । कवितामा प्रयोग भएको छात्र समाज क्रान्ति गर्ने समाजको रूपमा रहेको छ । यसै गरी समाजको समस्यालाई छात्रका समस्यासँग तुलना गरेकोले यसमा उपमा अलङ्कारको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ ।

५.२.३.३ संरचना तथा भाषा शैली

यो कविता आन्तरिक लय युक्त गद्य भाषा मुक्त छन्दका प्रयोग गरी १ अनुच्छेद ३६ हरफमा संरचित छ । यसको भाषाशैली सरल प्रकारको छ । यसमा प्रथम पुरूष शैलीको प्रयोग भएको छ । लामो एक अनुच्छेदमा संरचित यस कवितामा छोटोमा एक शब्द र लामोमा ४ शब्दको पंत्ति योजना पाइन्छ ।

अनि,
म भन्छु
ए पैसाका पिचास हो ।
ए कुकर्मी दलका दलाल हो
ए स्वार्थका खानी हो
आदर्शबादको मुकुण्डो लगाएर
सच्चा छात्र समाजलाई नछकाओ ।

रत्न श्री २०३३ वर्ष १४ अङ्क ४ पृष्ठ १९

यसरी रचना गरिएको यस कवितामा हो, ओ जस्ता शब्दहरूको अन्त्यानुप्रास गरी अन्त्यानुप्रास अलङ्कार र आश्चर्य वाचक चिन्हको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ । कविताको गद्यलय, भावमय र अनुप्राश युक्त छ । वर्ण योजनामा भेटिने अनुप्रासीय माधुर्य, शैलीगत छरितो पन र छोटा छोटा पंक्तिको प्रयोगले यसको भाषाशैली सरल बनेको छ ।

५.२.३.४ उद्देश्य

समाजमा भएको अन्याय अत्याचारको वर्णन गरी त्यस्ता अन्याय अत्याचारको विरूद्ध लाग्दा विद्यार्थी माथी लाठी प्रहार भए पनि आफ्नो स्वार्थका निमित्त मात्र लाग्ने स्वार्थी मानिसलाई खवरदार गर्न पछि हट्नु हुदैन भन्ने कुराको सन्देश दिनु नै यस कविताको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी समाजमा भएका स्वार्थी मानिसको चरित्रलाई उदाङ्गो रूपमा

देखाउन पनि यो कविता सफल भएको छ । राजनीति र राजनीतिकर्मीको स्वार्थी चरित्र कविलाई मन नपर्ने हुँदा सवै जनताका माझ उनीहरूको चरित्र उदाङ्गो रूपमा देखाउनु पर्छ, चुप लागेर वस्नु हुंदैन भनेर कवितामा भनेको हुनाले राजनीति र राजनीतिकर्मीको चरित्र माथि कविको नकरात्मक विचार रहेको पाइन्छ ।

५.२.४ आमाको काख अरूको लाख

यो नेपाली सैनिक प्रतिष्ठानको खरिपाटीको जर्नलको (२०६५) पृष्ठ १३ मा प्रकाशित कविता हो ।[२०] (यसमा अङ्क छैन) यस कवितामा नेपालको १० वर्षे द्वन्द्व कालमा नेपाल आमाले विद्रोही पक्षलाई आमाको माया जस्तो केही नहुने कुरा गर्दै घर फर्कन गरेको आग्रह यसमा भएकोले कविताको शीर्षकमा पनि आमाको काख अरूको लाख रहेको छ । यसलाई कविता तत्त्वका आधारमा यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

५.२.४.१ विषयवस्तु

नेपालको दश वर्षे द्वन्द्व कालमा सत्ता पक्ष र विद्रोही पक्ष दुवै तर्फबाट भएका हानी नोक्सानीको वर्णन गरी विद्रोही पक्षलाई नेपाल आमाको माया सम्झेर घर फर्कन गरेको आग्रह नै यस कविताको मुख्य विषयवस्तु रहेको छ ।

कवितामा कागले कान लग्यो भनेर कसैले भन्यो भने कान छाम्नुको सट्टा कागको पछि पछि दौडने बानी जस्तो नगर्न, आफन्त मारेर केही फाईदा नहुने कुरा ब्यक्त गर्दै बुझेर मात्र युद्ध गर्न, आग्रह गरेका छन् ।

आमा र दिदी भाउजू र बैनी उजाड सिउँदो

पारेर के भो ? बैरीलाई हाँस्ने हँसाउने निहुँ भो

शान्तिको थलो हँसिलो मुहार खै आज कता गो

जे भयो भयो त्यो सबै बिर्सि फर्कने बेला भो ।

खरीपाटी जर्नल २०६५ वर्ष १९ पृष्ठ १३ (यसमा अङ्क छैन)

२० गोविन्दप्रसाद घिमिरे, आमाको काख अरुको लाख, **खरिपाटी जर्नल** (२०६५), वर्ष १९, पृष्ठ १३ ।

यसमा युद्धमा कति दाजुभाइ मारिएको र कति दिदी बहिनीको सिउँदो उजाड भएको कुरा व्यक्त गर्दै कवि युद्धले कसैलाई पनि फाइदा नहुने र बैरीलाई हाँस्ने निहुँ मात्र हुने कुरा पनि यस कवितामा प्रष्ट पारेका छन् । यसै गरी शान्तिको थलो मानिएको नेपालको मुहार हँसिलो नभएको कुरा गरी आमाका निम्ति सन्तान सबै बराबर हुन्छन्, बाटो बिराएर फर्के पनि आमाले कुनै भेदभाव गर्ने छैनन् भन्दै आमाले फर्कन आग्रह गरेकी छन् । युद्धमा लागेर न्याउरी मारी पछुतो भने झै आफू आफूमा कुरै नबुझी झगडा गरेर पछि पछुतो हुने कुरा पनि यस कवितामा व्यक्त गरेका छन् ।

५.२.४.२ अलङ्कार

नेपालको १० वर्ष युद्धको कुरा यस कवितामा उतार्नु र यस्तो युद्धबाट भएको हानी नोक्सानीको वर्णन पनि कवितमा भएको र त्यसबाट मुक्ति चाहेको कुरा कवितामा प्रयोग भएको पाइन्छ । यसै गरी युद्धको समयमा विधवा हुने नारीलाई सम्पूर्ण नेपाली दिदी बहिनीको प्रतिनिधिका रूपमा देखाएका छन् । यसै गरी यस कवितामा भएको शब्द अन्त्यानुप्रासको प्रयोग नै यसमा भएको अलङ्कारको सफल प्रयोग हो ।

कागले कान लगेको छैन किन हो कुदेको ?

आफन्त मारी के हुन्छ भन खै कुरा बुझेको ।

आमाको काख अरूको लाख के हुन्थ्यो बराबर

आमाको माया सम्झेर आजै फर्कौ न सरासर

खरीपाटी जर्नल, २०६५, वर्ष १९, पृष्ठ १३ (यसमा अङ्क छैन)

यसमा कुदेको, बुझेको, बराबर सरासर जस्ता शब्दको अन्त्यमा को को र र, शब्द अन्त्यानुप्रास गरि शब्द अन्त्यानुप्रास अलङ्कारको पनि प्रयो भएको पाइन्छ । त्यसैले यो कविता बिम्ब प्रतीक र अलङ्कारका दृष्टिले सफल मानिन्छ ।

५.२.४.३ संरचना तथा भाषाशैली

यो कविता २० हरफ १ अनुच्छेदमा शास्त्रीय गीति लयमा संरचित कविता हो । यसमा छोटोमा छ पंक्ति र लामोमा नौ पंक्तिको पंक्ति योजना भएको पाइन्छ ।

आमा र दिदी भाउजू र बैनी उजाड सिउँदो

पारेर के भो बैरीलाई हाँस्ने हँसाउने निहुँ भो

शान्तिको थलो हँसिलो मुहार खै आज कता गो

जे भयो भयो त्यो सबै बिर्सि फर्कने बेला भो ।

खरीपाटी जर्नल, २०६५, वर्ष १९, पृष्ठ १३ (यसका अङ्क छैन) ।

यसमा सरासर, बराबर, निहुँ भो, कता गो जस्ता शब्दको अन्त्यनुप्रास गरिएको हुनाले कविताको भाषाशैली सरल प्रकारको रहेको छ । कवितामा आमाको काख अरूको लाख के हुन्थ्यो बराबर, आमाको माया सम्झेर आजै फर्कन सरासर कवितांशको चार पटकको पुनरावृतिले पनि कविता श्रुतिरम्य, अन्तःसंगीतमय र भावमय बनेको छ । यसमा न्याउरी मारी पछुतो भन्ने टुक्काको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ ।

५.२.४.४ उद्देश्य

यस कवितामा आपसी बैमनष्य र द्वन्द्वले पारिवारिक, समाजिक र राष्ट्रिय संरचना कमजोर हुने भएकोले त्यसो नगर्न गरिको आग्रहलाई काव्यात्मक संरचना दिनु नै यस कविताको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसमा अशान्तिको परिणाम आशान्ति नै हुने भएकोले पछि गएर न्याउरी मारी पछुतो हुने कुराको संकेत पनि कविले व्यक्त गरेका छन् । यसरी सत्ता पक्ष र बिद्रोही पक्ष दुवैबाट भएका हानी नोक्सानीबाट चिन्तित भई सबै जाना मिलिजुली बस्न नेपाल आमाका तर्फबाट कविले गरेको आग्रह पनि यस कवितामा रहेको छ ।

५.२.५ अविरल यात्रा

गोबिन्द प्रसाद घिमिरेको अविरल यात्रा कविता द्यौराली (२०२९) को त्रि.वि.वि. बाट प्रकाशित कविता हो ।[२१] यस कवितामा प्रजातान्त्रिक व्यवस्थालाई नारीका रूपमा उभ्याएर उसको खोजीमा कविले गरेको निरन्तर यात्राको वर्णन गरेको हुनाले यस कविताको शीर्षकमा नै अविरल यात्रा रहेको छ ।

२१ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, अविरल यात्रा, **द्यौराली** (२०२९), वर्ष ८, अङ्क ९, पृष्ठ १५ ।

५.२.५.१ विषयवस्तु

हराई रहेको प्रजातान्त्रिक व्यवस्थालाई नारीका रूपमा उभ्याएर उसको खोजीमा गरेको निरन्तर प्रयासलाई यस कविताको मुख्य विषयवस्तु बनाइएको छ ।

कवितामा उसलाई खुट्टा दुखेको, युवक बनेर पहाडको उकालो काटेको, सल्लो बनेर सुसेलेर बोलाएको, पुतली बनेर प्रत्येक बगैंचामा डुलेको, रूखका टुप्पाटुप्पामा डुलेको कुरा पनि यस कवितामा व्यक्त गरेका छन् ।

पूर्णचन्द्रको हाँसोमा हाँसो मिलाए,

ऊ खुशी हुन्छे कि भनेर

अनि म खोला खोला दौडिए पानी बनेर

अंधेरी रातको सुनसानमा पनि खोजि गरे जुनकिरी बनेर

चौराली, २०२८, वर्ष ८, अङ्क ९, पृष्ठ १५ ।

त्यसै गरी पूर्णचन्द्रको हाँसोमा हाँसो मिलाएको, पानी बनेर खोलामा दौडेको, जुनकिरी बनेर अन्धेरी रातमा खोजी गरेको तर उ काँही नभेटिएको कुरा पनि यस कवितामा प्रष्ट पारेका छन् । उसले कुल्चिएको चिन्ह मेटिएको छैन, ऊ मरेकी छैन ऊ देवी हो, ऊ आमा हो, उसमा नारी सुलभ हार्दिक कोमलता छ, उसलाई सन्तान को माया छ । ऊ पनि आफ्नो सन्तानको हँसिलो मुहार देख्न चाहन्छे भनेर कविले प्रजातान्त्रिक व्यवस्थालाई नारीका रूपमा वर्णन गरेका छन् । यसरी प्रजातन्त्रको खोजी गरेको कविलाई शस्त्र अस्त्र र एटम बमको पनि डर नभएको र उसको अभावमा कसैको अस्तित्त्व नभएकोले निरन्तर उसको खोजी गरी रहने कुरा नै यस कविताको विषयवस्तु रहेको छ ।

५.२.५.२ अलङ्कार

विश्वका धेरै देशमा लोकप्रिय र प्रचलित रहेको राजनीतिक व्यवस्थाको बिम्बाङ्कन गरिएको यस कवितामा नारीलाई प्रजातन्त्रको रूपमा खास अर्थमा प्रयोग गरिएको कारणले नारीलाई नै यसमा प्रजातन्त्रको प्रतिनिधिको रूपमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यसैले यहाँ प्रयोग भएको प्रजातन्त्रको रूपमा आएको नारी शब्द नै एक उदाहरण हो । कवितामा प्रयोग भएको युवक बनेर उकालो काटेको, सल्लो बनेर सुसेलेर बोलाएको, पुतली बनेर प्रत्येक

बगैंचामा डुलेको, कोईली बनेर प्रत्येक वृक्षका टुप्पा टुप्पामा डुलेको, पुर्ण चन्द्रको हांसोमा हांसो मिलाएको, खोला बनेर दौडिएको, जुनकिरी बनेर खाजि गरेको कुरा अलङ्कारीक किसिमले व्यक्त गरेको पाइन्छ । त्यसै गरी प्रजातन्त्रलाई देवी, आमा मानेको कुरा देखाउनु पनि कवितामा प्रयोग भएको अलङ्कारको अर्को उदाहरण हो । यसै गरी घिमिरेका प्रायः सबै कवितामा पाईने शब्द अन्त्यानुप्रास अलङ्कार यस कवितामा प्रयोग भएको पाइन्छ ।

सुसेलेर बोलाए कति कति सल्लो बनेर

पुतली भई प्रत्येक बगैंचामा खोजी सके भेट्न भनेर

प्रत्येक वृक्षका टुप्पा टुप्पामा डुली सके कोईली बनेर

पुर्ण चन्द्रको हांसोमा हांसो मिलाए खुशी हुन्छेकी भनेर ।

द्यौराली, २०२८, वर्ष ८, अङ्क ९, पृष्ठ १५ ।

त्यसैले अविरल यात्रा कविता अलङ्कारका दृष्टिले सफल कविता मानिन्छ ।

५.२.५.३ संरचना तथा भाषाशैली

अविरल यात्रा कविता १ अनुच्छेद २४ हरफमा मुक्त छन्दमा रचित आन्तरिक लय युक्त गद्य कविता हो । यसमा तृतीय पुरूष प्रयोग गरिएको छ । यसमा प्रयोग भएको आन्तरिक लयको प्रयोगले कविता अन्तःसँगीतमय, भावमय र श्रुतिमधुर बनाएकोछ । लामोमा आठ र छोटोमा तीन पंक्ति योजना रहेको पाइन्छ ।

ऊ मरेकी छैन

ऊ अझै आउछे

ऊ देवी हो, त्यसैले ऊ शक्ति स्वरूपा हो

ऊ आमा हो त्यसैले उसलाई सन्तानको माया छ ।

द्यौराली, २०२८, वर्ष ८, अङ्क ९, पृष्ठ १५ ।

यस कवितामा भनेर, बनेर जस्ता शब्दको अन्त्यानुप्रासले गर्दा कविता सरल प्रकारको रहेको छ । शैली पनि सरल प्रकारको रहेको छ । एक अनुच्छेदमा संरचित यस कवितामा पंक्ति योजना सरल प्रकारको रहेको पाइन्छ ।

उसको अभावमा कसैको पनि छैन अस्तित्त्व

त्यसैले उ अविरल यात्रा

उसैका लागि

सीर्फ उसैको लागि

द्यौराली, २०२८, वर्ष ८, अङ्क ९, पृष्ठ १५ ।

यसरी रचना गरिएको कवितामा निर्जीव वस्तु प्रजातन्त्रलाई स्त्रीका रूपमा देखाइएकोले ब्याकरणिक विचलन भएको पाइन्छ ।

५.२.५.४ उद्देश्य

तत्कालीन व्यवस्था र आजको व्यवस्थासँग पनि मेल खाने प्रस्तुत कवितामा प्रजातन्त्रको खोजीमा एटम बम र धारिला शस्त्र अस्त्रदेखि पनि नडराई अदम शाहस बोकेर अविरल यात्रा गरिएको कुरा काव्यात्मक ढाँचामा प्रस्तुत गर्नु नै यस कविताको उद्देश्य रहेको छ । आफूले चाहेको कुरा पाउन मानिस निरन्तर लागि परेको कुरा देखाएर मानिसको परिश्रमी स्वभावको चित्रण पनि यस कवितामा पाइन्छ ।

यसरी गोविन्दप्रसाद घिमिरेका माथीका प्रकाशित कविताका साथै म महामावन हुँ, सरस्वती सन्देश, खियाउ हातका नङ्ग्रा, नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं जस्ता अप्रकाशित कविताहरू पनि रहेका छन् । जसलाई कविताका विधागत तत्त्वका आधारमा यस प्रकार विश्लेषण गरिएको छ ।

५.२.६ म महामानव हुँ

'म महामानव हुँ' गोविन्दप्रसाद घिमिरेको अप्रकाशित कविता हो । यसमा सत्तामा बसेका अहंवादी नेताको कसैलाई नगन्ने र आफूलाई मात्र महामानव ठान्ने प्रवृतिलाई व्यंग्य गरिएको छ । यसलाई कविताका तत्त्वका आधारमा यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

५.२.६.१ विषयवस्तु

'म महामानव हुँ' कविता सार्वभौम सत्य उद्घाटन गर्न खोज्ने व्यङ्ग्यात्मक कविता हो शस्त्र अस्त्रको होडवाजीमा लागेको समाजदेखि असन्तुष्ट भई लेखेको कविता हो ।

किनकि यस कवितामा हिरोसिमा र नागासाकिका घाउ बिसेक हुन नपाउँदै दोस्रो विश्व युद्धपछि पनि देशमा ससाना युद्ध भएकोले त्यो भोगेको कविले त्यस बेलाका मानिसका क्रियाकलापलाई नै आफ्नो कविताको विषयवस्तु बनाएका छन् ।

यस कवितामा कविले म इन्द्रलाई तं भन्छु, ब्रम्हालाई पनि गन्दिनँ, बिष्णुका कुरा पनि सुन्दिनँ, महादेवलाई पनि टिक्न दिन्नँ भनेर सत्तामा बसेका अहंवादी नेताहरूलाई सत्ताको लोभमा मात्र अन्धो भएर कसैलाई नमान्ने, आफूलाई मात्र ठुलो ठान्ने प्रवृत्तिलाई व्यंङ्ग्यात्मक रूपमा व्यक्त गरेका छन् ।

शुद्रलाई मान्छे नगनेकै छु
नारद भन्दा अगाडी नै छु ।
मन्थरा भन्दा पनि अगाडी नै छु
किनकि रामलाई फेरि वनवास पठाउन सक्छु ।

म महामानव हुँ (अप्रकाशित)

यस कवितामा कविले नारद जस्तो धेरै कुरा गर्ने र मन्थरा जस्तो नचाहिने काममा उकास्ने र फसाउने गरेको अहिलेका मानिसको प्रवृति पनि कवितामा व्यक्त गरेका छन् । कवितामा संसारका मानिस सबै दाजुभाइ हुन् भन्ने कुरा मात्र हो सबै सुखी हुन् भन्ने कुरा मात्र हो भन्ने वाक्यलाई पनि कविले परिचयात्मक वाक्य मात्र मानेका छन् किनकि यी भनाइलाई आजका मानिसले व्यहारमा लागु गर्न छाडेका हुनाले यी भनाइलाई शब्दको परिचय गरउने भनाई मात्र मानेका छन् । यसमा कविले आजको विश्व मानव आफ्नो अंवादी पनले गर्दा घमण्डी बन्न गएको र आजको मानिसले भौतिक सम्पत्ति पाउन दास पनि बन्न सक्छ र जे पनि गर्न सक्छ भन्ने घमण्ड गरेको छ भन्ने कुरा नै यस कविताको विषयवस्तु रहेको छ ।

५.२.६.२ अलङ्कार

अलङ्कारका दृष्टिले हेर्दा कविता सफल रहेको पाइन्छ । यसमा कविले शीर्षक नै प्रतीकात्मक रूपमा राखेको पाइन्छ किनकि कविले महामानव शीर्षकमा राखेर आजका मानिसको घमण्ड कवितामा देखाउन खोजेका छन् । यसै गरी यस कवितामा धेरै कुरा गर्नेलाई नारदसँग र अरूलाई उकास्ने र फसाउनेलाई मन्थरासँग तुलना गरिएकोले उपमा अलङ्कारको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ ।

वैश्यलाई परम मित्र भनेकै छु

शत्रुलाई मान्छे नगनेकै छु

नारद भन्दा अगाडि नै छु

मन्थरा भन्दा पनि अगाडि नै छु ।

म महामानव हुँ (अप्रकाशित)

यसै गरी कवितामा धेरै कुरा गर्नेलाई नारद र अर्कालाई उकास्ने र फसाउने मन्थराको पनि प्रसँग ल्याएर आजका दलका नेताको प्रवृतिलाई देखाउन खोजेका छन् । त्यसैले म महामानव हुँ कवितामा धार्मिक, पौराणिक कुराहरूको पनि चर्चा गरिएको हुनाले यसमा धार्मिक पौराणिक कुराको चर्चाबाट वर्तमान समाजको व्यथितिलाई विश्लेषण गरिएको पाइन्छ ।

५.२.६.३ संरचना तथा भाषाशैली

म महामानव हुँ कविता लामा छोटा गरेर ५२ हरफ र २ अनुच्छेदमा प्रथम पुरूष गद्य भाषामा संरचित कविता हो । यसको भाषा बनाउँछु, सुनेको छु, गरेको छु, आंटे भने, कर्म गर्छु जस्ता सरल शव्द प्रयोग गरेर लेखिएको हुनाले सहज र स्वभाविक रहेको छ । यसमा प्रयोग भएको बसुधैब कुटुम्बकम् र सर्वेभवन्तु सुखिन भन्ने सुक्तिको प्रयोगले पनि कवितामा मिठास थपेको छ ।यसै गरी कवितामा वर्ण योजनामा पाइने अनुप्रासीय प्रयोग र छोटा छोटा हरफको प्रयोगले यसको भाषा शैली सरल भएको छ ।

म महामानव हुँ

किनकि मैले

सबै जानेको छु

मैले सुनेको छु

मैले देखेको छु

सवै गरेको छु ।

म महामानव हुँ (अप्रकाशित)

५.२.६.४ उद्देश्य

यस कवितामा कविले आजको मानिस भौतिक सम्पति र आफ्नो अहंवादी घमण्डले सृष्टि संहार कर्तालाई सम्म गन्न छाडेको र आफूमात्र केही हुँ भन्ने मानिसको घमण्डको चित्रण गर्नु नै यस कविताको उद्देश्य रहेको छ । त्यसैगरी मानवीय कमजोरी, स्वभावमा देखिएको परिवर्तन, राजनीतिकर्मी र समाजका अगुवामा विकसित मानसिकताको चित्रण गर्नु नै यस कविताको उद्देश्य रहेको छ ।

५.२.७ सरस्वती सन्देश

सरस्वती सन्देश कविता गोविन्दप्रसाद घिमिरेको अप्रकाशित कविता हो । यसमा सरस्वतीले मानिसलाई पढ्नमा गरेको आग्रह भएका हुनाले शीर्षकमा नै सरस्वतीको सन्देश रहेको छ ।

५.२.७.१ विषयवस्तु

भक्तिवादी कवि घिमिरेले मानिसलाई सरस्वतीले पढ्नमा गरेको आग्रहलाई नै यस कविताको विषयवस्तु बनाएका छन् । कविता अनुसार मानिस विद्या पाए सुखि र नपाए दुःखी हुने कुरा व्यक्त गरेका छन् । मानिसलाई सम्वोधन गरी लेखिएको यस कवितामा हँसिलो, रसिलो मुहार भएको मानिसलाई मेरो भक्ती गर । म ज्ञान दिन्छु भनिएको र सरस्वतीको ज्ञान पाएर मानिस सुनौलो तारा बनेको कुरा पनि यस कवितामा छ ।

तिम्रो पुष्ट मुहार चारू हँसिलो चाञ्चल्य वा जाँगर

आई फुट्छ प्रयासमा यदि भने निर्माण के हुन्न र ?

मेरै प्राप्ति गरि अरू अरू कति माथि कहाँ गै सके

साँच्चै यो जगका कुनै चहकिला तारा वनी गैसके ।

सरस्वती सन्देश (अप्रकाशित)

यसै गरी आफूले पाएको ज्ञान कुनै काममा लगाऊ, नयाँ नयाँ उन्नति गर, आफ्नो दिमाग खाली नराख, अरूको कुरा काटेर आफ्नो समय खेर फाल्नु भन्दा आफ्नो दिमाग भर्ने कुरा गर्नु नै राम्रो हो भनेर सरस्वतीले मान्छेलाई दिएको सन्देस नै यस कविताको विषयवस्तु रहेको छ ।

५.२.७.२ अलङ्कार

यस कवितामा सरस्वतीको बोलीको कविले बिम्बात्मक रूपमा प्रस्तुत गरेको र विद्याकी देवी सरस्वतीको कुरा यस कवितामा प्रस्तुत गरिएको छ । त्यस्तै आफ्नो मनमा लागेको कुरा सरस्वतीको बोलीको प्रतीक बनाएर व्यक्त गरेकोले र विद्या पाएको मानिसलाई सुनौलो ताराको प्रतिनिधिको रूपमा चित्रण गरिएकोले अलङ्कारका दृष्टिले यो कविता सफल रहेको छ । यसै गरी कवितामा अन्त्यानुप्रास अलङ्कारको पनि प्रयोग गरिएकोले अलङ्कारका दृष्टिले पनि यो कविता उत्कृष्ट रहेको छ ।

सक्छौ त यदि गर्न पौरख भने आएर देखाइदेउ
सक्दैनौ त भने तिमी पनि बरू थोत्रा कुरा छाडिदेउ
यो निर्माण नयाँ र ज्ञान छ नयाँ नयाँ निमार्ण अर्कै गर
खाली खाली छ ठाउँ जगको उद्यान रित्तो भर ।

सरस्वती सन्देश (अप्रकाशित)

५.२.७.३ संरचना तथा भाषाशैली

सरस्वती सन्देश कविता ४ अनुच्छेद १६ हरफमा रचित कविता हो । यसमा तृतीय पुरूषको प्रयोग भएको छ । कविता शास्त्रीय छन्दमा रचिएको छ । कवितामा सुन्दर, जाँगर, गै सके, भै सके जस्ता शब्दको प्रयोग तथा शार्दुल बिक्रिडित छन्दका पनि प्रयोग गरिएको पाइन्छ । कवितामा छोटोमा आठ र लामोमा दश पंक्ति योजना रहेको पाइन्छ ।

तिम्रो पुष्ट मुहार चारू हँसिलो चाञ्चल्य वा जाँगर
आई फुट्छ प्रयासमा यदी भने निर्माण के हुन्न र
मैरै प्राप्ती गरी अरू अरू कति माथी कहाँ गै सके
साँच्चै यो जगका कुनै चहकिला तारा बनी गैसके ।

सरस्वती सन्देश (अप्रकाशित)

यसरी कविताका प्रयोग भएका छोटा छोटा पङ्क्ति र सरल शब्द चयनले गर्दा पनि कविताको भाषाशैली सरल बन्नुका साथै गति, यतिको उचित प्रयोगले गर्दा कविता भाव मय र श्रुतिमधुर बनेको छ ।

५.२.७.४ उद्देश्य

सबैलाई पढ्नमा उत्प्रेरित गाराउनु नै यस कविताको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । कवितामा व्यक्त भएको विषयवस्तु नै स्वयं उद्देश्यका रूपमा उपस्थित भएको छ । किनभने विद्याकी देवी सरस्वतीले मानिसलाई पढ्नमा गरेको आग्रह नै यस कविताको विषयवस्तु भएकोले उद्देश्य र विषयवस्तुमा समानता पाइन्छ ।

५.२.८ खियाउ हातका नङ्ग्रा

'खियाउ हातका नङ्ग्र' गोविन्दप्रसाद घिमिरेको अप्रकाशित कविता हो । यस कवितामा युवापुस्तालाई सम्बोधन गर्दै लेखिएको छ यसमा युवा पुस्ताको अस्तित्त्वमा नै पृथ्वीको अस्तित्त्व रहने कुरा व्यक्त गर्दै युवालाई हातका नङ्ग्रा खियाउन अनुरोध गरेर लेखिएको हुनाले यसको शीर्षकमा नै खियाउ हातका नङ्ग्रा रहेको छ । यसलाई कविता तत्त्वको आधारमा यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

५.२.८.१ विषयवस्तु

खासगरी युवालाई नै संवोधन गरिएको यस कवितामा युवाको मेहनतमा नै पृथ्वीको अस्तित्व रहने कुरालाई नै यस कविताका विषयवस्तु बनाएका छन् ।

कविको विचारमा युवा भनेका विश्वका भाग्य विधाता हुन् । युवाको अभावमा सारा धर्ती समेत डगमगाउँछ । धर्तीलाई फलाउने फुलाउने काम युवाको हो आफ्नो कर्म नछाड हातका नङ्ग्रा खियाउ भन्ने कुरा यस कवितामा व्यक्त गरिएको छ ।

धर्तीमा जन्म भो तिम्रो धर्तीलाई फलाउने
मान्छे हौ तिमी मान्छे हौ धर्तीलाई फलाउने ।
खियाउ हातका नङ्ग यो तिम्रो नित्य कर्म हो
कर्मै छोड्यो भने तिम्रो निर्वाह कसरी हुने ?

खियाउ हातका नङ्गा (अप्रकाशित)

प्रस्तुत कवितामा युवाको ईमान्दार पूर्ण कर्मयोगी प्रयासले धर्ती स्वर्ग र यहाँका मानिस देवता बन्ने कुरा पनि यस कवितामा रहेको छ । यसै गरी यसमा मानिसको जीवनता नै क्रियाशीलतामा नै निर्भर रहने कुरा गर्दै मानिसलाई परिश्रमी बन्न गरिएको आग्रह नै यस कविताको विषयवस्तु रहेको छ ।

५.२.८.२ अलङ्कार

खियाउ हातका नङ्ग्रा कविता अलङ्कारका दृष्टिले पनि सफल मानिन्छ । यसमा युवालाई धर्तीका मालिक र भाग्यको विधाताका प्रतिनिधिको रूपमा व्यक्त गरिएको छ। युवा शक्तिलाई चाही धर्तीलाई हँसाउन सक्ने शक्तिका रूपमा वर्णन गरिएकोले। यसै गरी यसमा अनुष्टुप छन्द र यसमा खास गरी सम्पूर्ण मानिसलाई गरेको आग्रह कविले युवा शक्तिमा आरोप गरेर भनेकोले यस कवितामा रूपक अलङ्कारको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ।

तिम्रै छ हातमा सारा विश्व ब्रम्हाण्ड वैभव

तिमी नै विश्वका भाग्य विधाता अनि मालिक

तिम्रो अस्तित्त्वमा सारा धर्ती यो डगमगाउँछ

तिम्रै अभावमा सारा धर्ती यो डगमगाउँछ।

खियाउ हातका नङ्गा (अप्रकाशित)

घिमिरका प्रायः सबै कवितामा पाइने शब्द अन्त्यानुप्रास अलङ्कार यस कवितामा पनि प्रयोग गरिएकोले अलङ्कारका दृष्टिले यो कविता सफल रहेको छ।

५.२.८.३ संरचना तथा भाषाशैली

२ अनुच्छेद र १४ हरफमा लेखिएको यस कविताको संरचना अत्यन्त छोटो रहेको छ । यस कवितामा द्वितीय पुरूषको प्रयोग भएको छ । यस कवितामा सरल, सहज भाषाशैलीको साथै नित्य, निर्वाह, मालिक, फुलाउने, फलाउने जस्ता सरल शब्दको प्रयोगले पनि कविताको भाषाशैली सरल प्रकारको बनेको छ। त्यसै गरी कविताका छोटा छोटा पंक्ति र खियाउ हातका नङ्ग्रा कवितांशको चार पटकको पुनरावृती गरेकोले पनि कविता भाव मधुर र पढौ पढौ लाग्ने रहेको छ।

तिम्रो अस्तित्वमा सारा धर्ती यो जग्मगाउँछ
तिम्रै अभावमा सारा धर्ती यो डग्मगाउँछ
खियाउ हातका नङ्गा परिश्रम गरी गरी
वन्ने छिन् पृथ्वी सारा अती वैभवशाालिनी।

खियाउ हातका नङ्गा (अप्रकाशित)

५.२.८.४ उद्देश्य

खियाउ हातका नङ्ग्रा कवितामा युवालाई कर्म गर्ने पाठ सिकाउनु नै यस कविताको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । कवितामा कर्म नै जीवन जीउने आधार र कर्म गरेमा नै जीवन सार्थक हुने कुराको जानकारी पनि यस कवितामा रहेको पाइन्छ । यसमा कर्म गर कर्म गर्न नछाड कर्म गरेमा नै धर्ती स्वर्ग र मानिस देवता बन्ने कुराको सन्देश दिई मानिसलाई परिश्रमी बन्न सिकाउनु नै यस कविताको उद्देश्य रहेको छ ।

५.२.९ नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं

यो पनि घिमिरेको अप्रकाशित कविता हो । यसमा कविले धनका लागि विदेशिने खास गरी युवालाई केन्द्रविन्दु मानेर कविताको रचना गरेका छन् । यसलाई कविता तत्त्वका आधारमा यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

५.२.९.१ विषयवस्तु

समाजमा भएका यथार्थ घटनालाई विषयवस्तु बनाइएको यस कवितामा विशेषत युवालाई सम्वोधन गर्दै युवाको श्रम र सीप आफ्नै देशमा लगाउन आग्रह गरिएको कुरा नै यस कविताको विषयवस्तु बनाएका छन् ।

यसै गरी कवितामा युवाले आँटे नेपाल बिशाल बन्ने र हिरामोती फल्ने भएकोले र जनक, बुद्ध आफ्नै देशमा जन्मेर ज्ञान राशी हामीलाई दिएको कुरा सम्झेर आफ्नो सीप स्वदेशमा नै प्रयोग गर्न आग्रह गरेको छन् ।

अर्काका निम्ति सचेत भई लडेको नेपाली
स्वदेश निम्ति सक्तैन भन्ने पर्दै नेपाली
धनको निम्ति विदेश जाने वानीलाई छाडेर
नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं ।

नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं (अप्रकाशित)

कवितामा धनको लोभमा आफ्नो श्रम र सीप अर्कालाई खेर फाल्न र आफ्नै देशका डाँडा काँडाले पनि विदेश नजाउ । हामीमा नै श्रम सीप लगाऊ भनी गुहार मागेको कुरा पनि यस कवितामा व्यक्त गरेका छन् । यसरी युवालाई नै केन्द्रविन्दु मानेर लेखिएको यस कवितामा देशको माटो मुठ्ठीमा उठाई कसम खान र धनको लोभमा परेर आफ्नो

श्रम, सीप विदेशमा खेर नफाल भनेर कविले युवालाई गरिएको आग्रह नै यस कविताको विषयवस्तु रहेको छ ।

५.२.९.२ अलङ्कार

घिमिरेका अरू कविताभैँ यस कवितामा पनि अलङ्कारको प्रयोग गरेका छन् । कवितामा युवा शक्तिलाई हीरामोती फलाउने शक्तिका प्रतिनिधिका रूपमा, स्वदेशमा श्रम सीप लगाउनेलाई ज्ञानी, जनक र महात्मा बुद्धका प्रतिनिधिका रूपमा प्रयोग गरेका छन् । यसरी घिमिरेका प्रायः सवै कवितामा पाइने एउटै गुण अन्त्यानुप्रास अलङ्कार यस कवितामा प्रयोग भएको छ । यसमा गीतिलयको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ ।

तिमीले आँटे हीरा र मोती निस्कन्छ हजार

तिमीले चाहे नेपाल आज बन्ने छ बिशाल

सुन्दर शान्त बिशाल हाम्रो नेपाल नछाडौं

नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं ।

नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं (अप्रकाशित)

५.२.९.३ संरचना तथा भाषाशैली

नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं कविता ४ पंक्तिगुच्छ, १६ हरफमा संरचित छन्दोबद्ध कविता हो । यसको भाषाशैली सरल तथा सहज प्रकारको रहेको छ । यसमा द्वितीय पुरूषको प्रयोग भएको छ । कवितामा अत्यन्त सरल प्रकारका सुनाऔ, लगाऔ, हजार, विशाल जस्ता सरल प्रकारको शब्दको चयन गरेकोले कविता पढ्दा मिठास लाग्ने खालको छ । कविता गीती लयमा रचना गरिएको छ । यसमा नेपाली हाम्रो श्रम र सीप स्वदेशमा लगाऔं कवितांशको चार पटकको पुनरावृतीले कवितालाई झन् मिठासपूर्ण बनाएको छ ।

५.२.९.४ उद्देश्य

स्वदेश प्रेमी कवि घिमिरेले यस कवितामा धनको लोभमा परेर विदेशमा आफ्नो श्रमसीप लगाउने युवालाई स्वदेशमा नै आफ्नो श्रम र सीप गरेर बस्न आग्रह गर्नु नै यस कविताको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यस कवितामा नेपाली युवाको नेपाललाई नै खाँचो छ

भन्ने कुरा देखाएर स्वदेश प्रति परिश्रम गर्ने भाव जगाउनु पनि यस कविताको उद्देश्य रहेको छ ।

समग्रमा भन्नुपर्दा घिमिरेका कविताहरू सामाजिक यथार्थवादी र सन्देशमुलक प्रकारका नै रहेका छन् । यी कविताहरूमा भाषशैली पनि सामान्य पाठकले पनि बुझ्ने सरल प्रकारको रहेको पाइन्छ । उचित ठाउँ र परिस्थिति अनुसार प्रकाशित तथा अप्रकाशित कविताहरू सवैमा बिम्ब र प्रतीकको पनि सफल रूपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

५.३ गोविन्दप्रसाद घिमिरेका एकाङ्कीहरूको अध्ययन

एक अङ्कमा रचिएको नाटक नै एकाङ्की हो । एकाङ्की साहित्यका गद्य र पद्य विद्यामाध्ये गद्य विद्यामा पर्छ । यसमा कुनै एक बेला भएको घटनाको वर्णन गरिएको एकाङ्की प्राय : छोटो खालको हुन्छ । यसरी शुरू भएको एकाङ्की विधामा २०२९ सालबाट एकाङ्की लेख्न शुरू गरेका गोविन्दप्रसाद घिमिरेका एकाङ्कीहरू सामाजिक यथार्थवादी धरातलमा आधारित छन् । उनका एकाङ्कीहरूमा राष्ट्रप्रेमका भावना, रूढीवादी परम्पराको चित्रण, सन्देशमूलक बालमनोविज्ञानमा आधारित, सनसनीपुर्ण विषयवस्तु, शाहस पूर्ण चरित्र र विस्तृत परिवेश समेटिएका छन् । उनका अम्मल, आशङ्का, असमाप्ती प्रकाशित एकाङ्की रहेका छन् भने आशा, शिला र उजेली अप्रकाशित रहेका छन् ।

यसरी रचना गरिएका उनका प्रकाशित तथा अप्रकाशित एकाङ्कीहरूलाई आफूले गरेको अध्ययन र स्वयं लेखकको कुराकानीका आधारमा एकाङ्कीका विधागत तत्त्व कथावस्तु, पात्र वा चरित्र परिवेश, भाषाशैली ,उद्देश्य आदिका आधारमा राखेर उनका प्रकाशित तथा अप्रकाशित एकाङ्कीहरूको क्रमशः अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

५.३.१ अम्मल

अम्मल एकाङ्की गोरखापत्र (२०२९) पृष्ठ २ मा प्रकाशित एकाङ्की हो ।[२२] यसमा अभिभावकको राम्रो रेखदेख नहुँदा स्कूल पढ्ने विद्यार्थी चुरोटका अम्मली बनेको कुरा प्रस्तुत गरिएको छ । एकाङ्की अत्यन्त छोटो रहेको छ । यो विहान १० बज्ने बेलाको समयमा विद्यालय जाने विद्यार्थीहरूको कुरालाई लिएर लेखिएको छ । यसलाई एकाङ्कीका तत्त्वका आधारमा यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

२२ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, अम्मल, **गोरखापत्र** (२०२९), पुष २३ गते शनिवार, पृष्ठ २ ।

५.३.१.१ कथावस्तु

अम्मल एकाङ्कीको कथावस्तु रेखिय रूपमा अगाडि बढेको छ । यस एकाङ्कीको नाम नै **अम्मल** भएकोले विद्यालये विद्यार्थी धुमपानको अम्मलमा लाग्दा कस्तो हालतमा पुग्छन् भन्ने कुरा देखाउन खोजिएको छ , बिहान १० बज्ने बेलामा साथीसाथी मिलेर विद्यालय जाने बेलाको परिवेशलाई लिएर शुरू भएको यस एकाङ्कीमा रमेश र विजय मुख्य अम्मलीका रूपमा रहेका छन् । माधव, मुकुन्द र मन्जु यसका विरोधिका रूपमा रहेका छन् । यसैगरी भाउजू अभिभावकका रूपमा रहेकी छिन् । यसरी संचरना भएको एकाङ्कीमा मुख्य रूपमा धुमपानले मानिसलाई कसरी असर गर्छ भन्ने कुराको जानकारी गराउनु नै यस कविताको मुख्य विषयवस्तु रहेको छ ।

बिहान १० बज्ने बेलामा हातमा पुस्तक बोकेर माधव, मुकुन्द र मन्जु भाउजूलाई गयौं भन्दै विद्यालय जान लाग्छन् । त्यसबेला रमेश र विजय पनि आइ पुग्छन्, विजय माधवलाई एकछिन पर्खन आग्रह गर्छ र माधव चुरोट विर्सिस भनेर विजयलाई शोधन पुग्छ । विजय सलाई बिर्सेछ भन्दै फर्कन्छ । त्यसबेला माधव रमेशलाई चुरोट खाँदा मर्ने कुरा गर्दै रमेशकी आममले मर्ने बेलामा रमेशलाई डाक्टर बन्नु भनेर भनेको कुरा सम्झाउन पुग्छ । रमेश चुरोट खाएर डाक्टर नबन्ने हैन डाक्टरले पनि चुरोट खाएको देखेको कुरा गर्छ । यत्तिकैमा विजय चुरोट खाँदै आई पुग्छ । माधव विजयले चुरोट खाएको कुरा मास्टरलाई भनी दिने कुरा गर्छ । तर विजय त्यस कुराको मतलव गर्दैन मन्जु हामीलाई बान्ता आउँछ जाउँ भन्दै माधवलाई भन्छे तर माधव विजय र रमेशलाई माष्टरले चुरोट नखानु भनेर भनेको कुरा सम्झाउन पुग्छ । विजय चुरोट छाड्नु भन्दा बरू अर्को विद्यालयमा पढ्न जाने कुरा गरी माधवसँग रिसाउन पुग्छ । रमेश विजयसँग चुरोट सकिन लाग्यो भन्दै माग्छ । र विजय राम्रो सँग खान पनि दिएन भन्दै रमेशलाई चुरोट दिन्छ । माधव चुरोट नखाउ भन्दा मान्दैनौ तिमीहरू हाम्रा साथी हैनौ भनेर सम्झाउन खोज्दा रमेश माधवको मुखमा धुवा फाल्छ । मुकुन्द र माधव रिसले रमेशलाई पिट्न पुग्छन् र रमेशको कमिज पनि झगडा गर्दा च्यातिन्छ ।

यसरी कमिज च्यातिए पछि रमेश रून्छ र भाउजू पनि त्यही बेला आई पुग्छिन्, भाउजू छक्क परेर विद्यालय गएनौ भन्दै सबैलाई गाली गर्छिन् र भूईको चुरोट टिपेर एक्लै मैले भनेको कसैले मानेनन् भन्न पुग्छिन् । रमेश टुहुरो भएर झन काम नलाग्ने भयो भन्दै एक्लै कराउन थाल्छिन् । विजय रमेशलाई घर जान आग्रह गर्छ रमेश कसरी जाने भनेर

रून्छ । भाउजू एकछिन पर्खनु भन्दै एकछिनमा भित्रबाट टालेको कमिज ल्याएर रमेशलाई दिन्छिन् कमिज लगाएपछि चुरोट खानु हुदैन भन्दै सम्झाए । विद्यालय जान आग्रह गर्छिन् । रमेश र विजय बाहिर निस्कन्छन् एकछिनमा विजय रमेशले रगत छाद्यो भन्दै भाउजूलाई बोलाउछ । रमेश पनि लरखरिदै भित्र पस्छ र लम्पसार परेर ऐया! ऐया! भन्दै फेरी रगत छाद्छ । भाउजू विजयलाई अरू मानिस बोलाउन पठाउछिन् रमेश भाउजू म मर्छु भन्न थाल्छ, भाउजू रमेशको टाउको मुसार्दै औषधी खाएपछि ठिक हुन्छ भनेर सम्झाउछिन् । रमेश आमाले डाक्टर बन्नु भनेको मानिन भन्दै पश्चताप गर्छ र आमा भएको भए चुरोट खान दिनु हुन्नथ्यो होला भनेर भाउजूलाई शोधछ । भाउजू रून थाल्छिन् रमेश अव बाँचे भने यो अम्मल खान्न भन्छ । उसलाई हिक्का लाग्छ र छटपटिन्छ हिक्क हिक्क गरेको देखेर भाउजू आतिन्छिन् त्यस बेला मानिसहरू आएर भाउजूको काखबाट रमेशलाई बोकेर अस्पताल लैजाने कुरा गर्छन् ।

यसरी एकाङ्कीमा विद्यालय पढ्ने उमेरको बच्चा अभिभावकको राम्रो संरक्षण नपाउँदा धुमपानको अम्मली बनेको छ । खराव सङ्गतमा लाग्यो भने रमेशको जस्तै दुर्दशा हुन्छ भन्ने कुरा एकाङ्कीले प्रष्ट पारेको छ । एकाङ्कीको अन्त्यमा रमेशको मृत्यु भएको कुरा एकाङ्कीमा प्रस्तुत नगरिएको हुनाले एकाङ्की सुखान्त नै रहेको थाहा हुन्छ ।

५.३.१.२ पात्र वा चरित्र

पात्र वा चरित्रलाई पनि एकाङ्कीको प्रमुख तत्त्व मानिन्छ । एकाङ्की भित्र कुनै बिशेषता बुझाउन व्यवस्थित रूपमा प्रयोग भएका मानव वा मानवेत्तर प्राणीलाई पात्र वा चरित्र भनिन्छ । एकाङ्कीमा मुख्य सहायक र गौण गरी ३ प्रकारका पात्रहरू रहेका हुन्छन् । कुनै कुनै एकाङ्कीमा एउटा पात्रको प्रयोग गरिएको हुन्छ । र धेरै एकाङ्कीमा ४/५ जना पात्रकको प्रयोग गरिएको हुन्छ , एकाङ्कीमा सकभर कम पात्रको प्रयोगलाई राम्रो मानिन्छ । यस एकाङ्कीमा शुरू देखि अन्त्य सम्म रमेशको कथा भएकोले र माधवको भूमिका पनि शुरू देखि नै भएकोले रमेश र माधव यस एकाङ्कीका मुख्य पात्र र विजय, मन्जु, भाउजू, मुकुन्द, रमेशको कथालाई सघाउन आएको पात्र भएकोले यिनलाई सहायक पात्र भनिन्छ र एकाङ्कीको अन्त्यमा मानिसहरूको प्रसंग पनि आएकोले कथालाई सघाउन खास भूमिका नभएको र यिनको प्रसँग मात्र आएकोले मानिसहरूलाई गौण पात्रका रूपमा लिन सकिन्छ ।

५.३.१.२.१ प्रमुख पात्र

एकाङ्कीमा शुरू देखि अन्त्य सम्म वा मुख्य कथा बस्तु नै उसको केन्द्रीयतामा रहेको छ भने त्यस्तो पात्रलाई नै मुख्य पात्र भनिन्छ । यस अम्मल एकाङ्कीमा रमेश र विजयको भूमिका नै एकाङ्कीमा मुख्य रूपमा रहेकोले रमेश र विजयलाई नै यस एकाङ्कीको मुख्य पात्र भनिन्छ ।

(क) रमेश

रमेश एकाङ्कीको नायक वा प्रमुख पुरूष पात्र हो बच्चामा नै आमा गुमाएर टुहुरो भएको रमेश विद्यालये जीवन देखिनै धुमपानको अम्मली बनेको व्यक्ति हो । उसमा समय अनुसार चल्न सक्ने क्षमता छैन । ऊ शुरूमा कसैले भनेको नमान्ने जिद्दि पात्रका रूपमा देखिन्छ भने पछि गएर आफ्नो गल्तिको पश्चताप गरेकोले उसलाई असल पात्र मानिन्छ । ऊ शुरूमा साथीहरूले भनेको नटेर्ने आमाको सपनाको वास्ता नगर्ने पात्रका रूपमा देखिएको छ । यस एकाङ्कीमा अल्लारे साथीहरूको कुरा नमान्ने, झगडा गर्ने सानो उमेरमा नै चुरोटको अम्मल गर्ने खराब बानी भएको चरित्रका रूपमा लिन सकिन्छ । उसलाई राम्रो नराम्रो छुट्याउन नसक्ने, खासै बुद्धी नभएको चरित्रका रूपमा यस एकाङ्कीमा पाइन्छ । रमेश अम्मलको प्रतिनिधि भएकोले यसमा ऊ प्रतिनिधि पात्र र अन्त्यमा आफ्नो विचार परिवर्तन गरेकोले गोलो र उसको भूमिका नहुँदा एकाङ्की नै नबन्ने हुँदा रमेश मञ्चीय, गतिशील, बालक र विद्यार्थीका रूपमा चिनिन्छ ।

(ख) माधव

माधव पनि यस एकाङ्कीको प्रमुख पुरूष पात्र हो उ यस एकाङ्कीमा साथीहरूको माया गर्ने साथीलाई अर्ति उपदेश दिने असल साथीका रूपमा चिनिन्छ । उसमा बिद्यार्थी जीवन देखि नै राम्रो नराम्रो कुरा छुट्याउन सक्ने असल बिद्यार्थीका रूपमा पनि लिन सकिन्छ । ऊ शुरू देखिनै आफू पनि धूम्रपान नगर्ने र अरूलाई पनि धुमपान नगर्न सल्लाह दिने असल साथीका रूपमा पनि चिनिएको छ । माधव यसमा धुमपानको अम्मल गर्नु हुंदैन भन्ने विचारको प्रतिनिधि पात्रको रूपमा देखिएको छ भने शुरूदेखि अन्त्यसम्म एकै किसिमको विचार भएकोले चेप्टो र उसको भूमिका एकाङ्कीमा मुख्य भएकोले मञ्चीय, स्थिर विद्यार्थीका रूपमा चिनिन्छ ।

५.३.१.२.२ सहायक पात्र

एकाङ्कीको मुख्य पात्रलाई सघाउन आउने वा मुख्य कथावस्तुलाई सघाउने पात्रलाई सहायक पात्र भनिन्छ । यस एकाङ्कीमा भाउजू, मन्जु र मुकुन्दलाई सहायक पात्रका रूपमा लिन सकिन्छ ।

(क) भाउजू

भाउजू यस एकाङ्कीको सहायक स्त्री पात्र हो उसको भूमिका एकाङ्कीको अन्त्यतिर देखिए पनि ऊ यसमा असल अभिभावकको रूपमा देखिन्छे । ऊसानोलाई सहयोग गर्नै र अर्ति उपदेश दिने एक असल नारीका रूपमा पनि यस एकाङ्कीमा रहेकी छ । ऊ अरूलाई आड भरोसा दिने र अरूको दुखमा आफु पनि दुःख मान्ने असल चरित्रका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेकी छ । यसमा भाउजू अभिभावकका रूपमा देखिएकोले प्रतिनिधि पात्रको रूपमा रहेकी छ । शुरूदेखी अन्त्यसम्म एकै किसिमको धारणा राखेकोले ऊ चेप्टो, स्थिर र उसको भूमिका निकाल्दा एकाङ्कीको संरचना विग्रने भएकोले भाउजू मञ्चीय, वयस्क स्त्री पात्र र गृहिणीका रूपमा रहेकी छ ।

(ख) विजय

विजय यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो । ऊ रमेशको साथी हो । ऊ पनि धुमपानको खराव लतमा लागेको माधवले सम्झाउदा पनि भनेको नटेर्ने चरित्रका रूपमा देखिन्छ । तर पछि रमेश विरामी हुँदा मानिसहरू बोलाएर ल्याएकोले असल साथीका रूपमा पनि लिन सकिन्छ । ऊ पनि खास गरी यस एकाङ्कीमा पढाइ प्रति ध्यान नभएको, अल्लारे, शिक्षकले भनेको नमान्ने, बिद्यार्थी जीवन देखि नै धुमपानको लतमा फसेको चरित्रका रूपमा लिन सकिन्छ । समग्रमा विजय धुमपानको अम्मलमा लागेको व्यक्तिको प्रतिनिधि पात्र हो । ऊ शुरूदेखि अन्त्यसम्म एउटै विचारको देखिएकोले चेप्टो स्थिर र उसको भूमिका निकाल्दा एकाङ्कीको संरचना विग्रने हुंदा मञ्चीय बालक विद्यार्थीका रूपमा रहेको छ ।

(ग) मुकुन्द

मुकुन्द पनि यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो । ऊ माधवको मिल्ने साथी हो । ऊ पढ्नमा रूचि भएको, साथीलाई धुमपान नगर्न सल्लाह दिने, साथीलाई आपत परेको बेलामा सहयोग गर्ने, शिक्षकले भनेको मान्ने एउटा असल बिद्यार्थी र माधवको असल

साथीको रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ । त्यसै गरि मुकुन्दको यस एकाङ्कीमा खासै भूमिका नभएकोले शुच्य, स्थिर, व्यक्तिगत, चेप्टो चरित्र भएको बालक विद्यार्थीको रूपमा रहेको छ ।

(घ) **मन्जु**

मन्जु यस एकाङ्कीको सहायक स्त्री पात्र हो । ऊ पनि पढ्नमा रूचि भएकी माधवकी बहिनीको रूपमा एकाङ्कीमा देखिएकी छ । ऊ धुमपान गरेको मन नपराउने समयमा नै विद्यालय पुग्न खोज्ने र अरूलाई पनि समयमा नै विद्यालय पुग्नु पर्छ भन्ने कुराको जानकारी गराउने, शिक्षकले भनेको टेनै असल बिद्यार्थीका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेकी छ । मञ्जुको भूमिका झिक्दा एकाङ्कीमा असर नपर्ने हुंदा ऊ शुच्य, व्यक्तिगत, स्थिर, चेप्टो चरित्र भएकी बालिका विद्यार्थीका रूपमा रहेकी छ ।

५.३.१.२.३ गौण पात्र

एकाङ्कीको कथा बस्तुलाई सघाउन नआए पनि एकाङ्कीमा कुनै पनि प्रसँगमा आएका पात्रलाई गौणपात्र भनिन्छ । यिनको एकाङ्कीमा खस भूमिका हुँदैन यस अम्मल एकाङ्कीमा आएका माष्टर रमेशकी आमा र एकाङ्कीको अन्त्यमा रमेशलाई अस्पताल लान आएका मानिसहरू आदिलाई गौण पात्र भनिन्छ ।

५.२.१.३ परिवेश

एकाङ्कीको घटना घटेको ठाउँलाई परिवेश भनिन्छ । परिवेश पनि एकाङ्कीको मुख्य तत्त्व हो यस अम्मल एकाङ्कीमा चाहि खास ठाउँ तोकिएको छैन एकाङ्कीको शुरूवात (बिहान १० बज्ने बेला भाउजू हामी विद्यालय गयौ हामी गयौ भन्दै पुस्तक हातमा लिएका माधव मन्जु र मुकुन्दको प्रवेश)[२३] भनेर भएको छ । तर कुन ठाउँमा भन्ने एउटा पनि ठाउँको नाम तोकिएको छैन । एकाङ्की पढ्दा कुनै एउटा घरमा साथी साथी जम्मा भएर विद्यालय जाने बेलामा भएको घटनाको परिवेशलाई लिएर एकाङ्की रचना गरेको पाइन्छ । एकाङ्कीमा माष्टरले भनेको पनि मान्दैनस ? "भाउजूले रमेशको कमिज च्यातिएको देखेर टालेको कमिज ल्याएर दिईन्"[२४] भन्ने जस्ता वाक्य एकाङ्कीमा प्रयोग भएकोले माष्टर र टालेको कमिज शब्द प्रयोग हेर्दा एकाङ्की गाउँले घटनाको परिवेशलाई लिएर रचना भएको पाइन्छ । यसै गरी एकाङ्कीमा विद्यालय जाने, अस्पताल लैजाने कुरा पनि छ तर कुन ठाउँको विद्यालय

२३ गोविन्दप्रसाद घिमिरे अम्मल (**गोरखा पत्र** २०२९ पौष २३ गते शनिवार पृष्ठ २)

२४ गोविन्दप्रसाद घिमिरे अम्मल (**गोरखा पत्र** २०२९ पौस २३ गते शनिवार पृष्ठ २)

अस्पताल भनेर तोकिएको छैन एकाङ्कीको शुरू देखि अन्तिम सम्म नै एउटा पनि ठाउँको नाम तोकिएको छैन त्यसैले एकाङ्कीको कथा बस्तु पनि सामान्य गाउँले परिवेशलाई लिएर लेखेको थाहा हुन्छ ।

५.२.१.४ भाषाशैली

अम्मल एकाङ्की खास गरी विद्यालय पढ्ने बिद्यार्थीको कथावस्तुलाई लिएर लेखिएको हुनाले यसको भाषा सरल प्रकारको रहेको छ । सामान्य प्रकारका शब्दहरूको प्रयोग गरेर एकाङ्की रचना गरिएको पाइन्छ । यसमा सवै ठाँउमा नेपाली भाषाको प्रयोग गरेको पाइन्छ । एकाङ्कीमा तृतीय पुरूष दृष्टि बिन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ जसलाई बाहय दृष्टिबिन्दु पनि भनिन्छ । यसमा आदरार्थी भाषाको प्रयोग भने पाईदैन । एकाङ्कीमा विद्यालय पढ्ने बच्चाको साथी साथीमा भएको संवादलाई कथावस्तु बनाएको हुनाले आदारर्थी भाषाको प्रयोग नै बढी मात्रामा भएको पाइन्छ ।

समग्रमा भन्नु पर्दा अम्मलले एकाङ्कीको भाषाशैली संवादात्मक खालको छ । यसमा गाँउघरमा प्रयोग हुने शब्द माष्टर, कपाल दुख्यो, छाद्यो जस्ता शब्दको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ । यसको भाषा सरल र सहज हुनाले एकाङ्की सुबोध्य बनेको छ ।

५.२.१.५ उद्देश्य

अम्मल एकाङ्की बाल मनोविज्ञानमा आधारित भएकोले बालकका संवाद नै बढी मात्रामा रहेका छन् । यसमा सामाजिक यथार्थका कुरा नै बढी छन् । एकाङ्कीमा खासगरी अभिभावकको राम्रो संरक्षण नहुँदा विद्यालय पढ्ने बच्चा धुमपानको अम्मल बनेर रगत छादेर मरणासन्न अवस्थामा पुगेको देखाएर एकाङ्कीले बच्चालाई राम्रो संरक्षण नहुँदा कुलतमा फस्छन् भन्ने कुराको बोध अभिभावकमा गराउनु नै यस अम्मल एकाङ्कीको उद्देश्य रहेको छ ।

बच्चाका लागि भाग्य भनेकै राम्रो संरक्षण पाउनु हो राम्रो संरक्षण पाएन भने बच्चामा नै आमा गुमाएर टुहुरो बनेको रमेश को जस्तै हालत हुन्छ भन्दै पाठक अभिभावकलाई सतर्क गराउनु र टुहुरो बच्चाको वास्तविक्ता देखाउनु पनि यसको उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी राम्रो संस्कार नपाएको बालक कसरी कुलतमा फस्छन् भन्ने र धुमपान नराम्रो कुरा हो भन्ने कुराको सन्देश पनि यस एकाङ्कीमा रहेका पाइन्छ ।

५.२.३ आशङ्का

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको आशङ्का एकाङ्की रत्नश्री (२०३२) पृष्ठ ६८-७६ मा प्रकाशित एकाङ्की हो ।[२५] एकाङ्की ६ पेजको रहेको छ । यसमा विज्ञानबाट उपलव्ध साधनको दुरूपयोगले मानिसमा पारेको असरको चित्रण र भोलि पनि त्यस विनासले मानिसमा गर्न सक्ने विनासको आशङ्का रहेको छ । जसलाई एकाङ्कीका तत्त्वको आधारमा यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

५.२.३.१ कथावस्तु

खासगरी विज्ञानबाट उपलब्ध साधनको दुरूपयोगले मानिसमा पारेको असरको चित्रण गर्नु नै यस एकाङ्कीका कथावस्तु रहेको छ ।

युद्धमा बन्दुकको गोली लागेर, बम पड्केर डाक्टर बन्ने इच्छा गरेको सानो छोरा र माया गर्ने पति गुमाएर अर्ध पागल बनेकी एक जना आइमाई भित्तामा राखिएको उनीहरूको फोटो हेरेर कराई रहेको अवस्थाबाट एकाङ्कीको शुरूवात भएको छ । आईमाई फोटो हेरेर हाँस्दै कराउँदै गरेको बेला उसकी छोरी आएर आमालाई बा र दाजुको कुरा नसम्झन आग्रह गर्छ तर आमा उसको छोरा र पति गोली लागेर, बम पड्केर मृत्यु भएकोले बम, गोली बन्दुक मात्र भनेर कराई रहन्छे र छोरीलाई पनि म बम हुँ पड्किन्छु, गोली हुँ लाग्ला भनेर छोरीलाई पर भाग्न आग्रह गर्छे र बम, गोली, बन्दुक मात्र भनेर हाँस्छे । आमाको अवस्था बुझेर छोरीले कति सम्झाउन खोज्दा पनि नमानी हाँसिरहे पछि त छोरी पनि आमा देखि डराउँछे छोरी डराएको देखेर आमा झन म बम, गोली, बन्दुक हुँ पड्किन्छु भन्दै कराइ रहन्छे । छोरी दिक्क मानेर आमालाई औषधी दिन खोज्छे तर आमा औषधी पनि रातो देख्छे र त्यो तिम्रो दाजु र बुबाको रगत हो भन्दै तर्सिन्छे , आमा फोटो तिर गएर छोरो हाँस्यो भन्दै हाँस्छे छोरी आमालाई अर्को कुरा मोड्न फूल देखाउँछे तर आमा अस्ति बन्दुक पड्केर फूलमा गन्ध पऱ्यो र बास्ना मऱ्यो भन्दै हा हा गरेर हाँस्छे । छोरी आमालाई समाएर सुत्न लगाउँछे ।

यत्तिकैमा भऱ्याङ निक्लेको आवाज आउँछ । आमा बम पड्क्यो, आवाज आयो भन्दै कराउछे । छोरी रिसाएर आमालाई सुत्न लगाउछे, छोरीले बोलाउन पठाएको डाक्टरको लठ्ठी देखेर बन्दुक ल्यायो भन्दै कराउछे , डाक्टरले आमालाई खुवाउन स्लिपिङ्ग ट्यावलेट

२५ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, आशंका, **रत्नश्री** द्वैमासिक (२०३२), वर्ष १३, अङ्क२, पृष्ठ ६८-७३ ।

छोरीलाई दिए पछि आमालाई खुवाएर सुताउँछे, छोरी अलि आत्तिएको देखेर डाक्टर मैले बनाउन जानेको छु भन्दै सम्झाउँछ तर छोरी डाक्टरलाई बम, गोली, बन्दुक बनाउनेको दिमाग सपार्न किन नसक्नु भएको भन्दै सारा संसार बम गोली बन्दुक पड्केर ध्वस्त हुने र पृथ्वी सुन्य हुने सपना देखेको कुरा गर्छे डाक्टर छोरीको कुरा सुनेर छक्क पर्छन् छोरी अव त्यस्तै हुन्छ भन्दै आमाको मुखतिर हेरेर मेरो कोही छैन भन्दै रून थाल्छे ।

डाक्टरले आफ्नो छोरी गुमाएकोले तिमीलाई छोरी बनाए भन्दै छातीमा टास्छ । डाक्टरको छातीको धड्कन सुनेर छोरी बम पड्क्यो भन्दै आंत्तिएर बम, गोली, बन्दुक भन्दै पर भाग्छे डाक्टरले सम्झाउदा पनि मेरो दाजु, बा, आमा खै भन्दै रून थाल्छे । डाक्टरले सुतेकी आमालाई देखाएर यही हुनु हुन्छ भन्दा पनि मेरो केही छैन म मात्र छु भन्दै हा हा गरेर रूदै कराउँछे । डाक्टर आफैसँग कस्तो अनर्थ भयो बम, गोली, बन्दुकले दिमाग पागल भयो भन्दै सोची रहन्छ । त्यत्तिकैमा तोप पड्केको आवाज आउँछ डाक्टर पनि बम, गोली, बन्दुक भन्दै चिच्याएर यताउती गर्छन् र छोरी पनि ब...म..गो...ली बन्दुक भन्दै डराउदै पछि पछि सर्छे ।

यसरी एकाङ्कीमा विज्ञानबाट उपलव्ध साधनको दुरूपयोगले गर्दा सोझा साझा जनताको परिवार नै तहस नहस भएको छ । एकाङ्कीको शुरूमा पति र छोरा गुमाएर पागल बनेकी आमा देखाइएको छ भने आमालाई सम्झाउँदा सम्झाउँदै छोरी नै पागल बनेकी छ भने आमालाई उपचार गर्न आएको डाक्टर आमा र छोरीको अवस्था देखेर एकाङ्कीको अन्त्यमा डाक्टर पनि आफै पागल बनेको छ । यसरी यसमा विज्ञानबाट उपलव्ध साधनको दुरूपयोगले गरेको बिनाशबाट त्रसित मानवको चित्रणन नै यस आशङ्का एकाङ्कीको कथाबस्त रहेको छ ।

५.३.२.२ पात्र वा चरित्र

एकाङ्कीमा घटित घटना वा कथावस्तुलाई अगाडी बढाउने काम चरित्रको हुन्छ । यस आशङ्का एकाङ्कीमा पनि मुख्य, सहायक र गौण गरी तीन प्रकारका पात्रहरू रहेका छन् । यसमा आमाको जीवनको कथावस्तु बढी भएको र छोरीको भूमिका पनि शुरू देखिनै अन्तिम सम्म रहेकोले आमा र छोरी मुख्य पात्र र डाक्टरको भूमिका पछि मात्र आएकोले डाक्टर सहायक पात्रका रूपमा रहेका छन् ।

(क) **आमा**

यस आशङ्का एकाङ्कीको कथावस्तु धेरै आमाको जीवनसँग सम्बन्धीत भएकोले आमा यस एकाङ्कीको मुख्य स्त्री पात्र हो । ऊ विधवा नारी हो । युद्धमा आफ्नो छोरा र पति गुमाएपछि एक छोरीको अर्धपागल आमाका रूपमा यस एकाङ्कीमा देखिएकी छ । किन भने पति र छोराको मृत्यु पछि आफ्नो जीवनको ख्याल नगरी छोरा र पतिको पिडाले उ पागल भएकी छ । पति र छोरा बम र गोलीले मृत्यु भए पछि उ जति बेला पनि बम, गोली मात्र भनेर कराउने एउटा पागल अभागि नारीका रूपमा देखिएकी छ । ऊ यस एकाङ्कीमा एक छोरीकी आमा भएपछि छोरीको विचार नगरी पति र छोराको मायांले पागल बनेकी हुनाले छोरीको लागि असल आमाका रूपमा ऊ देखिएकी छैन । ऊ स्वार्थी नारीका रूपमा रहेकी छ । यस एकाङ्कीमा आमाको केन्द्रिय भूमिका रहेको छ ।

आमाको भूमिका यस एकाङ्कीमा मुख्य रहेकोले आमा मञ्चीय र शुरूदेखि अन्त्य सम्म एकै किसिमको विचार भएकोले ऊ चेप्टो, स्थिर र युद्धमा वम र गोलीले आफ्नो परिवार गुमाउनु पर्दा अर्ध पागल वनेकि हुनाले यद्धबाट त्रसित मानवको प्रतिनिधि अधवैंसे स्त्री पात्र र पेशाले गृहिणीको भूमिकामा यस एकाङ्कीमा रहेकी छ ।

(ख) **छोरी**

छोरीको भूमिका शुरूदेखि अन्त्य सम्म भएकोले छोरी यस एकाङ्कीको मुख्य स्त्री पात्र हो । युद्धमा बाबु गुमाएकी अर्ध पागल आमाकी टुहुरी छोरीको रूपमा चिनिएकी छ । एकाङ्कीको शुरूमा असल पात्रका रूपमा देखिएकी छ । आमालाई माया गर्ने बाबु र दाजुको मृत्युको पिडाले पागल बनेकी उसकी आमालाई फूल देखाएर उसको ध्यान अन्त मोडन चाहने, आमा ठिक होस भनेर चाहने असल सन्तानका रूपमा चिनिएको छ । ठूलोलाई मान सम्मान गर्ने नारीका रूपमा देखिए पनि एकाङ्कीको अन्त्यमा गएर ऊ पनि पागल बनेकी छ । उसको दाजु र बाबुको बम र गोलीले मृत्यु भएकोले ऊ पनि बम, गोली मात्र भनि रहने पात्रको रूपमा देखिएको छ उसले एकाङ्कीको अन्त्यमा पुगेपछी आफ्नो दायित्व पनि सवै बिर्सेकी पात्रका रूपमा रहेकी छ ।

समग्रमा भन्नुपर्दा छोरीको भूमिका झिक्दा एकाङ्कीको संरचना नै विग्रने हुँदा छोरी यसमा मञ्चीय, प्रतिनिधि र एकाङ्कीको शुरूमा एउटा विचारको र अन्त्यमा उसको विचार परिवर्तन भएकोले ऊ गोलो, गतिशील भूमिका भएकी बालिका विद्यार्थीका रूपमा रहेकी छ ।

(ग) **डाक्टर**

डाक्टर यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो । यस एकाङ्कीको मुख्य पात्र आमा र छोरीलाई सहयोग गर्ने आपत परेका बेलामा समयमा पुग्ने कतर्व्य निष्ठ पात्र हो । पेशाले डाक्टरका रूपमा देखिएको छ । उमेरले ६० वर्षको बुढो भए पनि देश र जनताका निम्ति सेवा गर्न दिन रात नभनी आफ्नो काममा लागि रहने व्यक्ति हो । यस एकाङ्कीमा भएकी एउटी छोरी पनि मरेपछि एक्लो मानिसका रूपमा देखिएको छ । ऊ आमालाई माया गर्ने र संरक्षण दिन खोज्ने व्यक्ति हो । त्यसैले उसले यस एकाङ्कीको पात्र छोरीलाई मेरो कोही छैन भन्दा उसले आफ्नो छोरी बनाएर असल अभिभावकको परिचय दिने पात्रको रूपमा देखिएको छ । शुरूमा अरूलाई सहयोग गर्ने, सानालाई माया गर्ने सम्झाउने बुझाउने पात्रका रूपमा देखिए पनि एकाङ्कीको अन्त्यमा बम गोलीको पिडाले पागल बनेका आमा र छोरीको उपचार गर्दा गर्दै ऊ पनि पागल बनेको छ । र बम गोली बन्दुक भन्दै चिच्याउने पागल पात्रका रूपमा रहेको छ ।

समग्रमा भन्नुपर्दा डाक्टरको भूमिका विना यस एकाङ्कीको पनि संरचना नमिल्ने हुँदा डाक्टर यस एकाङ्कीकामा मञ्चीय र सम्पूर्ण डाक्टरहरूको प्रतिनिधि गरेकोले प्रतिनिधि पात्रका रूपमा पनि रहेको छ । यसै गरी शुरूमा अन्त्यमा उसको विचार फरक फरक भएकोले गोलो, गतिशील चरित्र भएको पात्रका रूपमा रहेको छ ।

५.३.२.३ परिवेश

एकाङ्कीमा घटना घटेको ठाउँलाई परिवेश भनिन्छ । यस आशङ्का एकाङ्कीमा पनि एउटा पनि ठाँउको नाम तोकिएको छैन । एकाङ्की पढ्दा यसमा शहरी परिवेशको चित्रण भएको पाइन्छ । किनभने यसमा बम, गोली, बन्दुकले आफ्नो पति र छोराको मृत्यु भएपछि पागल बनेकी आईमाईको चित्रण यस एकाङ्कीमा पाइन्छ । यसमा प्रयोग भएको बम, गोली बन्दुकको प्रयोग शहरमा बढी हुनेहुनाले र फेरी एकाङ्कीमा आमा बिरामी हुँदा डाक्टर बोलाउन पठाएको र डाक्टर बोलाउने बित्तिकै आएको कुरा देखिएको छ । गाउँले परिवेश भए डाक्टर चाँडै आई पुग्न सक्दैनथ्यो । त्यसैले पनि यसमा शहरीया परिवेशका चित्रण भएको पाइन्छ ।

एकाङ्की शहरको कुनै एउटा घरमा घटेको घटनाको परिवेशलाई लिएर रचना गरेको पाइन्छ । तर एकाङ्कीको शूरू देखि अन्त्य सम्म पढ्दा पनि एउटा पनि ठाउँको नाम तोकेको

छैन । बिज्ञानबाट उपलव्ध साधनको दुरूपयोगले त्रसित मानवको चित्रण भएको जस्तै यो कस्तो अनर्थ भयो, कहिले बन्दुकले ? बमले ? गोलीले हैन पागल दिमागले, पागल दिमाग , अप्रेशनले केले ?[२६]

एकाङ्कीमा आएका बम गोली बन्दूक अप्रेशन आदी शहरको प्रयोगले एकाङ्कीमा शहरी परिवेशको चित्रण भएको छ । यसमा बम गोलीले पति र छोरा गुमाएकी पागल आईमाईको चित्रण, त्यस पछि त्यही कुराले उसकी छोरी पनि पागल बनेको वातावरणको चित्रण र अन्यमा उनीहरूलाई उपचार गर्ने डाक्टर नै पागल बनेको चित्रण यसमा भएकोले एकाङ्कीमा त्रसित वातावरणको सिर्जना भएको छ ।

५.३.२.४ भाषाशैली

आशङ्का एकाङ्की सरल भाषाको प्रयोग द्वारा लेखिएको छ । अधिकांश ठाउँमा संवात्मक र केही ठाँउमा बर्णात्मक शैलिको प्रयोग गरिएको यस एकाङ्कीमा आमा र छोरी डाक्टर र छोरीका बिचमा यस्तो प्रकारको संवादलाई प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ ।

यसरी लेखिएको यस एकाङ्कीमा जस्तो सुकै पाठकले पनि बुझ्ने खालको सरल खालका शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ । यसमा प्रयोग भएको बम गोली बन्दुकको शब्दको बारम्बार पुनरावृतिले एकाङ्की पढ्दा अलि दिक्क लाग्दो पाइन्छ । यसमा तद्भव तत्सम शब्द उखान तुक्का केहीको पनि प्रयोग भएको छैन । सामान्य बोली चालीमा हुने सरल प्रयोगको भाषा शैलीको प्रयोग गरी लेखिएको यो एकाङ्की अत्यन्त सुबोध्य प्रकारको रहेको छ ।

५.२.३.५उद्देश्य

बिज्ञानबाट उपलव्ध साधनको दुरूपयोगले गरेको विनाशबाट त्रसित मानवको चित्रण गर्नु र भविष्यमा हुन सक्ने भयावह अवस्थाको संकेत गर्नु नै यस आशङ्का एकाङ्कीको उद्देश्य रहेको छ । यसका भौतिक बिज्ञानको उन्नती प्रशस्त भएको र यसको प्रयोग हुन थाले पछि मानव पनि विनाश हुन थाल्यो । बिज्ञानको दुरूपयोगको अवस्थाले उत्पन्न गरेको खतरा र भोली पनि सर्व विनाशको आशङ्का देखाउन र सर्वभौम सत्यको उद्घाटन गर्नु पनि यस एकाङ्कीको उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी एकाङ्कीमा त्रासदी घटनाको चित्रण भए पनि यस एकाङ्की बिधाबाट पाठकलाई मनोरञ्जन प्रदान गर्नु यसको सकारात्मक पक्ष हो भने

२६. गोविन्दप्रसाद घिमिरे आशङ्का **रत्नश्री** (२०३२), वर्ष १३, अङ्क २, पृष्ठ ६८-७३ ।

सामाजिक यथार्थ भन्दा काल्पनिक कुरा धेरै भएकोले पाठक वर्गमा नचांहिदो भ्रम पार्नु यसको नकारात्मक पक्ष हो ।

५.३.३ असमाप्ती

असमाप्ती एकाङ्की रत्नश्री द्वैमासिक (२०३०) को पृष्ठ ७-१६ मा प्रकाशित एकाङ्की हो ।[२७] यो ९ पृष्ठको रहेको छ । यसमा विभिन्न समस्या देखाई समाधान गर्न खोजिएको तर एकाङ्कीको अन्त्यमा समस्याको समाधान वा समाप्ती नभई समस्या जस्ताको तस्तै रहेकोले यसको शीर्षकमा नै असमाप्ती रहेको छ । यसलाई एकाङ्कीका तत्त्वका आधारमा यसरि विश्लेषण गरिन्छ ।

५.३.३.१ कथावस्तु

सरकारी कर्मचारीको समस्या र रूढीवादी समाजको चित्रण गर्नु नै यस एकाङ्कीको मुख्य रूपमा कथावस्तु रहेको छ । एकाङ्की कोठा जतातती फोहोर भएको देखेर पिताजीले छोरा रमेशलाई पढेर मात्र के गर्नु व्यवहारिक ज्ञान छैन भन्दै बोलाएको र कोठा नबडारेको भन्दै गाली गरेको प्रसँगबाट एकाङ्कीको शुरूवात भएको छ । पिताजीले गाली गरे पछि रमेश अघि पनि बडारेको तर फोहोर नसकिएको भन्दै फेरी बडार्न थाल्छ । रात परेको हुँदा राती बडार्नु नहुने र लक्ष्मी बाहिर जाने कुरा गर्दै पिताजी आफ्नो परम्परा तोड्न नहुने कुरा गर्छन् । रमेश राती बडार्नु हुदैन भन्ने कुरा अन्ध विश्वास भएको र आफूलाई शिक्षकले भनेको कुरा गर्छ । रमेश, भूत, भगवान भन्ने कुरा पनि नहुने र राम र कृष्ण पनि भगवान नभई माहापुरूष भएको कुरा गर्छ । पिताजी रमेशको कुरा सुनेर रिसाउदै कोठा राम्रासँग सफा गर्नु, तन्ना मिलाउनु, झुल कस्नु भन्दै बाहिर निस्कन्छन् । रमेशले जति बडारे पनि कसिंगर नसकिएको र यसलाई कसैले फाल्न सकिंदैन भन्दै बडार्दै गर्दा उसको साथी किरण पढ्ने हैन भन्दै आईपुग्छ । रमेश पिताजीले राती बडार्नु कुसंस्कार हो भनेको कुरा किरणसँग पनि गर्छ । किरण मेरो आमाले पनि यस्तै भन्नु हुन्थ्यो भन्ने अभिव्यक्ति दिन्छ । किरण बिहानै बडार्नु पर्छ र ठुलाले भनेको मान्नु पर्छ भन्ने कुरा गर्छ । रमेश आफूलाई चित्त नबुझेको कुरा नमान्ने र सब अन्धविश्वासले गर्दा यस्तो कुरा गरेको कुरा गर्दै केहि प्राचिन परम्परा चांही राम्रो भएकोले हामीले त्याग्न नसकेको कुरा गर्छ ।

---

२७. गोविन्दप्रसाद घिमिरे, असमाप्ती, **रत्नश्री** द्वैमासिक, (२०३०), वर्ष ११, अङ्क ३, पृष्ठ ७-१६ ।

त्यस्तै ऊ बाहूनको धोती पाटा फेरेर भात खाएको कुरा गर्दै लुगा लगाएर खानु भन्दा लुगा फुकालेर ठण्डा भएर खानु चाहि राम्रो भएको कुरा गर्छ । त्यस्ता कुरा फाल्न नहुने कुरा पनि गर्छ त्यस्तै एक कुनाबाट बडार्‍यो अर्को कुनामा धुलो जम्मा भएको देखेर रिसाउदै कहिल्यै पनि किन कसिँगर नसकिएको होला भन्दै बेस्सरी बडार्छ । रमेश रिसाएको देखेर किरण सानो कुरा छोड अव पढ्न लागौ भन्ने कुरा गर्छ तर रमेश यो सानो कुरा हैन जसरी पनि कसिँगर सवै फाल्न सकिएन त्यसै गरी पिताजीहरूबाट पनि अन्धविश्वास हटाउन नसकिने कुरा गर्छ । किरणले फेरी पढ्न आग्रह गर्छ । रमेश तन्ना मिलाएर पढौ भन्दै तन्ना मिलाउँछ तर तन्ना सानो भएकोले एकातिर मिलायो अर्को तिर खुस्किन्छ । रमेश रिसाउछ । त्यस बेला बत्ति पनि जान्छ । ऊ मैनबत्ति खोज्छ । त्यो पनि भेटिदैन । ऊ आफ्नो जिन्दगीदेखि दिक्क मान्छ ।

यत्तिकैमा बत्ति आउँछ र दुबै जना मिलेर तन्ना मिलाउन थाल्छन् । तर पनि तन्ना भने जस्तो गरी मिल्दैन । रमेश रिसाउंदै तन्ना च्यात्ने कुरा गर्छ तर किरण जुक्ति बुद्धिले काम गर्नु पर्छ भन्दै तन्ना नमिलेको देखेर आफ्नो परिस्थिती जस्तै भएको कुरा गर्दै परिस्थिती एकातिर मिलायो अर्कोतिर खुस्किने कुरा गर्छ । त्यसै गरी रमेशलाई जुक्ति बुद्धी लगाउनु पर्छ भन्दै सानो कथा भन्छ । कथामा अमेरीका, रूस र नेपालका जम्मा एक एक जना गरी तीन जना मानिस भेट भएका र अमेरीकनले आफ्नो देशमा समुन्द्रमा अहिलेसम्म कसैले पनि पुर्‍याउन नसकेको गहिर्‍याईसम्म पुग्ने डुव्वी बनाएको कुरा गर्छ । रसियालीले त्यो त हैन होला भन्दा अलि माथी सम्म त अवश्य हो भन्दा त्यस्तै रसियालिले पनि चन्द्रमामा पुग्ने रकेट बनाएको कुरा गर्छ । अमेरीकनले नपत्याएर त्यती माथीसम्म त हैन होला भन्दा अलि तलसम्म त अवस्य हो भन्दा नेपालीले चांही नाकबाट भात खाने चलन नेपालमा चलेको कुरा गरेछ । त्यो सुनेर दुवै जनाले नपत्याएको देखेर नेपालीले अलि तलबाट त हो भनेछ । अलि तल मुख हुने हुँदा सबै जना हांसेको कुरा गर्दै त्यसै गरी नेपालीले झै बुद्धी लगाएर काम गर्नु पर्ने कुरा गर्छ । दुवै जना तन्ना मिलाउन थाल्छन् ।

यस्तै तन्ना मिल्छ र किरणले लामखुट्टेले टोकेर डाबर आएको कुरा गर्छ । रमेश झूल हाल्न थाल्छ । किरण पढ्न नमानेको भन्दै घर जान्छ । झुल पुरानो र झूल भन्दा टालो धेरै भएकोले एकातिर कस्यो अर्को तिर च्यातिन्छ । लाम खुट्टे झुल भित्र पस्छन् । भित्रैबाट रमेश लामखुट्टे धपाउन थाल्छ । लामखुट्टे धपाउँदा झुल फेरी च्यातिन्छ, रमेश दिक्क मानेर तिमीहरू झुल भित्र बस म बाहिरै सुत्छु भन्दै रून थाल्छ । त्यत्तिकैमा पिताजी आई पुग्नु

हुन्छ । रमेशले झूल च्यात्तिएर रोएको कुरा गर्दै नयाँ झुल किन्न आग्रह गर्छ । पिताजी बिस्तारै गर्नुपर्छ भनेर गाली गर्दै पैसा नभएर रमेशको पुस्तक किन्न पनि नसकेकोले साथीहरू सँग मिलेर पढ्नु भन्न थाल्छन् । रमेश परिक्षा आएकोले मिलेर पढ्न नमिल्ने कुरा गर्दै बरू पढ्न छाडेर मजदुरी गर्ने र पछि पैसा जम्मा पारेर पढ्ने कुरा गर्छ । पिताजी तलब आएपछि किताव किन्ने कुरा गर्छन् । तर रमेश त्यो पैसाले खाने कुरा पनि किन्न नपुग्ने कुरा गर्छ । पिताजी भोकै बसेर भए पनि छोरालाई पढाउने कुरा गर्छन् । तर रमेश बाबुलाई भोकै राख्नु भन्दा नपढ्ने कुरा गर्छ । पिताजी रून थाल्छन् । रमेश हाम्रो बाध्यता बुझेको छु भन्दै पिताजीको नजिक गएर हामीले हार्नु हुदैन भन्दै आजको झुलको समस्या पो कसरी समाधान गर्ने भन्दै, दुवै जना झूल सुमसुम्याउन लाग्छन् ।

एकाङ्कीमा हाम्रो समाजमा रहेका रूढीवादी समाजको चित्रण र त्यसको समाधान गर्न नसकेको कुराका साथै एउटा सरकारी कर्मचारीको जीवनमा देखा परेका एक पछि अर्को समस्या र त्यसको समाधान गर्न नसकिएको कुरा नै मुख्य रूपमा यस एकाङ्कीको कथावस्तु रहेको छ ।

५.३.३.२ पात्र वा चरित्र

पात्र वा चरित्र भन्नाले यस एकाङ्कीमा अभिनय गर्ने मानव वा मानवेत्तर प्राणीलाई भनिन्छ । यस एकाङ्कीमा मुख्य, सहायक र गौण गरी तीन किसिमका पात्रहरू रहेका छन् ।

५.३.३.२.१ मुख्य पात्र

एकाङ्कीमा मुख्य कथावस्तुसँग सम्बन्धीत पात्रलाई मुख्य पात्र भनिन्छ । यस एकाङ्कीमा पिताजी र रमेश मुख्य पात्रका रूपमा रहेका छन् । जसलाई क्रमश यसरी चिनाइन्छ ।

(क) पिताजी

यस एकाङ्कीको प्रमुख पुरूष पात्र हो । ऊ सरकारी कर्मचारी र एउटा छोराको बाबु हो । ऊ इमान्दार सोझो र फटाहा काम गर्न नजान्ने पात्रका रूपमा यस एकाङ्कीमा देखिएको छ । ऊ आफ्नो धर्म, परम्परा मान्ने र सैद्धान्तिक ज्ञान भन्दा व्यवहारिक ज्ञान हुनुपर्छ भन्ने धारणा भएको, राती बडार्न हुदैन, लक्ष्मी जान्छिन् भन्ने विचार भएको, छोरा रमेशलाई पनि अर्ति उपदेश दिने एउटा ज्ञानी मानिसका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ । यसै गरी ऊ आफू भोकै बसेर भए पनि छोरालाई पढाउने विचार भएको, शिक्षा प्रति सचेत,

आफ्नो कर्तव्य जसरी भए पनि पुरा गरि छाड्ने, दृढ विश्वास भएको, सच्चा अभिभावकका रूपमा पनि यस एकाङ्कीमा रहेको छ । ऊ यसमा आफ्नो परम्पर तोड्न नमान्ने र समय अनुसार परिवर्तन हुन नसक्ने पात्र हो । ऊ आफ्नो समस्या अरूलाई देखाउन नचाहने, इमान्दार कर्मचारी, इमान्दार बुबा र अरूलाई ज्ञान अर्ति उपदेश दिने रूढीवादी परम्परा प्रति विश्वास भएको, आफ्नो विचारमा अडिक रहने एउटा बुढापाका, निम्न बर्गीय, भूमिकाका हिसावले मञ्चीय, अपरिवर्तनशील विचार भएको प्रतिनिधि पात्र र पेशाले सारकारी कर्मचारीको रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ ।

(ख) रमेश

रमेश यस एकाङ्कीको मुख्य पुरूष पात्र हो । ऊ विद्यार्थी हो । रमेश परम्पराप्रति विश्वास नभएको आफ्नो आँखाले देखेको कुरा मात्र मान्ने, काल्पनिक कुरामा विश्वास नगर्ने, पिताले भनेको मान्ने अज्ञाकारी छोरा र किरणको मिल्ने साथीका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ । ऊ समय अनुसार चल्न सक्ने, रूढीवादी परम्परा प्रति विश्वास नगर्ने पात्र हो जस्तै : नुहाउन धर्मका लागि नभएर शरिर सफा राख्नका लागि हो भन्ने, मरेको मानिसले पाउँछ भनेर दान गर्नु गलत हो भन्ने विचार भएको भुतप्रेत भनेको काल्पनिक कुरा हो र डराउनु भनेको मन डराएको हो भन्ने विचार भएको सचेत युवाका रूपमा देखिएको पात्र हो । ऊ आफ्नो समस्या समाधान गर्न सधैं लागि पर्ने पिताजीले किताव किन्न पैसा दिन नसक्दा मजदुरी गरेर पनि पढ्छु भन्ने, हिम्मत भएको शिक्षा प्रति सचेत, समस्या प्रति डराएर नभाग्ने, पिताजीको बाध्यतालाई पनि बुझ्ने, ज्ञानी छोराका रूपमा रहेको पात्र हो । ऊ आफ्नो घरको काम आफैं गर्न र समस्याको समाधान चांडै खोज्ने र अलि चांडै रिसाउने, भूमिकाका हिसावले मञ्चीय, विद्यार्थी, शुरूदेखि अन्त्यसम्म एकै किसिमको विचार भएकोले अपरिवर्तनशील युवक पात्रका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ ।

५.३.३.२.२ सहायक पात्र

मुख्य कथावस्तुलाई सघाउन आउने पात्रलाई सहायक पात्र भनिन्छ । यस एकाङ्कीमा आएको किरण सहायक पात्रका रूपमा रहेको छ । जसलाई यस प्रकार चिनाउन सकिन्छ ।

(क) किरण

किरण यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो । ऊ यस एकाङ्कीको मुख्य पात्र रमेशको मिल्ने साथी र उसलाई किरण तन्ना मिलाउन सहायोग गर्न सहयोगी पात्रका

रूपमा देखिएको छ । किरण रूढीवादी परम्परा प्रति नै थोरै विश्वास भएको, पढाइप्रति ध्यान भएको, एक सचेत बिद्यार्थीका रूपमा रहेको छ । साथी रमेशलाई जुक्ति बुद्धी लगाएर काम गर्न सिकाउने, कथा भनेर आफ्नो समस्या प्रति दिक्क भएको साथी रमेशलाई हसाउन खोज्ने असल साथीका रूपमा रहेका छ । साथी रमेश रिसाउँदा पनि धैर्य गर्न सिकाउने व्यवहारिक समस्यामा अल्झेर बस्नु भन्दा पढाईमा समय लगाउनु नै राम्रो हो भन्ने विचार भएको र साथीलाई पनि पढ्नमा प्रेरणा दिने असल साथी र ज्ञानी युवक, विद्यार्थी, भूमिका हिसावले मञ्चीय, आपरिवर्तनशील पात्रका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ ।

५.३.३.२.३ गौण पात्र

गौण पात्र भनेको एकाङ्कीमा खास भूमिका नभएका र प्रसङ्गमा मात्र आएका पात्रलाई गौण पात्र भनिन्छ । यस असमाप्ती एकाङ्कीमा किरणकी आमा, शिक्षकहरू, अमेरिकन, रसियन, नेपाली युवक आदिको खास भूमिका नभई प्रसङ्गगमा मात्र आएकोले यिनलाई गौण पात्रका रूपमा लिन सकिन्छ ।

५.३.३.३ परिवेश

घटना घटेको ठाँउलाई परिवेश भनिन्छ । घिमिरेका अरू एकाङ्कीमा झै यस एकाङ्कीमा पनि एउटा पनि ठाँउको नाम तोकिएको छैन । एकाङ्की पढ्दा मुख्य मुख्य घटना घटित भएको ठाँउ चाहि काठमाण्डौ नै हो । पिताजी सरकारी जागिरे र छोरा रमेश विद्यार्थीका रूपमा देखिएको र घरको काम बडार्ने, तन्ना झूल मिलाउने, सबै काम रमेशले गरेको छ घरमा भए अरू सदस्यले पनि गर्ने थिए, कसैको पनि यस एकाङ्कीमा प्रसँग छैन त्यसैले पिताजी आफू जागिर खान र छोरा पढाउन शहरको कुनै घरमा भाडामा बसेको प्रसँग एकाङ्कीको परिवेशको रूपमा आएको छ । यसै गरी खाने कुरा महंगो भएकोले पिताजीको तलवले खानेकुरा किन्न मात्र पुग्ने कुराको प्रसँग आएकोले पनि महंगी गाउँमा भन्दा शहरमा नै बढी भएकोले पनि यस एकाङ्कीमा शहरिया परिवेशको चित्रण गरेको पाइन्छ । एकाङ्कीमा किरणले कथा भन्दा तीन जना साथी होटलमा बसेर कुरा गरेको प्रसँग ल्याएको छ । होटल पनि खास गरी शहरमा हुने भएकोले र बाबु छोरा मात्र बसेको प्रसँग आएकोले यस एकाङ्कीमा एउटा पनि ठाउँको नाम नतोकिए पनि एकाङ्कीको कथावस्तु हेर्दा शहरको कुनै निम्न बर्गिय समाजको परिवारको चित्रण नै यस एकाङ्कीको परिवेशको रूपमा आएको छ ।

५.३.३.४ भाषाशैली

असमाप्ती एकाङ्की सरल भाषाको प्रयोगद्वारा लेखिएको छ । यसमा कहीं बर्णणात्मक र कहीं संवादात्मक शैलीको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । वर्णणात्मकमा रमेशले आफै भनेको कुरा प्रस्तुत गरिएको छ भने संवादात्मकका किरण र रमेशको संवादलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस एकाङ्कीमा ठाउँ र प्रसङ्ग अनुसार ठाउँ ठाउँमा अल्छिका जति कुरा जैशीले पनि जान्दैन, जब राती अनि बुढी ताती जस्ता उखानको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ ।[२८]

यस एकाङ्कीमा सरकारी कर्मचारी को समस्या देखाइएको छ भने बाबु, छोरा, साथी साथी बिचमा भएका सामान्य घरायसी कुराकानीको चित्रणलाई सरल शब्द र वाक्य गठनको प्रयोग गरी एकाङ्कीको रचना गरिएकोले यसको भाषाशैली सरल र सुबोध्य प्रकारको रहेको छ । एकाङ्कीमा विभिन्न प्रकारका पात्रहरूको प्रयोग भएकोले पात्र अनुसार नै भाषाशैलीको प्रयोग भएको पाइन्छ । सामान्य घटनामा आधारित कथावस्तु भएकोले यसको भाषाशैली पनि सामान्य पाठकले पनि बुझ्ने खालको रहेको छ । यसमा साथी साथी वीचमा भएको सम्वादलाई पनि प्रस्तुत गरिएको हुनाले आदरार्थी शब्द भन्दा अनाआदर्थी शब्दको प्रयोग गरेको भषा नै बढी मात्रामा प्रयोग भएको पाइन्छ ।

५.३.३.५ उद्देश्य

यस असमाप्ती एकाङ्कीको मुख्य उद्देश्य भनेको हाम्रा रूढीवादी कुसंस्कार र प्रवृतिको चित्रण गर्दै यस्ता कुसंस्कार जति गरे पनि समाप्त पार्न नसकिने कुराको चित्रण गर्नु र नेपाली समाजमा विद्यमान अभाव, गरिवी र दरिद्रीलाई देखाउँदै त्यसबाट ग्रसित मनस्थितिको चित्रण गर्नु नै यस एकाङ्कीको उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी घर व्यवहारमा एउटा समस्या टार्‍यो अर्को समस्या पर्छ भन्ने कुरा देखाएर विसंङ्गति पूर्ण समाजको चित्रण गर्नु र एउटा सरकारी कर्मचारीले आफ्नो तलवले आफ्ना सवै समस्या समाधान गर्न नसकिने कुरा देखाएर सरकारी कर्मचारीको बाध्यतालाई प्रस्तुत गर्नु पनि यस एकाङ्कीको उद्देश्य रहेको छ । त्यसै गरी नेपाली समाजको यथार्थ चित्रण गर्नु चाँहि यस एकाङ्कीको सकारात्मक पक्ष मानिन्छ ।

२८ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, असमाप्ती, **रत्नश्री** द्वैमासिक, (२०३०), वर्ष ११, अङ्क ३, पृष्ठ ७-१६ ।

एकाङ्कीकार गोविन्दप्रसाद घिमिरेका माथीका प्रकाशित एकाङ्कीका साथै उजेली, शीला र आशा जस्ता अप्रकाशित एकाङ्कीहरू पनि रहेका छन् । आफूले गरेको अध्ययन र स्वयं गोविन्दप्रसाद घिमिरेको भनाइका आधारमा यिनलाई पनि एकाङ्कीका तत्त्वका आधारमा क्रमशः यस प्रकार विश्लेषण गरिएको छ ।

५.३.४ उजेली

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको उजेली एकाङ्की अप्रकाशित एकाङ्की हो । यसमा प्रयोग भएको पात्र उजेलीको कथा यसमा भएको हुनाले यस एकाङ्कीको शीर्षक पनि उजेली नै रहेको छ । एकाङ्की पाँच पेजको रहेको छ । एकाङ्कीका तत्त्वका आधारमा यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

५.३.४.१ कथावस्तु

यस एकाङ्कीमा, युवा सुलभ, प्रेम सम्बन्धको कथा र जात भातका विभेद हटाएर समन्वयात्मक अवधारणको प्रस्तुती गरेको कुरा नै यस एकाङ्कीको विषयवस्तु रहेको छ ।

एकाङ्कीमा एकजना युवक (प्रेम बहादुर) र युवती (उजेली) एक अर्कालाई हेरेर घाँस काट्दै उनीहरूको चिनजान पहिले देखि नै भएकोले ठट्टा गर्दै गफ गरेको प्रसङ्गबाट शुरूवात भएको छ । त्यसरी गफ गरेको बेला उनीहरूले नदेखी अर्को युवक (बुच्चे) पनि उनीहरूका गफ सुन्दै एउटा ढुंगा हातमा लिएर म्वाई खाँदै हास्दै उनीहरूलाई हेर्दै गर्छ । प्रेम बहादुर उजेलीको गफ यस प्रकार रहेको पाइन्छ ।

उजेली : नभएका कुरा उव्जाएर हुन्छ ? त्यो पनि मेरो मनको कुरा तिमीलाई के थाहा ? मेरो मन भित्र पस्न सक्छौ र ?

प्रेम बहादुर : सक्छु तिम्रा मनमा भएका सवै कुरा म थाहा पाउँछु ।

उजेली : कसरी ?

प्रेम बहादुर : कसरी भन्नु त्यति पनि थाहा पाइदैन ।[२९]

उनीहरू यसरी गफ गरिरहेका बेला कसैले देख्छन् की भनेर डराई रहेका हुन्छन् । त्यही बेला अरू घाँस काट्ने घाँसेहरू पनि आई पुग्छन् । उनीहरू डरले लुक्छन् । घाँसेहरू

२९. गोविन्दप्रसाद घिमिरे, उजेली (अप्रकाशित) ।

गएपछि प्रेम बहादुर चुरोट खान थाल्छ । उजेली, म पनि खान्छु भन्दै चुरोट खान खोज्छे तर प्रेम बहादुर हाम्रो मतवाली जातले त खाँदैनन्, तिमी क्षेत्रीकी छोरीले खानु हुदैन भनेर सम्झाउँछ । उजेलीले प्रेम बहादुरलाई तल्लो जातको भए पनि मन पराई सकेकी हुन्छे र प्रेम बहादुरले मतवाली भनेको सुनेर तिम्रो हाम्रो काटे रगत उस्तै हुन्छ भन्दै एउटा कुरा भनौ भन्छे । प्रेम बहादुर पनि हाँस्दै भन्न आग्रह गर्छ । उजेली तिमी बाहुन क्षेत्री भन्दा पनि राम्रा छौ । मेरो मनले पनि राम्रो भन्छ भन्छे । प्रेम बहादुरले पनि उजेलीलाई मन पराई सकेको हुँदा तिमी पनि मलाई मन पर्छ भन्दै दुवै जना खित्का छोडेर हाँस्छन् । त्यस पछि प्रेम बहादुर उजेलीलाई कानेखुशी गर्छ र उजेलीले पनि हुन्छ भन्ने स्वीकृती दिन्छे । त्यस पछि प्रेम बहादुर उजेलीलाई गीत गाउन लगाउँछ र उजेली हाट जाँदा रेडियोबाट सुनेको भन्दै 'काली पारे दाइ कति राम्रो ढाका टोपी काँधैमा गलबन्धी' भनेर गीत गाउँदै गर्दा अघिदेखि कुरा सुनेर बसेको बुच्चे देखापर्छ । उजेली भाग्न खोज्छे । त्यो बेला बुच्चे आउ भन्छ र उजेलीको आमा (कान्छी खत्रिनी) र दुई जना गाउँले आई पुग्छन् । बुच्चेले कान्छी खत्रिनीलाई केही भन्न खोजे झैं गर्छ । तर प्रेम बहादुरले रोक्छ ।

कान्छी खत्रिनी रिसाउँदै गाउँको भलाद्मी ठुला बाजेलाई बोलाउन पठाउँछे र छोरीलाई लवस्तरी कसले नाटक गर्न लगायो भन्दै गाली गर्छे । ठुला बाजे आईपुग्छन् तर कान्छी खत्रिनीले एउटा फुल यसै फुट्यो उसै फुट्यो भन्दै छोरीलाई गालामा पिट्छे । छोरी रून लाग्छे । प्रेम बहादुरलाई पनि भुजेल भएर क्षेत्रीकी छोरी मन पराउने कहि नभएको जोधा भनेर गाली गर्छे । बुच्चे हिंड्न लाग्छ । ठुलाबाजे बुच्चेलाई सबै कुरा भन्, देख्ने तै छस् भन्छन् । तर बुच्चे डरले लड्छ । फेरी उठ्छ । ठुला बाजेले गाली गरेपछि बुच्चेले प्रेम बहादुर र उजेलीले गरेको सबै कुरा भन्छ । गीत गाएको कुरा पनि गर्छ । यस्तो कुरा सुनेर कान्छी खत्रिनी छोरीलाई लाज नभएकी नकचरी मेरो वेइज्जत गरी भन्दै मर्न जान लाग्छिन् ।

यसरी ठुलाबाजे कान्छी खत्रिनीलाई रोकेर प्रेम बहादुरलाई अर्काकी छोरी फकाएको हो भनेर शोधछन् । प्रेम बहादुरले पनि हो भने पछि ठुला बाजे कान्छी खत्रिनीलाई सम्झाएर छोरी प्रेम बहादुर लाई नै दिन लगाउँछन् । यो सुनेर उजेली खुशी हुन्छे । प्रेम बहादुर पनि उजेलीको पछि लाग्छ । कान्छी खत्रिनी छोरी उजेली भन्दै हात पसार्छिन् । बुच्चे कान्छाले कान्छीलाई लग्यो बनको बाटो लालटिन बालेर भनेर गीत गाउंछ । अरू अकमक्क परेर हेरिरहन्छन् ।

यसरी एकाङ्कीमा सामान्य घटना बनमा घाँस काट्न जाँदा एउटा भुजेल थरको युवक र क्षेत्री थरकी युवतीको प्रेम सम्बन्ध रहेको र अभिभावकले देखेर मन नपराएर भए पनि उनीहरूको अन्तर्जातीय विवाह गराइ दिएको कुरा नै यस एकाङ्कीको कथावस्तु रहेको छ ।

५.३.४.२ पात्र वा चरित्र

यस उजेली एकाङ्कीमा मुख्य र सहायक गरी पाँच जना र केही गौण पात्र रहेका छन् । जसलाई छुट्याएर क्रमशः अध्ययन गरिन्छ ।

५.३.४.२.१मुख्य पात्र

यस उजेली एकाङ्कीमा खास गरी उजेली र प्रेमबहादुरको कथा नै बढी मात्रामा भएकोले उजेली र प्रेम बहादुर नै यस एकाङ्कीका मुख्य पात्र हुन् । जसलाई क्रमशः विस्तृत रूपमा चर्चा गरिन्छ ।

(क) उजेली

उजेली यस एकाङ्कीको नायिका वा मुख्य स्त्री पात्र हो । ऊ शुरूमा कान्छी खत्रिनीकी छोरी, प्रेमबहादुरकी प्रेमिका र पछि उसैकी श्रीमतीका रूपमा यस एकाङ्कीमा चिनिएकी छ । उजेली गाउँले युवती हो । उसले घाँस काट्ने काम गरेकी छ । उसमा जात भातको भावना छैन । मानिस सवै एकै हुन् भन्ने धारणा रहेकी पात्र हो । उजेलीमा प्रगतिवादी अवधारणा भएकै कारण क्षेत्री थरकी भएर उसले प्रेमबहादुर भुजेलसँग अन्तर्जातिय विवाह गर्न सफल पात्र हो । ऊ आमाको विश्वास जित्न पनि सफल भएकी छ । शुरूमा उजेलीकी आमाले उजेलीलाई प्रेम बहादुर भुजेलसँग विवाह गर्न नदिए पनि पछि उजेली र प्रेमबहादुरको विवाह उजेलीकी आमाले गराएकी छ । त्यसैले उजेली प्रेम विवाहमा सफल भएकी नारी हो । एकाङ्कीमा उजेलीको केन्द्रिय भूमिका रहेको छ । समग्रमा उजेलीलाई सिधा गाउँले युवती र प्रेममा सफलता पाएकी, शुरूदेखि अन्त्यसम्म एकै विचारको भएकोले अपरिवर्तनशील व्यक्तिगत र अभिनयका दृष्टिले मञ्चीय तथा चेप्टो भूमिका भएकी, अनपढ गाउँले युवती र पेशाले कृषकका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेकी छ ।

(ख) प्रेमबहादुर

प्रेमबहादुर यस एकाङ्कीको नायक वा प्रमुख पुरूष पात्र हो । ऊ गाउँले युवक हो । उसले घाँस काट्ने काम गरेको छ । ऊ शुरूमा उजेलीको प्रेमी र पछि उसैको श्रीमान्को

रूपमा यस एकाङ्कीमा चिनिएको छ । ऊ भुजेल थरको भएर पनि क्षेत्री थरकी उजेलीसँग अर्न्तजातीय विवाह गर्न सफल पात्र हो । उसमा पनि जात भातको भावना रहेको पाइदैन । यही कारणले नै उसले अन्तर्जातीय विवाह गरेको छ । ऊ निडर व्यक्ति हो । निडर भएकै कारण सबै गाउँलेका अगाडी म उजेलीलाई प्रेम गर्छु भनेर विवाह पनि गरेको छ । त्यसैले समग्रमा प्रेम बहादुरलाई सिधा गाउँले, निडर युवक र प्रेममा सफलता पाएको पुरूष, एकाङ्कीभर एकै किसिमको विचार देखिएकोले अपरिवर्तनशील, मञ्चीय भूमिका भएको, पेशाले कृषक, अनपढ युवक पात्रका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ ।

५.३.४.२.२ सहायक पात्र

मुख्य कथावस्तुलाई सघाउन आएका सहायक पात्रहरूमा यस एकाङ्कीमा बुच्चे, कान्छी खत्रिनी, ठुलाबाजे रहेका छन् । जसको क्रमशः चर्चा गरिन्छ ।

(क) बुच्चे

बुच्चे यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो । ऊ यस एकाङ्कीमा गाउँले ठट्टेउलो युवकका रूपमा रहेको पात्र हो । उसले पनि घाँस काट्ने काम गरेको छ । ऊ लुकेर अर्काका कुरा सुन्ने र अरूलाई लगाएर झगडा पार्ने नराम्रो चरित्र भएको पात्र हो । ऊ आफू भन्दा मान्ने मानिससँग डराउने पात्र पनि हा । ऊ गीत गाउन र नाच्न सीपालु पात्रका रूपमा पनि यस एकाङ्कीमा चिनिएको छ । समग्रमा बुच्चे गाउँले ठट्टेउलो युवक पात्रको साथै बुच्चेको भूमिका खास महत्वपूर्ण नभएकोले सूच्य, व्यक्तिगत पात्रका रूपमा रहेको छ । त्यसै गरी ऊ एकाङ्कीभरि एकै किसिमको विचार रहेकोले अपरिवर्तनशील गाउँले युवक र पेशाले कृषकका रूपमा रहेको छ ।

(ख) कान्छी खत्रिनी

कान्छी खत्रिनी यस एकाङ्कीको सहायक स्त्री पात्र हो । ऊ उजेलीकी आमा हो । उसमा जात भात र ठुलो सानो जातको धारणा रहेको पाइन्छ । त्यही कारणले नै उसले आफ्नी छोरी उजेलीलाई भुजेलसँग विवाह गर्न लाग्दा मर्न पनि पछि नपर्ने नारी हो । उसमा, एकाङ्कीको अन्त्यमा ठुलाबाजेले सम्झाएपछि केही परिवर्तन आएको छ । उसले छोरीको अर्न्तजातीय विवाह गरी दिएकी छ । त्यसैले समय अनुसार परिवर्तन हुने परिवर्तनशील नारी पात्र हो । ऊ शुरूमा आफ्नो जात भातको धारणा परिवर्तन गर्न चाहेकी छैन । पछि छोरीको प्रेमका अगाडी उसको धारणाले हार खाएको छ । त्यसैले आफ्नो

विचारमा अडिक रहन नसक्ने नारी पात्रका रूपमा यस एकाङ्कीमा चिनिएकी छ । समग्रमा, कान्छी खत्रिनी, सिधा गाउँले नारी र आफ्नो धारणामा अडिग रहन नसक्ने, उसको विचार एकाङ्कीको शुरूदेखि अन्त्यसम्म एकै किसिमको नभएकोले परिवर्तनशील र भूमिकाका हिसावले मञ्चीय, प्रतिनिधि, अधवैंशे, अनपढ स्त्री पात्रका रूपमा रहेकी छ । पेशाले ऊ यस एकाङ्कीमा कृषकका रूपमा रहेकी छ ।

(ग) ठुलाबाजे

ठुला बाजे यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो । ऊ गाउँको भलाद्मी मानिसका रूपमा यस एकाङ्कीमा चिनिएको छ । उसले कान्छी खत्रिनीलाई सम्झाएर नै उजेली र प्रेम बहादुरको विवाह गराई दिएको छ । ऊ सबैको भलो चाहने मानिस हो । ऊ कान्छी खत्रिनीले छोरीलाई पिट्दा पनि पिट्न दिएको छैन । रिसले भन्दा बुद्धि लगाएर काम गर्ने मानिसका रूपमा रहेको छ । ठुला बाजेलाई समय अनुसार चल्न सक्ने क्षमता भएको पुरूष, भूमिकाका हिसाबले मञ्चीय र सम्पूर्ण गाउँलेको झै झगडा मिलाउने प्रतिनिधि पात्र र उमेरले बुढो पाको, पढाईले साक्षर, गाउँले कृषक पात्रका रूपमा यस एकाङ्कीमा चिनिएको छ ।

५.३.४.२.३ गौणपात्रहरू

यस उजेली एकाङ्कीका खास भूमिका नभएका प्रसङ्गमा मात्र आएका गौण पात्रहरूमा घाँसेहरू, गैराबारीका घर्तिनीहरू, गाउँलेहरू रहेका छन् ।

५.३.४.३ परिवेश

उजेली एकाङ्की गाउँले परिवेशको सेरोफेरोमा रचिएको छ । एकाङ्कीमा वर्तमान नेपाली समाजमा जातभातमा आएको समन्वयात्मक अवधारणाको चित्रण भएको छ । एकाङ्कीमा एउटा पनि ठाउँको नाम तोकिएको छैन । यसमा गाँउलेहरू र घाँसेहरूको चित्रण भएको हुँदा पहाडको कुनै एउटा गाउँको घाँस काट्ने बारी नै मुख्य रूपमा यस एकाङ्कीको परिवेशको रूपमा आएको छ ।

एकाङ्कीमा आएका घाँसे, घाँसकाट्ने बारी, डोको बारीका कान्ला आदि ठाउँ र सामान प्रयोगका हिसावले हेर्दा गाउँले परिवेशको चित्रण भएको छ । शहरमा सामान्य घटना मिलाउन पनि प्रहरीलाई बोलाइन्छ, तर यस एकाङ्कीमा भएको उजेली र प्रेम

बहादुरलाई घाँस काट्ने बारीमा सँगै भेटेर अर्न्तजातीय विवाह गर्ने क्रममा गाउँको भलाद्मी ठुलाबाजेलाई डाकिएको हुँदा पनि यस एकाङ्कीमा गाउँले परिवेशको नै व्यापक चित्रण भएको पाइन्छ । त्यसै गरी एकाङ्कीमा प्रयोग भएका पात्रको बोलीचालीको प्रयोग हेर्दा पनि एकाङ्कीमा गाउँले भाषाको नै प्रयोग भएकोले यस एकाङ्कीको परिवेश गाउँले प्रकारको रहेको छ ।

५.३.४.४ भाषाशैली

प्रस्तुत एकाङ्कीको भाषाशैली संवादात्मक शैलीमा आधारित छ । यहाँ प्रयोग भएको भाषा गाँउले जनजीवनमा बोलिने भाषा हो भने ठाँउ ठाँउमा आमाले छोरीलाई गल्ति गर्दा गर्ने गाली गलौज तथा भाषाको प्रयोग पनि भएको पाइन्छ । जस्तै तँलाई लवस्तरी कल्ले अह्रायो र तँ यहाँ चर्तिकला देखाउन आएकी ? ए लाज हराएकी नकच्चरी गीत पनि गाईस् हैन ? यो अलच्छिनालाई मेरो दलानमा टेक्न दिउँला अव ।[३०] एकाङ्कीमा प्रेमी र प्रेमीकाले बोल्ने भाषाको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ ।

प्रेम (प्रेमी) : कति खिसी गरेर हेर्छ्यौ नी मलाई ?

उजेली (प्रेमीका) : हेरन हामीलाई खसालेर बोलेको ? आँखा छन् हेरिन्छ ।

प्रेम : कति सानो कुरामा चित्त दुखाउँछेउ ? कस्तोसानो मन ?

उजेली : मेरा मन भित्र पस्न सक्छौ र ?

प्रेम : सक्छु , तिम्रो म मा भाका सप्पै कुरा म थाहा पाउँछु ।

उजेली : कसरी ?

प्रेम : कसरी भन्नु अब ? त्यत्ति पनि थाहा छैन ?[३१]

यसरी सरल पद पदावलीको प्रयोग गरी सामान्य गाँउघरमा बोलिने सरल भाषाका माध्यमबाट सामान्य घटना युवा युवतीको प्रेम सम्बन्धको कथाको वर्णन गरिएको हुनाले एकाङ्की बोधगम्य बन्न पुगेको छ ।

---

३०. गोविन्दप्रसाद घिमिरे, उजेली (अप्रकाशित) ।

३१ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, उजेली (अप्रकाशित) ।

५.३.४.५ उद्देश्य

उजेली एकाङ्कीको मुख्य उद्देश्य भनेको युवा शुलभ प्रेम सम्बन्धको कथाको वर्णन गर्नु र हाम्रो समाजमा चलि आएको जातभात र ठुलो जात, सानो जात भन्नेको धारणा अन्त्य गरी समन्वयात्मक धारणाको विकास गर्नु रहेको छ । वर्तमान नेपाली समाज, स्थान र भाषाका माध्यमबाट समाजमा जातभातमा आएको परिवर्तनलाई देखाउनु पनि यस एकाङ्कीको उद्देश्य रहेको छ । प्रेम विषयक घटना भएको यस एकाङ्कीका माध्यमबाट पाठकलाई मनोरञ्जन दिनुका साथै रोचकता प्रदान गर्नु पनि एकाङ्कीको उद्देश्य हो । यसबाट के थाहा हुन्छ भने यस एकाङ्की नेपाली समाजका खासगरी युवा पाठकका लागि रूचिकर हुनाले पाठक बढाउने काम गरेको छ । यसलाई एकाङ्कीको सकारात्मक पक्षका रूपमा लिन सकिन्छ ।

५.३.५ शीला

शीला एकाङ्की गोविन्दप्रसाद घिमिरेको अप्रकाशित एकाङ्की हो । यसमा प्रयोग भएको पात्र शीलाको यस एकाङ्कीमा मुख्य कथावस्तु भएकोले पात्रको नामबाट नै एकाङ्कीको शीर्षकमा शीला राखिएको छ । एकाङ्की पाँच पेजको रहेको छ । एकाङ्कीका तत्त्वका आधारमा यसरी विश्लेषण गरिन्छ ।

५.३.५.१ कथावस्तु

राष्ट्र प्रेमको भावनाले ओतप्रोत भएको यस शीला एकाङ्कीमा धन सम्पत्ति भन्दा आफ्नो जन्मभुमी प्रतीको माया नै सबै भन्दा ठुलो हो भन्ने कुराको प्रस्तुती गर्नु नै यस शीला एकाङ्कीको कथावस्तु रहेको छ ।

यसमा कर्नेलकी भान्जी शीलाको काश्मीरको केटासँग विवाह हुन लागेको कुराको विषयलाई लिएर शीलाका साथीहरू र उसको दाई पर्ने कृष्ण र बाटामा अरू युवकहरूका बिचमा भएको कुराकानीबाट नै एकाङ्कीको शुरूवात भएको छ । कृष्ण शीलाको विवाह काश्मीरमा हुन लागेकोमा केही रहस्य भएको कुरा साथीहरूसँग गर्छ । साथीहरू संसार सुखमा (धनमा) अडेको हुँदा धनका लागि शीलाको विवाह काश्मीरको केटासँग गरिदिन लागेको कुरा गर्छन् । कृष्ण धन सम्पत्ती भन्दा माया, ममता ठुलो मान्छ । कृष्णका साथीहरू माया ममता मानिसहरूलाई भुल्याउने र बाध्ने साधन मात्र भएको कुरा गर्छन्, कृष्ण धनमा

स्वार्थ हुने कुरा पनि गर्छ उसका साथीहरू अर्काका कुरामा सोच्नु आवश्यक छैन भन्छन् र यत्तिकैमा शीलालाई घरमा देखेर सबै आफ्नो बाटो लाग्छन् ।

शीला पनि आफ्नो घर पछाडी चौरमा पुग्छिन्, त्यत्तिकैमा कर्नेलकी छोरी गीता पनि गीत गाएर नाच्दै शीलाका नजिक पुग्छिन् । शीला गीतालाई उचालेर म्वाई खान्छिन् । र गीतालाई गीत कसले सिकायो भनेर सोध्छिन् र गीता आफै भन्दै भाग्छे । शीला गीतालाई समाउँदै गीताका बुबा मुमा कहाँ जानु भएको भनेर शोधन नपाउँदै गीताका बुबा मुमा वा शीलाका मामा माईजु कर्नेल कर्नेल्नी आईपुग्छन् । शीलाले एउटा सतरञ्जा ल्याएर ओछ्याउछिन् । सबै त्यहाँ बसेपछि कर्नेलले शीलालाई के विचार गऱ्यौ भनेर शोधछन् । कर्नेल्नी पनि कश्मीरमा बस्न पाइने, खानदान राम्रो भएको, वि.ए.मा फष्ट भएको केटा भन्दै सम्झाउँछिन् । शीला उठेर जान लाग्छिन । कर्नेल बस्न लगाउँछन् र दिदी नभएकोले म तिम्रो सुखमय जीवन को खोजीमा छु भनेर शीलालाई भन्छन् ।

शीला कश्मीरको दृश्यबाट उत्पन्न हुने, आनन्दले आफू आनन्दित हुन नसक्ने र त्यहाँका मनोरञ्जनका साधनले आफूलाई खुशी पार्न नसक्ने कुरा व्यक्त गर्छिन् । शीलाको यस्तो कुरा सुनेर कर्नेल छक्क पर्दछन् र तिमीले दुःख पाउली भनेर यसो गर्न लागेको भन्दै रून थाल्छन् । शीला तपाईलाई मैले दुःख दिए भने म मर्छु भन्न लाग्छिन् । कर्नेल सम्झाउँदै तिमी मेरी दिदिको प्रतिमुर्ति भएको र मेरी देवी भएकोले तिम्रो ईच्छा विपरित जाँदैनौ भन्ने कुरा गर्दछन् , शीला पनि रून लाग्छे र कर्नेललाई बोलाउन कोही आएकोले कर्नेल बाहिर निस्कन्छन् र कर्नेल्नी शीलालाई आफ्नो कुरा भन्न आग्रह गर्छिन र शीला जननीको अभावमा जन्मभूमिको सेवा गर्न पाउनु पर्ने र काश्मीरको धनी परिवार भन्दा आफ्नै देशका पाखा पखेरामा बसेर रमाउन मन लगेको र आफ्नो जन्मभुमि भन्दा अरू प्यारो नलाग्ने कुरा व्यक्त गर्दछिन् । कर्नेल्नी हाम्रो दुःखि समाजलाई नछाड्ने होला हैन ? भनेर प्रश्न गर्दछिन् ।

शीला धनले मानिसलाई आनन्द नहुने कुरा कर्नेल्नीसँग व्यक्त गर्दै लक्ष्मी प्रसाद देवकोटाको भनाई भन्दछिन् । हातका मैला सुनका थैला के गर्नु धनले, साग र सिस्नो खाएको बेस आनन्दी मनले । यसै बेला कृष्ण पनि बिदाको दिन भएकोले मामा पर्ने कर्नेलसँग भेट गर्न आउँछन् र शीला बस्नलाई कुर्सी ल्याएर दिन्छे । कृष्ण कर्नेल्नीलाई डिष्टर्व भयो की भन्दै अप्ठ्यारो मान्छ । कर्नेल्नी हैन हैन भन्दै शीलालाई काश्मीर मन नपरेको कुरा किन होला भन्दै कृष्णसँग भन्न थाल्छिन् । यहीका झरना, पाखा मन पर्छन रे मैले बुझिन भन्दै कृष्णलाई शोधदछिन, कृष्णले पनि शीलाले ठीक गरी भने पछि कर्नेल्नी

आश्चर्यमा पर्छिन् र कृष्ण फेरी कर्नेल्नीलाई सम्झाउँदै विदेशको स्याउ भन्दा नेपालको नासपाती मीठो हुने कुरा गर्दै राष्ट्रप्रेमको भावना शीलामा भएकोले धन दौलत भन्दा राष्ट्रप्रेम नै ठुलो मान्ने मानिस नै ठुलो र सुखी भएको कुरा व्यक्त गर्दछ । यत्तिकैमा कर्नेल आउँछन् ।

पहिलेदेखि नै शीला र कृष्णका कुरा सुनिसकेकोले शीलासँग माफ माग्दै आफूमा राष्ट्रप्रेमको भावना कम भएकोले आफू भ्रममा भएको कुरा गर्दै शीलाको विवाह काश्मीरमा नगरी दिने र शीलालाई विदेश नपठाउने कुरा गर्दछन् । यो सुने पछि शीला कर्नेल्नीसँग र कृष्ण कर्नेलसँग टाँसिन्छन् ।

यसरी सामान्य घटना एकजना पात्र शीलाको विवाह, विदेशी केटासँग हुने कुराको प्रसँग ल्याएर एकाङ्कीकारले जननी जन्मभुमि स्वार्गदपी गरियसी भावनाको प्रस्तुती गर्नु नै यस एकाङ्कीको विषयवस्तु रहेको छ ।

५.३.५.२ पात्र वा चरित्र

यस शीला एकाङ्कीमा मुख्य र सहायक गरी ५ र अरू केही गौण पात्र रहेका छन् , जसलाई यस प्रकार छुट्याएर अध्ययन गरिन्छ ।

५.३.५.२.१ मुख्यपात्र

यस एकाङ्कीको मुख्य पात्रमा शीला र कृष्ण रहेका छन् शीलाको कथावस्तु नै एकाङ्कीको विषयवस्तु भएको र कृष्णको भूमिका शुरूमा र अन्तमा भएर बिचमा नभएपनि एकाङ्कीको कथावस्तुलाई अगाडि बढाउन कृष्णको भूमिका विशेष प्रकारको भएकोले कृष्ण र शीला यस एकाङ्कीका मुख्य पात्र हुन् जसलाई विस्तृत रूपमा यसप्रकार चिनाइन्छ ।

(क) शीला

शीला यस एकाङ्कीकी नायिका वा प्रमुख स्त्री पात्र हो । बच्चामा नै आमा गुमाएर टुहुरी बनेकी शीला यस एकाङ्कीमा कर्नेलकी भान्जी र गीताकी दिदी र कृष्णकी बहिनीको रूपमा चिन्न सकिन्छ । आमाको मृत्युपछि उसको पालन पोषण मामाले नै गरेको थाहा हुन्छ । शीला भर्खर विवाह गर्ने बेला भएकी युवती हो । ऊ आफू भन्दा सानी बहिनी गीतालाई असाध्यै माया गर्ने र आफू भन्दा ठुलालाई मान सम्मान गर्ने पात्र हो । शीला धन सम्पत्ति भन्दा राष्ट्रप्रेमको भावना ठूलो भन्ने पात्र हो । उसको यही धारणाले गर्दा नै काश्मीरको धनी

केटासँग विवाह गर्न नमानेर जन्मभूमिकै पाखा पहरामा रमाउने प्रण गरेकी छ। ऊ अर्काको विश्वास जित्न सफल नारी पात्र हो किनभने कर्नेलको विश्वास जितेकै कारण उसको विवाह काश्मीरमा नहुने भएको छ। ऊ बुद्धि भएकी पात्र हो। समग्रमा शीलालाई कर्नेलकी प्यारी भान्जी र राष्ट्र प्रेमको भावना उच्च भएकी नारीको प्रतिनिधि पात्र र भूमिकाका हिसाबले मञ्चीय र शुरूदेखि अन्त्य सम्म एकै विचारको देखिएकोले अपरिवर्तनशील युवती र विद्यार्थीका रूपमा चिन्न सकिन्छ। शीलाको यस एकाङ्कीमा केन्द्रीय भूमिका रहेको छ।

(ख) कृष्ण

कृष्ण यस एकाङ्कीको नायक वा प्रमुख पुरूष पात्र हो। यस एकाङ्कीमा कृष्ण कर्नेलको भान्जा शीलाको दाई र साथीहरूमा गम्भिर युवकका रूपमा चिन्न सकिन्छ। ऊ साथीहरूलाई माया गर्ने र सम्झाउने पात्र हो। अरूको दुःखमा दुःख मान्ने र सुखमा खुशी हुने पात्र हो। ऊ पनि शीलाको विवाह बाहिर हुन लागेको देखेर चिन्तित बनेको छ। कृष्ण पनि राष्ट्र प्रेमको भावना ओतप्रोत भएको व्यक्ति हो। राष्ट्रप्रेमको भावना भएकै कारण शीलालाई काश्मीरमा विहे गर्दिन भने पछि उसको कुरामा कृष्णले पनि आड दिएर शीलाका मामा माइजूलाई सम्झाउने काम गरेको छ। कृष्ण आफ्नो सुख भन्दा अरूको सुखमा रमाउने पात्र हो। समग्रमा कृष्णलाई सोझो, भलाद्मी, राष्ट्रप्रेमी युवक, सम्पूर्ण राष्ट्रप्रेमी युवकको प्रतिनिधि पात्र र भूमिकाले मञ्चीय, अपरिवर्तनशील युवक पात्र र विद्यार्थीका रूपमा चिन्न सकिन्छ।

५.३.५.२.२ सहायक पात्र

यस एकाङ्कीका सहायक पात्रहरूमा कर्नेल, कर्नेल्नी र गीता रहेका छन् जसको क्रमश : चर्चा गरिन्छ।

(क) कर्नेल

कर्नेल यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो। ऊ शीला र कृष्णको मामा र गीताको बुबाको रूपमा यस एकाङ्कीमा चिनिन्छ। उ आफ्नी भान्जीलाई देवीको रूपमा मान्ने र माया गर्नेका साथै उसको सुखमय जीवनको कामना गर्ने मामाका रूपमा रहेको पात्र हो। कर्नेल अरूको दुःखमा दुःख मान्ने पात्र हो। किनकी शीला बाहिर विवाह गर्दिन बरू मर्छु भनेर रूँदा उ पनि सँगै रोएको छ। ऊ चाँडै कुरा बुझ्ने र गल्तिमा क्षमा माग्ने चरित्र भएको पात्र हो। किनकि शीलाले जन्मभूमिको माया त्याग्न नसक्ने बरू धन सम्पत्ति

नचाहिने कुरा गरेपछि कर्नेलमा राष्ट्रप्रेमको भावना जागेको छ। शीलासँग माफी मागेको छ। यसरी समग्रमा कर्नेल अरूको सुखमा रमाउने, राष्ट्रप्रेमी, भूमिकाले कर्नेल मञ्चीय र उसको विचार एकाङ्कीको शुरूको उसको विचार अन्त्यमा परिवर्तन भएकोले परिवर्तनशील विचार भएको वयश्क, पेशाले सैनिक पुरूष पात्रका रूपमा रहेको छ।

(ख) कर्नेल्नी

कर्नेल्नी, यस एकाङ्कीको सहायक स्त्री पात्र हो। यस एकाङ्कीमा कर्नेलकी श्रीमती, शीला र कृष्णकी माईजु र गीताकी आमाको रूपमा चिनिन्छ। चाँडै रिसाउने राष्ट्रप्रेमको भावना अलिकति पनि नभएकी धन सम्पत्ति नै सवै भन्दा ठुलो कुरो हो भन्ने भावना भएकी नारी पात्र हो। त्यसैले उसले काश्मिरको धनी केटा भन्ने बित्तिकै केही नसोची शीलाको विहे गरिदिने निर्णय गरेकी छ। शीलाले गर्दिन भन्दा पनि रिसाएर गाली गरेकी छ। कर्नेल्नीमा सोचेर काम गर्ने क्षमता छैन त्यसैले कर्णेल्नी खासै बुद्धी नभएकी, सोचेर काम नगर्ने, धन सम्पत्ति नै जीन्दगी हो भन्ने भावना भएकी, अधवैंशे, पेशाले गृहिणी र एकाङ्कीमा एकै किसिमको भूमिका भएकोले अपरिवर्तनशील, मञ्चीय नारी पात्र हो।

(ग) गीता

गीता यस एकाङ्कीको सहायक स्त्री पात्र हो। उसलाई यस एकाङ्कीमा कर्णेल र कर्णेल्नीकी छोरी र शीलाको बहिनीको रूपमा चिनिन्छ। गीता बाल पात्र हो। शीलाका अगाडि गीत गाएर नाच्छे र शीलाले समाउन खोज्दा उफ्रदै भाग्छे। यो बाल सुलभ गुणले गर्दा नै हो उसमा राम्रो नराम्रो छुट्ट्याउन सक्ने क्षमता विकास भएको छैन। शीलाकी प्यारी बहिनीको रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेकी छ। अरूको माया पाउन सफल, चञ्चले स्वभाव भएकी बाल पात्र हो। उसलाई बाबा ममीले पढ्यौ भनेर शोधदा पनि उफ्रेर भाग्छे र सवैलाई हँसाउन पुग्छे। त्यसैले गीतालाई समग्रमा सवैकी मायालु स्वभावकी चञ्चले बालिकाको रूपमा यस एकाङ्कीमा चिनिन्छ। गीताका भूमिका यस एकाङ्कीमा खासै महत्वपूर्ण नभएकाले सूच्य, अपरिवर्तनशील बालिका विद्यार्थीका रूपमा रहेकी छ।

५.३.५.२.३ गौण पात्र

यस शीला एकाङ्कीमा गौण पात्रहरू कृष्णका साथी पहिलो युवक र दोस्रो युवक, काश्मिरको केटा, कर्णेललाई बोलाउन आएको मानिस, शीलाकी आमा आदि रहेका छन्।

५.३.५.३ परिवेश

शीला एकाङ्की काठमाण्डौको सेरोफेरोमा रचिएको छ । यसमा राष्ट्रप्रेमको भावनाको चित्रण भएको छ । यो काठमाण्डौदेखि काश्मिर सम्मको परिवेशमा लेखिएको छ । यस एकाङ्कीमा विस्तृत क्षेत्र ओगटीएको छ । यसका चित्रण भएको कर्णेलको घर, घर पछाडीको चौर, कर्णेललाई भेट्न आउने चलन आदि स्थान र चलनको चित्रणले पनि यस एकाङ्कीमा शहरी वातावरणको चित्रण भएको पाइन्छ । कसैमा सम्पत्तिको मोह, कसैमा राष्ट्रप्रेमको भावना भएका थरीथरी वातावरण पाइएका मानिसको चित्रण पनि एकाङ्कीको परिवेशको रूपमा आएको छ । यस एकाङ्कीमा भयानक घटना र परिवेशको चित्रण भने छैन । सामान्य घटना, विदेशी केटासँग विवाह गरेर सुखमय जीन्दगी जीउनु भन्दा जन्मभुमि कै पाखा पहरामा डुलेर बाँच्नु राम्रो हो भन्ने विषय लिएर अलि विस्तृत परिवेश मार्फत एकाङ्की रचना भएको छ । त्यसैले यस एकाङ्कीको घटना सामान्य भए पनि परिवेश विस्तृत छ ।

५.३.५.४ भाषाशैली

शीला एकाङ्की सरल भाषाको प्रयोग गरी संवादात्मक शैलीमा रचना भएको एकाङ्की हो । यसमा एउटा पविारमा भएका मामा, भान्जी, दाजु, बहिनी, दिदी, भाई आदिको सरसल्लाह र कुराकानीको सामान्य कुरालाई यस एकाङ्कीमा प्रस्तुत गरेका छन् । यसमा मामा, भान्जी र दिदी, बहिनीमा भएको कुराकानीलाई उदाहरणको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

कर्णेल (मामा): भनन शीला तिमी के चाहन्छौ? म तिम्रो सुखमय जीवनको खोजिमा दौडि रहेको छु ।

शीला (भान्जी): मलाई काश्मिरका सामानले आनन्द र मनोरन्जनको साधनले खुशी पार्न सक्दैन ।

गीता (बहिनी): गीत गाएर अनि कहाँ जाने दिदी ?

शीला : कँहि हैन तिमीलाई यस्तो गीत कस्ले सिकायो ?

गीता : आफै ।

शीला : बाबा ममी खै त ?[३२]

---

३२. गोविन्दप्रसाद घिमिरे, शीला एकांङ्की (अप्रकाशित) ।

यस्तै यस एकाङ्कीमा ठाँउ प्रसङ्ग अनुसार ठाँउ ठाँउमा खाई न पाई छालाको टोपी लाई,, विदेशी स्याउ भन्दा आफ्नो देशको नासपाती मिठो भन्ने जस्ता उखानको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ ।

यसरी यस एकाङ्कीमा जननी जन्मभुमि स्वर्गदपी गरियसी जस्ता संस्कृत शब्दको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ , तर एकाङ्कीमा धेरै जसो नेपाली भाषा र सरल संवादका साथ संवादात्मक शैलीमा यस शीला एकाङ्की प्रस्तुत गरेकोले यसको भाषाशैली सुबोध्य रहेको छ । सरल भाषा शैलीका कारणले नै एकाङ्की सामान्य पाठकले पढ्दा पनि बुझिने खालको रहेको छ ।

५.३.५.५ उद्देश्य

यस शीला एकाङ्कीमा जननी र जन्मभूमि, स्वर्ग भन्दा पनि प्यारो हुन्छ भन्ने कुरालाई देखाउनु नै खास उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी कसैमा धन सम्पत्तिको चाहना, कसैमा जन्मभूमि प्रतीको माया, कसैमा अर्काको सुखमय जीवनमा खुशी हुने चाहना आदि विभिन्न मनोवृत्ति भएका मानिसको चित्रण गर्नु पनि यस एकाङ्कीको उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी आफ्नो कर्तव्य गर्न इच्छुक मानिसको चित्रण पनि यस एकाङ्कीमा रहेको पाइन्छ । समग्रमा यस एकाङ्कीमा विदेशको सुखमय जिन्दगी जीउनु भन्दा जन्म भूमिको डाँडा पाखामा रमाउन पाउनु नै सुखमय जीन्दगी हो भन्ने कुरालाई देखाउनु र सवैमा राष्ट्रप्रेमको भावना जगाउनु नै यस एकाङ्कीको उद्देश्य रहेको छ ।

५.३.६ आशा

आशा एकाङ्की गोविन्दप्रसाद घिमिरेको अप्रकाशित मौलिक सामाजिक एकाङ्की हो । यो एकाङ्की वि.सं. २०२४ साल असार १७ गते संस्कृत छात्राबासको सम्मेलनमा प्रथम स्थान हासिल गरेको थियो । यसमा प्रयोग भएको पात्र आशा कै कथावस्तु यस एकाङ्कीमा भएकोले यसको शीर्षक नै आशा रहेको छ । यसलाई एकाङ्कीका तत्त्वका आधारमा यस प्रकार विश्लेषण गरिन्छ ।

५.३.६.१ कथावस्तु

आशा एकाङ्की सामाजिक यर्थाथवादी एकाङ्की हो । यसमा एक जना प्रेम र अन्ध विश्वास भएको समाजमा हुर्केको कारण अर्कैसँग विवाह गर्न पुगेकी एक जना नारीको

चित्रण गरी आफ्नो प्रेमको वास्तविक अर्थ नबुझ्ने समाजदेखि घृणा लागेर आत्महत्या गर्न पुगेको कुरा नै यस एकाङ्कीको मुख्य विषयवस्तुका रूपमा रहेको छ ।

एकाङ्कीमा धनवीर, बेलुका खाना खाएपछि बैठक कोठामा बसेर पत्नी चमेली, छोरा भिमे र छोरी आशासँग, भिमे भर्खर विद्यालय जाने उमेरको भएकोले विद्यालय पठाउनेकी नपठाउने भन्ने कुरामा कुराकानी भई रहेको प्रसँगबाट एकाङ्कीको शुरूवात भएको छ । चमेली छोरी आशाले पढेकी हुनाले भिमेलाई घरमै आशालाई पढाउन लगाउने र विद्यालय नपठाउने कुरा गर्छे । तर धनवीर विद्यालय पठाए गुरूहरूले अनुशासन सिकाउने हुँदा सानैदेखि सच्चा, ईमान्दार भएर निस्कन्छ । घरमै राख्यो भने धेरै खेलेर पछि बिग्रन सक्छ भनेर भन्छ र छोरी आशा पनि मलाई नटेर्ने भएकोले र ज्यापुका छोरासँग गुच्चा खेलेर बिग्रन लागेकोले विद्यालय भर्ना गरि दिने कुरा गर्छे र छोराछोरी नपढाउने आमा बाबु शत्रु र बैरी हुने कुरा पनि गर्छे । चमेली पनि पति र छोरीको कुरामा समर्थन गर्छे । यत्तिकैमा आशाकी साथी, मन्जु, एस.एल.सी.को रिजल्ट निस्केकोले आशालाई लिएर हेर्न जान्छे, आशा रिजल्ट हेरेर आएपछि धनवीर र चमेलीसँग आफू सेकेण्ड डिभिजनमा पास भएको कुरा गर्छे र सवै जना खुशी हुन्छन् । रात धेरै वितेकोले धनवीर सवैजना सुत्न जाउँ भोलि गफ गरौंला भन्दै सवै सुत्न जान्छन् ।

भेलिपल्ट दिउँसो चमेली विधुवा बुहारी मीनालाई कसैले थाहा नपाउने गरी कोठामा लगी पार्वतीलाई पठाउन एउटा चिठी लेख्न लगाउँछे । घरमा काम गर्ने, फाटेको सुरूवाल र टालेको कमिज लगाएको, नोकर धनेलाई पार्वती कहाँ पुऱ्याउन पठाउँछे । मीनासँग केटा धनी भएकोले हाम्रो नाक पनि रहने र छोरीले पनि दुःख नपाउने कुरा गर्छे । आशाले धनी केटा विजयलाई खराव सङ्गत भएको हुनाले मन नपराउने र साधारण केटा कमललाई मन पराएको कुरा गर्छे । यत्तिकैमा भिमे साथीको गुच्चा लिएर आई पुग्छ । चमेली छोरालाई सम्झाएर साथीको गुच्चा दिन लगाएर साथीलाई घर पठाउछे । मीना पनि जान्छे । धनवीर चिठी पठायौ भन्दै आइ पुग्छ । त्यसबेला धनेले पनि पार्वतीले पठाएको चिठीको उत्तर लिएर आई पुग्छ ।

त्यसैबेला आशा कलेजबाट आई पुग्छे र चमेली छोरीलाई बोलाउँछे । धनवीरले तिमी ठुली भएकीले तिम्रो उज्वल भविश्यको लागि असल केटा खोजेकोले विवाह गर्न सल्लाह गर्न बोलाएको भनेपछि आशा लाजले मुन्टो निहुराउँछे । चमेली जति पढे पनि छोरीले अर्काको घरमा नगई नहुने भएकोले धनी केटा तिम्रै कक्षामा पढ्ने विजयसँग विवाह

गरि दिन लागेको कुरा गर्छे । आशा विजयलाई राम्रोसँग चिनेको कुरा गर्दै ऊ सँग विवाह गरिदिए म बाँच्न सक्दिन भन्दै उठेर जान्छे । धनवीर पार्वतीले पठाएको चिठी पढ्न लाग्छ । पार्वतीले पनि छोराको विवाह आशासँग हुने कुरामा स्वीकृती जनाउँदै बिहे यही जेठ २५ गते गरि दिने निर्णय गरेको कुरा चिठीमा उल्लेख हुन्छ । चमेली धनवीरले चिठी पढिसकेपछि छोरीले एउटै कक्षामा पढ्ने भएर मन नपराएको होला भन्छे । धनवीर पनि चमेलीको कुरामा सही थाप्दै खाना खान जान्छन् ।

यसै गरी अर्को दिन आशा कलेज शुरू हुनु भन्दा आधा घण्टा अगाडि पुगेर क्याम्पसको पूर्व पट्टिको चौरमा बसी सच्चा प्रेम प्रति समाजले जिस्क्याएको देख्दा संसारबाट नै मुक्त हुन मन लाग्थ्यो । त्यसैले अध्यारो मुख लगाएर बसिरहेको बेला कमल किन अध्यारो मुख लगाएकी आशाा भन्दै आउँछ । आशा मलाई हैन समाजलाई शोध भन्छे । कमलले आशाको कुरा बुझी विजय नराम्रो मान्छे हैन समाजले भनेको मान भनेर सम्झाउँछ । तर आशाा मलाई यो समाजले नाक ठाडो पार्न जीउँदै नरकमा भसाउँदै छ भनेर रून थाल्छे । कमल तिमी मेरी जीवन साथी भयौ भने अझ दुःख पाउछ्यौ । तिमीले बुबा आमाको ईच्छा माथी कुठाराघात गर्न पाउँदिनौ भनेर कमल काम छ भन्दै जान्छ ।

त्यस पछि मन्जु आशाालाई बधाई दिदै आई पुग्छे । आशा रिसाउँदै अर्काको जीवनमा खेलवाड गरेर असल खराव केही नचिनी धन मात्र हेर्ने समाजदेखि घृणा लागेको कुरा बताउँछे । मन्जुले बा आमाले तिम्रो स्वीकृती लिएनन् भनेर शोधदा आशा अन्धकारको समाजमा बा आमा हुर्केकोले समाजमा अन्धकारको राक्षस नास नहुन्जेल सम्म त्यस समाजले मानवको हत्या गरि नै रहन्छ भनेर भन्छे । मन्जु पनि आशाको कुरामा स्वीकृती जनाउँदै देश विकासको बाटोमा लम्कन लागेका नारी जातिका समस्यालाई समाजका यस्तै अत्याचारले दवाएको कुरा गर्छे । यत्तिकैमा घण्टी बजेकोले कक्षातिर लाग्छन् । कक्षातिर लम्की रहेको विजयलाई बधाई दिदै कमल पनि कक्षामा जान्छ ।

यसै गरी जेठ २८ गते विहान आशा धनवीरकै घरको आफ्नै कोठामा शान्ति उपन्यास हेरी कमललाई सम्झेर गलाको पोते, शिरको सिन्दुर, हातका चुरा देखेर सपना जस्तो लागेर रूदा रूदै विजयको अनुहार सम्झेर घृणाले मुर्छा पर्छे । यत्तिकैमा भाउजू मीना पनि आइपुग्छे । आशाको अवस्था देखेर आतिन्छे । मीना आतिएको देखेर चमेली पनि दौडदै आई पुग्छे । आशा आशा भन्दै बोलाउछे । आशा बिस्तारै उठेको देखेर चमेली तिमी यही छौ किन रोएको भन्दै सम्झाउँछे । आशा के भयो र मलाई भोक लाग्यो भन्दै कुरा लुकाउन

भाउजूसँग भात खान जान्छे । त्यसै बेला कमल आई पुग्छ । चमेली मेच ल्याएर बस्न दिदै कमल बाबु दुब्लाउनु भएछ नी भन्छे तर कमल मेरो शरीर नै यस्तै हो भन्छ । चमेलीले खास काम थियो कि भन्दा कमल आशााले हाम्रो कोर्शको किताव मसँग दुई वटा छ एउटा लिन आउनु भनेकोले आएको कुरा गर्छ । यसै बेला आशा आई पुग्छे र चमेली जान्छे । आशा अत्यन्त अप्ठ्यारो मानी बोल्न सक्दिन । कमलले आशा तपाई भनेपछि आशा मैले समाजदेखि हारे तपाईले जित्नु भयो भन्छे । कमलले कारण सोध्दा केही हैन भन्दै कमललाई किताव दिन्छे । चमेली फेरी आई पुग्छे । कमलले आशालाई कलेज जाने हैन भन्दा आशा आज कपाल दुखेकोले जान्न भन्छे । कमल पनि जान्छ । चमेली पनि खाना खान जान्छे ।

आशा धनेलाई एक गिलास पानी ल्याउन लगाउँछे । पानी अगाडी राखेर चिठी लेख्छे । चिठी लेखि सकेर कन्तुरबाट एक पुरीया केही झिकेर निराश हुदै मुखमा हालेर पानीले निल्न खोज्दा मीना टुप्लुक्क आई पुग्छे । रोक्न खोज्दा खोज्दै आशााले निलिसक्छे । मीना आत्तिएर नानी के गरेको के खाएको मलाई पनि दिनु भन्दै रून लाग्छे । आशा मीनालाई तपाईको छातीमा पनि चोट त छ तर तपाई बाँच्नु पर्छ म चाँही मर्छु, बरू यो चिठी मन्जुका हातमा पारी दिनु भयो भने मेरो आत्मा खुशी हुन्छ हामी सवै मरे हाम्रो उद्देश्य कसरी पुर्ति हुन्छ ? तपाई बाँचेर मन्जुलाई सहयोग गर्नु भन्दै ऐया मरे भनेर छट्पटाउन थाल्छे । मीना आतिएर धने र चमेलीलाई बोलाउँछे । चमेली र धने आएपछि चमेली बिहे भएका दिनदेखि यस्ती भई भन्दै पुर्पुरोमा हात राखेर यस्तो थाहा पाएको भए म किन त्यहाँ दिन्थे ? पत्थरको हृदय पारी आफ्नो हीराको टुक्रा भन्दै गर्दा मीना आशाले पेट दुख्यो भन्दै मन्जुलाई दिनु भनेर यो चिठी दिएको कुरा गर्छे । मन्जु र डाक्टरलाई बोलाउन धनेलाई पठाउछे ।

यत्तिकैमा के भयो भन्दै धनवीर आई पुग्छ । चमेलीले दुई तिन पटक भई सक्यो भन्न नपाउँदै मन्जु र आशााका साथीहरू र डाक्टर पनि आई पुग्छन् । डाक्टरले हात समाउन खोज्दा आशााले प्रयत्न गर्नु पर्दैन भन्दै हात दिन्न र मन्जुलाई बोलाएर लटपटीएको स्वरमा म बाँच्न असम्भव चिठीको कुरा सबैलाई सुनाउनु भन्दा भन्दै आशाले यस लोकबाट प्राण छाड्छे । सबैको रूवाबासी चल्छ । मन्जुले रूवाई बलपूर्वक रोकेर चिठी पढ्छे । चिठीमा मेरा प्यारा साथीहरू, म मरे के भयो र तिमीहरू एकमुठी रगत छउन्जेल नारी माथी हुने अन्यायको नाश गरेर समाजमा चेतना ल्याउन गरेको प्रयास सफल पार । मेरो सच्चा प्रेममा अघात पुऱ्याउने यही समाजलाई मात्र म दोष दिन्छु । म आमा बुबालाई पनि

दोष दिन्न । तिमीहरूको सफलताको कामना गरी रहन्छु । अव विदा उही साथी आशा[३३], भनेर पढेर सुनाएपछि सवै वाक्क परेर हेरि रहन्छन् ।

यसरी एउटासँग प्रेम गरेको नारीको सच्चा प्रेमको अर्थ नबुझी पैसाका लागि खराब सङ्गत भएको केटासँग बिवाह गरी दिएपछि उसको सच्चा प्रेमको अर्थ नबुझ्ने समाजदेखि घृणा लागेर उसले आत्महत्या गरेको कुरा प्रस्तुत एकाङ्कीको कथावस्तु रहेको छ ।

५.३.६.२ पात्र वा चरित्र

यो एकाङ्की ४/५ जना पात्रको प्रयोग हुनुपर्छ भन्ने एकाङ्कीको नियम विपरीत लेखिएको छ । यसमा मुख्य र सहायक गरी जम्मा ९ जना र केही गौण पात्र रहेका छन् । जसलाई क्रमश यस प्रकार चिनाइन्छ ।

५.३.६.२.१ मुख्य पात्र

यस एकाङ्कीमा मुख्य पात्र आशाको मुख्य कथावस्तु भएकोले र आशाको कथावस्तु अगाडि बढाउन चमेलीको पनि विशेष भूमिका भएकोले आशा र चमेली यस एकाङ्कीका मुख्य पात्रका रूपमा रहेका छन् । जसको विस्तृत रूपमा क्रमशः चर्चा गरिन्छ ।

(क)   आशा

आशा यस एकाङ्कीको नायिका वा मुख्य स्त्री पात्र हो । एकाङ्कीमा आशा धनवीर र चमेलीको छोरी, मीनाकी नन्द र कमल, मन्जु र विजयकी सहपाठीका रूपमा चिनिएकी छ भने अन्तमा विजयकी श्रीमतीका रूपमा रहेकी छ । ऊ शिक्षित युवती हो । प्रेममा असफल तर प्रेमप्रति त्याग भएकी नारी हो । उसले साधारण केटा कमललाई मन पराएकी तर धनी खराव सँगतमा लागेको केटा विजयसँग जवरजस्ति बिवाह गराइ दिएपछि सच्चा प्रेमको अर्थ नबुझ्ने बानी भन्दा धन हेर्ने समाजदेखि घृणा लागेर आत्महत्या गर्न पुगेकी स्त्री पात्र हो । नारी माथी हुने अन्याय अत्याचारका विरूद्ध ज्यान समेत दिन पछि नपर्ने नारी हो । आशाले समाजले आफ्नो कुरा नबुझ्दा आत्माहत्या गरेकी छ । यस एकाङ्कीमा आशाले अल्प आयुमा नै जीवन गुमाउनु परेको छ । यस एकाङ्कीमा आशाले अल्प आयुमा नै जीवन गुमाउनु परेको छ । विचार परिवर्तन गर्नु भन्दा बरू ज्यान दिन पनि पछि नहट्ने, निडर, अल्प आयुमा नै आफ्नो अमुल्य जीवन गुमाउने नारी, विद्यार्थी, शुरूदेखी अन्त्यसम्म एकै किसिमको विचार

३३ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, आशा एकांङ्की (अप्रकाशित) ।

यस एकाङ्कीमा देखिएकोले अपरिवर्तनशील, समाजमा नारी माथि हुने अन्याय, अत्याचारका विरूद्ध लड्ने सम्पूर्ण नारीहरूको प्रतिनिधि पात्रका रूपमा चिनिन्छ । त्यसै गरी आशा भूमिकाका हिसावले मञ्चीय, चेप्टो पात्रका रुपमा रहेकी छ । एकाङ्कीमा आशाको केन्द्रीय भूमिका रहेको छ ।

(ख) **चमेली**

चमेली पनि यस एकाङ्कीको मुख्य स्त्री पात्र हो । यसमा आशाकी आमा र धनवीरकी श्रीमतीका रूपमा चिनिएकी छ । ऊ अनपढ नारी हो । अनपढ भएकै कारण आफ्नो र समाजको नाक ठाडो पार्न छोरीको धनी तर खराव सङ्गत भएको केटासँग बिवाह गरिदिएकी छ । उसमा राम्रो नराम्रो छुट्याउन सक्ने क्षमता छैन । धनप्रति मोह भएकी नारी हो । धन नै सबै कुरा हो भन्ने भावना रहेको छ । चमेली यस एकाङ्कीमा असल आमाका रूपमा रहेकी छैन किन भने उसले आफ्नी छोरीको मन नबुझ्दा छोरीले अकालमा नै ज्यान गुमाउनु परेको छ । चमेली आफ्नो कुराको निर्णय आफै गर्न सक्ने क्षमता नभएकी तर विधवा बुहारीकी असल सासूका रूपमा पनि यस एकाङ्कीमा रहेकी छ । सन्तानको खुशीमा खुशी नभएर समाजको इज्जतमा खुशी हुने नारी हो । एकाङ्कीको अन्त्यमा आशाको मृत्यु हुन लागे पछि मेरो हिराको टुक्रा मैले कुरा नबुझेर यस्तो भयो भनेर पश्चताप चाहीं गरेकी छ । त्यसैले चमेली ढिलै भए पनि गल्तिमा पश्चताप गर्ने, पेशाले कृषक, अनपढ महिला र भूमिकाका हिसावले मञ्चीय, परिवर्तनशील पात्रका रूपमा रहेकी छ ।

५.३.६.२.२ सहायक पात्र

यस एकाङ्कीमा कथावस्तुलाई अगाडी बढाउन सहायक भूमिका खेल्ने पात्रहरूमा धनवीर, भिमे, धने, मन्जु, कमल, विजय र मीना रहेका छन् । जसलाई सहायक पात्र भनिन्छ ।

(क) **धनवीर**

यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो । आशा र भिमेको बुबा र चमेलीको श्रीमान्को रूपमा चिनिएको छ । ऊ पनि यस एकाङ्कीमा राम्रो नराम्रो छुट्याउन नसक्ने अनपढ व्यक्तिका रूपमा रहेको छ । धनवीर, धन प्रति लोभि व्यक्ति हो त्यसैले उसले धनी केटा भन्ने बित्तिकै केटाको बानी नबुझी छोरी आशाको बिवाह गरि दिने निर्णय गरेको छ । रुढीवादी समाजमा हुर्केको र त्यही अनुसार चल्ने व्यक्ति हो । समाजमा छोरीले केही गर्ली

आफ्नो ईज्जत जाला भनेर छोरीलाई राम्रोसँग नसोची केटाको बानी व्यवहार नबुझी, छोरीको बिवाह गरिदिएको छ । एउटासँग प्रेम गरेकी छोरीको अर्कासँग बिवाह भएपछि छोरीले आत्महत्या गरेकी छ । त्यसैले असल बुबाका रूपमा चाही यस एकाङ्कीमा रहेको छैन । समग्रमा धनवीर अनपढ, आफ्नो सन्तानको मन बुझ्न नसक्ने, कुरा नबुझी हतारमा निर्णय गर्ने, मञ्चीय, एकाङ्कीको शरूदेखी अन्त्य सम्म एउटै विचारको अपरिवर्तनशील चेप्टो भूमिका भएको र पेशाले कृषका साथै उमेरले अधबैंसे पुरूष पात्रका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ ।

(ख) **मीना**

मीना यस एकाङ्कीकी सहायक स्त्री पात्र हो । यस एकाङ्कीमा धनवीर र चमेलीकी बुहारी र आशाकी विधवा भाउजूको रूपमा चिनिएकी छ । कलिलो उमेरमा नै श्रीमान् गुमाउन पुगेकी अभागि नारी हो । ऊ नन्द आशालाई असाध्यै माया गर्छे । त्यस कारण आशाले मर्नलाई औषधी खाएको देखेर म पनि खान्छु र तपाईसँगै मर्छु भनेकी छ । आशा बिरामी हुँदा पनि डाक्टर बोलाएर ल्याएकी छ । आशाको चिठी मन्जुको हातमा पार्नु भन्दा पारि दिएकी छ । पहिले पनि आशाको बिहे विजयसँग हुन लाग्दा आशाले कमललाई मन पराएको कुरा पनि चमेलीसँग गरेकी छ । तर चमेलीले मीनाको कुराको मतलव नगरी आशाको बिहे विजयसँग गरेकी छ । त्यसैले मीना नन्दको मनको कुरा बुझ्ने उसैको खुशीमा रमाउन चाहने एउटी असल भाउजूका रूपमा पनि यस एकाङ्कीमा रहेकी छ । अर्को कुरा मीना सबैलाई मान गर्ने, अरूलाई खाना खुवाएर मात्र खाने असल बुहारी र जवानीको वास्ता नगरी पतिको नाममा नै जीवन बिताउन चाहने चरित्रवान नारी हो । समग्रमा मीनालाई सोझी, इमान्दार, असल भाउजू, असल बुहारी र असल पत्नी, पेशाले कृषक, भूमिकाका हिसावले मञ्चीय, सम्पूर्ण विधवा नारीको प्रनितिधि, शुरूदेखि अन्त्यसम्म एकै किसिमको विचार भएकोले अपरिवर्तनशील, अनपढ, विधवा, उमेरले अधवैंशे पात्रको रूपमा लिन सकिन्छ ।

(ग) **कमल**

कमल यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो । यस एकाङ्कीमा आशा, मन्जु र विजयको सहपाठी र आशाको प्रेमीको रूपमा पनि चिनिएको छ । कमल असल पात्र हो किनकी उसले आशालाई मन परए पनि आशाको बिहे अन्तै हुन लाग्दा आशाले गर्दिन भन्दा पनि बा आमाको खुशी खोस्ने काम नगर भनेर सम्झाएको छ । ऊ धैर्य गर्न सक्ने पात्र हो ।

त्यसैले आफूले मन पराएकी आशाको अन्तै बिवाह हुन लाग्दा कति पनि बिचलित भएको छैन । कमल पढाईमा उत्कृष्ट र समयमा नै कलेज पुग्ने इमान्दार विद्यार्थीका रूपमा पनि यस एकाङ्कीमा रहेको छ । कमल ठूलालाई मान गर्ने पात्र हो, किनभने उसले आशाकी आमासँग भेट हुँदा राम्रो व्यवहार गरेको छ । समग्रमा कमल ईमान्दार बिद्यार्थी, असल साथी समस्यासँग जुध्न सक्ने, ज्ञानी युवक, एकाङ्कीमा कमलको भूमिका सहायक भएकोले मञ्चीय, शुरूदेखि अन्त्यसम्म एउटै विचारको भएकोले अपरिवर्तनशील, चेप्टो भूमिका भएको, उमेरले युवक विद्यार्थीका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ ।

(घ) **मन्जु**

मन्जु यस एकाङ्कीकी सहायक स्त्री पात्र हो । यस एकाङ्कीमा कमल र आशाको सहपाठीको रूपमा चिनिएकी छ । पढाइमा इमान्दार, रूढीवादी समाजको मान्यता परिवर्तन गर्न चाहने, नयाँ विचार राख्ने, जोश जाँगर भएकी युवतीका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेकी छ । मन्जु साथीलाई सहयोग गर्ने, सम्झाउने र साथीको मृत्युमा रूने एउटा असल साथीको रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेकी नारी पात्र हो । समग्रमा मन्जु मञ्चीय, एकाङ्की भरी एकै विचारको देखिएकोले अपरिवर्तनशील, समाजमा भएको अन्याय अत्याचारका विरूद्ध लड्ने महिलाको प्रतिनिधिको रूपमा देखिएकोले प्रतिनिधि पात्र, उमेरमा युवती विद्यार्थीका रूपमा रहेकी छ ।

(ङ) **विजय**

विजय यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो । पार्वतीको छोरो, कमल, मन्जु र आशाको सहपाठि र अन्त्यमा आशाको श्रीमान्‌को रूपमा यस एकाङ्कीमा चिनिएको छ । पढाईमा त्यति ध्यान नदिने बिद्यार्थी हो । कलिलो उमेरमा नै जाँड रक्सी र चूरोटको खराव लतमा फसेको धनी आमाको एउटा मात्र सन्तानका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ । उसको त्यही खराब लतको कारणले नै बिवाह गर्ने बित्तिकै श्रमिती गुमाउन पुगेको पुरूष पात्र हो । समग्रमा विजय पढ्नमा रूची नभएको खराव लतमा फसेको, उमेरले युवक र पेशाले विद्यार्थीका रूपमा रहेको छ । त्यसै गरी कलिलो उमेरमा नै खराव लतमा लागेको सम्पूर्ण युवकहरूको प्रतिनिधि पात्रको रूपमा देखिएको छ । त्यसै गरी उसको भूमिका एकाङ्कीमा मञ्चीय, चेप्टो र शुरूदेखि अन्त्यसम्म एकै किसिमको विचार भएकोले अपरिवर्तनशील पात्रको रूपमा रहेको छ ।

(च) भिमे

भिमे यस एकाङ्कीमा सहायक पुरूष पात्र हो । धनवीर र चमेलीको छोरो र आशाको भाइका रूपमा चिनिएको छ । भर्खर विद्यालय जाने उमेर भएको बालक हो । ऊ साथीसँग गुच्चा खेल्ने, झगडा गर्ने पात्र हो । भिमे दिदी आशाले पढाउन खोज्दा पनि नमान्ने र खेल्न मात्र मन गर्ने बालक हो । यसमा आमाले भनेको मान्ने, आज्ञाकारी छोराका रूपमा पनि रहेको छ । समग्रमा भिमे खेल्न मात्र मन पराउने पढाईमा त्यति ध्यान नदिने र सम्पूर्ण विद्यालयमा पढ्ने बालकहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने पात्र हो । उसको भूमिका एकाङ्कीमा खासै नभएकोले सुच्य, चेप्टो र उसको विचारको पनि एकाङ्कीमा त्यति वर्णन नगरिएकोले विद्यार्थी, स्वभावले चन्चले, बाल पात्रका रूपमा रहेको छ ।

(छ) धने

धने यस एकाङ्कीको सहायक पुरूष पात्र हो । धनवीरको घरमा काम गर्न बसेको नोकरका रूपमा यस एकाङ्कीका चिनिएको छ । थोत्रा र टालेको लुगा लगाएको भए पनि सबैले भनेको टेर्ने ईमान्दार र सहयोगी पात्रका रूपमा रहेको छ । उसले चिठी पुऱ्याउने, पानी लाने डाक्टर बोलाउने आदि जस्ता काम गरेको छ । समग्रमा धने इमान्दार, सोझो अर्काका घरमा नोकर बसेको, लवाइ खवाइ राम्रो नभएको, गरिव व्यक्तिका रूपमा यस एकाङ्कीमा रहेको छ । यसै गरी धने निम्न बर्गिय समाजको प्रतिनिधि पात्रका रूपमा पनि यस एकाङ्कीमा रहेको छ । अर्काको घरमा काम गर्न वसेको, पेशाले कामदार, उमेरले युवक, स्वभावले सोझो, सूच्य, चेप्टो भूमिका भएको अपरिवर्तनशील पात्रको रूपमा रहेको छ ।

५.३.६.२.३ एकाङ्कीका गौण पात्रहरू

एकाङ्कीमा प्रसँगमा आएका तर खासै भूमिका नभएका पात्रहरूलाई एकाङ्कीका गौण पात्र भनिन्छ । यस एकाङ्कीमा आएका पार्वती, आशाका साथीहरू, कराउदै बाटामा हिड्ने बौलाहा, डाक्टर आदिलाई यस एकाङ्कीका गौण पात्रका रूपमा लिईएको छ ।

५.३.६.३ परिवेश

आशा एकाङ्की शहरी परिवेशको सेरोफेरोमा रचिएको छ । एकाङ्कीमा वर्तमान नेपाली समाजमा भएको नारी माथी हुने अन्याय अत्याचारको चित्रण भएको छ । घटनाको समय हेर्दा बि.सं. २०२५ सालको बैशाख/जेठ महिनामा घटेको देखिन्छ । त्रिचन्द्र कलेजमा घटेको

घटना देखाइएकोबाट पनि एकाङ्कीको परिवेश काठमाण्डौ नै हो भन्न सकिन्छ । यस एकाङ्कीमा एउटा धनी परिवारकी एउटासँग प्रेम गरेकी छोरीको उसको कुरै नबुझी अर्कासँग बिवाह गरिदिए पछि छोरीले आत्महत्या गरेको देखाइएबाट एकाङ्कीमा दुखद परिवेश वा वातावरणको सिर्जना भएको पाइन्छ । यस एकाङ्कीमा घरमा नोकर राखेको देखाइएकोबाट पनि एकाङ्कीको घटना धनी परिवारको भएको थाहा हुन्छ ।

एकाङ्कीमा प्रेमको नाउँमा आएको विकृती, आफ्नो नाक ठाँडो पार्न अर्काको जवरजस्ती बिवाह गरि दिने रूढीवादी चलन, आफ्नो मनको कुरा अरूलाई भन्नु भन्दा आफ्नै हत्या गर्ने चलन आदि पनि यस एकाङ्कीको परिवेशको रूपमा आएको छ । यसै गरी छोरीले आफू खुशी बिवाह गर्न नपाउने रूढीवादी समाजको चलन पनि यस एकाङ्कीको परिवेशको रूपमा आएको छ । एकाङ्कीमा वर्णन गरिए अनुसार बैठक कोठाको सजावट, आफ्ना आफ्ना सबैका व्यक्तिगत कोठा भएको, बैठक कोठाको बिचमा टेवल माथी रेडियो राखिएको कुराको वर्णनबाट पनि आज भन्दा केही समय अगाडीको काठमाडौंको एउटा धनी परिवारको घरमा घटेको घटनाको चित्रण नै यस एकाङ्कीको मुख्य परिवेशका रूपमा आएको छ । एकाङ्कीको अन्त्यमा यसको परिवेश दुखद भएको चित्रण एकाङ्कीमा गरिएको छ ।

५.३.६.४ भाषाशैली

यस आशा एकाङ्कीको भाषा सरल र शैली थोरै वर्णनात्मक र धेरै संवादात्मक प्रकारको रहेको छ । यसमा आफ्नो परिवारमा बोलिने र साथी साथीमा बोलिने सामान्य भाषाको प्रयोग भएको पाइन्छ । एकाङ्कीमा नेवार जातिले शुद्धसँग नेपाली भाषाको उच्चारण गर्न नसकी बोलेको भाषाको प्रयोग पनि भएको पाइन्छ । जस्तैः टैं चोर मोरा, टै गढा, टलाई डिंडै डिन्न, जा टैले मारेको हो र ?[३४]

यसरी सामान्यतः यस एकाङ्कीमा एकदम सरल भाषाको प्रयोग भएको पाइन्छ । एकाङ्की पढ्दा सामान्य पाठकले पनि बुझ्ने सरल प्रकारका शब्दहरू प्रयोग गरी रचना गरेको पाइन्छ ।

३४ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, आशा एकांङ्की (अप्रकाशित) ।

एकाङ्कीमा सामान्य घटनाको चित्रण भएकोले भाषा पनि सरल प्रकारको छ । एकाङ्की सरल पदावलीको प्रयोग गरी सरलवाक्य गठनको भएको कारण एकाङ्की बोधगम्य बन्न पुगेको छ ।

एकाङ्कीमा मालिकले नोकरलाई बोल्ने आदेशात्मक भाषाको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ ।

धने ? एक गिलास पानी लिएर तुरून्त आईज आदि ।[३५]

समग्रमा भन्नुपर्दा आशा एकाङ्कीको भाषाशैली कतै संवादात्मक छ भने कतै वर्णनात्मक शैलीको प्रयोग भएको छ । सरल सहज र सुबोध भाषाशैलीले एकाङ्की सुवोध्य बनेको छ । एकाङ्कीको कथावस्तु आशाको केन्द्रीयतामा भएकोले यहाँ तृतीय पुरूष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ ।

५.३.६.५ उद्देश्य

महिला माथी हुने अन्याय अत्याचारको चित्रण गरी त्यस्ता अन्याय, अत्याचारको विरूद्ध आफ्नो ज्यान समेत बलिदान दिने साहसिक नारीको चित्रण गर्नु नै यस एकाङ्कीको उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी एकाङ्कीमा आफ्नो नाक राख्न भए पनि छोरीको जवरजस्ति बिवाह गरि दिने रूढीवादी समाजको चलनको चित्रण गर्नु पनि यस एकाङ्कीको उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी यस एकाङ्कीमा आफ्नो सन्तानको कुरा नबुझी जवरजस्ति बिवाह गरि दिएर आत्महत्या गर्न बाध्य पार्ने आफ्नो सन्तानको खुशी नबुझ्ने निर्दयी बाबु आमाको चित्रण पनि यसमा भएको पाइन्छ । यसै गरी नेपाली नारीले आफ्नो खुशीमा रमाउन नपाउने र त्रजस्तो सुकै भए पनि समाजको ईच्छा अनुसार चल्नै पर्ने एउटी नारीका लागि अन्धकार पुर्ण समाजको चित्रण नै यसमा भएको पाइन्छ । यस्तै समाजमा भएको घटनाको यथार्थ चित्रण गर्नु चाँही यस एकाङ्कीको सकारात्मक पक्ष हो ।

५.४ फुटकर लेखहरूको अध्ययन

एकाङ्की, कविता लेखनका साथै घिमिरेका केही फुटकर लेखहरू पनि रहेका छन् । उनका यस्तो लेखहरूमा भाषा सम्बन्धी लेखहरू नै बढी मात्रामा रहेका छन् । उनका यस्ता लेखहरूलाई पनि समीक्षा लेख र अनुसन्धानात्मक गरी दुई प्रकारमा बाँडेर अध्ययन गरिन्छ ।

---

३५ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, आशा एकांङ्की (अप्रकाशित) ।

समीक्षा लेख भनेको कुनै पनि कृति तथा लेखहरूका बारेमा छोट्याएर त्यसका बारेमा लेखिएका लेखहरूलाई समीक्षात्मक लेख भनिन्छ । घिमिरेका यस्ता लेखहरूमा संस्कृत गीतिकाव्य परम्परा मेघदूत, प्रियदर्शिकाको कथावस्तु, सैनिक प्रतिष्ठान रहेका छन् । उनका यस्ता लेखहरू लेखका विधागत तत्त्व संरचना/शीर्षक, विचार/दृष्टिकोण, भाषाशैली, उद्देश्य र निष्कर्षका आधारमा अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

५.४.१ संस्कृत साहित्यमा मेघदूत खण्डकाव्य लेखको अध्ययन

संस्कृत गीतिकाव्य परम्परामा पहिलो मानिएको मेघदूत खण्डकाव्यको लेखका विधागत तत्त्वका आधारमा यस प्रकार विश्लेषण गरिएको छ ।

५.४.१.१ संरचना/शीर्षक

प्रस्तुत लेख घिमिरेको ऐतिहासिक विषयवस्तुमा आधारित फुटकर लेख हो जुन रत्नश्री द्वैमासिकको (बि.सं. २०३१) को पृष्ठ १५-१८ मा प्रकाशित भएको थियो ।[३६] यस लेखमा मुल शीर्षक भित्र विभिन्न उपशीर्षकहरू राखेका छन् । जसमा मेघदूतको विषयवस्तु र स्वरूप, मेघदूतको मौलिकता, मेघदूतको काव्यशैली, मेघदूतमा प्रकृति, मेघदूतको अनुकरण आदि रहेका छन् । लेख जम्मा ४ पेजमा संरचित छ । घिमिरेको यस लेखमा संस्कृत साहित्यका महाकवि कालिदासले लेखेको गीतिकाव्य मेघदूतले पारेको प्रभावलाई विभिन्न शीर्षकमामा राखेर वर्णन गरेको हुनाले यसको शीर्षक नै संस्कृत गीतिकाव्य परम्परामा मेघदूत रहेको छ ।

५.४.१.२ विचार/दृष्टिकोण

मेघदूत गीतिकाव्य संस्कृत परम्परामा आउनु अघि गीतिकाव्यका तत्त्व गेयता, व्यक्तितत्त्व भाव प्रणयता, रागात्मक अन्विती, आत्माद्रव, धारावाहिक शैली भएका गीतिकाव्य संस्कृत परम्परामा थिएनन् । वाल्मिकीको रामायणमा र उषासुक्तमा केही गीतिकाव्यका लक्षण पाइए पनि संस्कृत साहित्यमा शुद्ध गीतिकाव्यको नाम सर्वप्रथम लिनु पर्दा मेघदूत नै हो । यसमा कलाको परिपक्वता, कल्पनाको उच्च जडान, विषयवस्तुको धारावाहिक प्रवाह यस गीतिकाव्यमा जस्तो अरू कहीं पाइदैन । यस कारण पनि यसलाई पचासौं टीका, भएको

---

३६ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, संस्कृत गीतिकाव्य परम्परामा मेघदूत, **रत्नश्री** द्वैमासिक (२०३१), वर्ष १२, अङ्क २, पृष्ठ १५-१८ ।

कतिपय भाषामा अनुवाद गरिएको, कति कविहरूले अनुकरण गरेको र सबैमा लोकप्रिय भएको मेघदूत गीतिकाव्य परम्परामा एक बहुमुल्य गहना नै हो भनेर भनेका छन् ।

यस लेखमा लेखकले मेघदूतको विषयवस्तु मौलिकता काव्यशैली प्रकृति चित्रण पनि त्यस बेला अरू काव्य भन्दा उत्कृष्ट रहको विचार पनि यस लेखमा व्यक्त गरेका छन् । त्यस्तै मेघदूत भन्दा पछाडी अनेक कविहरूले यसको प्रभावमा परेर दुतकाव्यको रचना गरेका छन् । जस्तै धोपी नामक कविले लेखेको पवनदूत, घटकर्पर नामक कविले लेखेको घटकर्पर रहेका छन् ।

> संस्कृत साहित्यको सवैभन्दा जेठो र महत्त्वपूर्ण मानिने गितिकाब्य मेघदूतमा विरह, पिडित एवं उत्कण्ठित हृदयको मर्म स्पर्शी वेदना जुर्मुराएर उठेको पाइन्छ । कल्पनाको सुकुमारता विशद भाव व्यञ्जना, सुललित पदबिन्यास, संतीतको मधुरता आदि अनेक वैशिष्टय पनि यसमा भएकोले यो संस्कृत साहित्यको महत्वपूर्ण काब्य हो । (पृष्ठ १५-१८)

यसरी संस्कृत गीतिकाव्य परम्परामा अनुकरणिय बनेको मेघदूतमा विरह एंव उत्कठित हृदयका मर्मस्पर्शी वेदना, कल्पनाको सुकुमार बिशुद्ध भाव वेञ्जना, सुललित पद्बिन्यास, संगितको मधुरता जस्ता विशेषता पनि यस मेघदूतमा रहेका छन् । यसलाई प्रेरणाको श्रोत काव्य पनि मान्न सकिन्छ भनेर लेखकले यस लेखमा भनेका छन् ।

५.४.१.३ भाषाशैली

यस लेखमा ऐतिहासिक विषयवस्तु भएको काव्यको चर्चा गरिए पनि भाषा सरल छ भने शैली वर्णनात्मक रहेको छ । जस्तो सुकै कठिन विषय पनि आफ्नै शैलीमा व्यक्त गर्न सीपालु घिमिरेले सम्पूर्ण लेखमा नेपाली शब्दहरू नै प्रयोग गरेका छन् । चर्चा भने संस्कृत काव्य परम्पराको गरेका छन् । यस कारण पनि यस लेखको भाषाशैली सरल रहेको छ ।

५.४.१.४ उद्देश्य

संस्कृत गीतिकाव्य परम्परामा आएको मेघदूत काव्यलाई संस्कृत काव्य परम्पराकै उत्कृष्ट र जेठो काव्यका रूपमा देखाउनु नै यस लेखको उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी पुराना कविहरूका वारेमा खोज्नु र तिनीहरूका बारेमा अझ चर्चा परिचर्चा गर्नु पनि प्रस्तुत लेखको उद्देश्य रहेको छ ।

५.४.१.५ सार

ऐतिहासिक विषयवस्तुमा आधारित कृतिका बारेमा उल्लेख गरिएको यस लेखमा संस्कृत साहित्यको कृति भएको पनि सरल नेपाली भाषाका माध्यमबाट प्रस्तुत कृतिका बारेमा चर्चा गरिएको छ । कृति सरल खालको रहेको छ, यसमा मेघदूतका बारेमा नै सम्पुर्ण लेख केन्द्रित रहेको पाइन्छ ।

५.४.२ प्रियदर्शिकाको कथावस्तु लेख

यस प्रियदर्शिकाको लेखलाई पनि लेखका तत्त्वका आधारमा यस प्रकार अध्ययन गरिएको छ ।

५.४.२.१ संरचना/शीर्षक

प्रियदर्शिका नाटिकाको कथावस्तुलाई आधार बनाएर लेखिएको घिमिरेको यो लेख फुटकर लेख हो । रत्नश्री द्वैमासिक (२०३१) को पृष्ठ ६-११ मा प्रकाशित यस लेखमा घिमिरेले पाँच पेजमा आफ्नो विचार प्रस्तुत गरेका छन् ।[३७] यस लेखमा श्रीहर्षद्वारा लिखित नाटिकाको प्रियदर्शिकाको कथावस्तु नै यसमा चर्चा गरिएको हुनाले यस लेखको शीर्षकमा नै प्रियदर्शिकाको कथावस्तु रहेको छ ।

५.४.२.२ विचार/दृष्टिकोण

घिमिरेका विचारमा प्रियदर्शिका नाटिका पूर्वीय नाट्य साहित्यको प्रमुख नाटिका हो । प्रख्यात कथावस्तुको आधार लिने पूर्वीय परम्परा अनुसार यस नाटिकामा बासवदत्ता, प्रतिज्ञायां गन्धरायण, आदिमा वर्णित नायक नायिका लिनु र बृहतकथाको कथांश लिनु र कल्पित कथावस्तुको प्रयोग पनि यस नाटिकाको कथावस्तुमा रहेको छ । यस नाटिकाको प्रथम अङ्कमा दोश्रो र तेश्रो अङ्कको कथावस्तुको मुख्य अङ्ग नदेखिएकोले प्रथम अङ्कको कथावस्तुमा शिथिलता आएको देखिन्छ, यस्तै प्रथम अङ्कमा अनावश्यक लडाईको घटनाको समावेश र प्रथम अङ्कमा हुनुपर्ने प्रणय सम्बन्धी मुख्य घटना दोश्रो अङ्कमा हुनु पर्ने लगेर राखिनु बाट पनि कथावस्तुमा आएको शिथिलताको अर्को उदाहरण हो । यसमा प्रथम अङ्कको घटना सबै झिकिदिए पनि कथावस्तु केही असर पर्दैन चौथो अङ्कमा भने कथावस्तु पूर्वीय संस्कृत साहित्यको कथावस्तुको विकासक्रमको नियम अनुसार नै अगाडी बढेको पाइन्छ ।

---

३७ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, प्रियदर्शिकाको कथावस्तु, रत्नश्री द्वैमासिक (२०३१), वर्ष १२, अङ्क ५, पृष्ठ ६-११ ।

> श्रीहर्षले संस्कृत नाट्य साहित्यमा सर्वप्रथम नाटिकाको प्रयोग गरेर कथावस्तुको दृष्टिकोणले हेर्दा यसको कथावस्तुको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । नाट्य साहित्यमा कथावस्तुलाई एक सुन्दर मालाको रूपमा र त्यस अर्न्तगतका घटनालाई एक एक थुंगाको रूपमा लिन सकिने नियम अनुसार नै यस नटिकाको कथावस्तु रहेको छ। (पृष्ठ ६-११)

यसरी श्री हर्षको प्रियदर्शिका नाटिकालाई हेर्दा पूर्वीय साहित्यको मुलभुत कथानकको विकासक्रम जस्तै आरम्भ, प्रात्याशा, नियताप्ती र फलागम भन्ने नियमको पुर्ण रूपमा पालना गरिएको पाइन्छ । कथावस्तुको राम्रो सॅगठनले गर्दा नै पाठ्य र अभिनय दुवै दृष्टिबाट यस कृतिलाई सफल मानिन्छ। कथानकमा आवश्यक गतिशीलता, संवेगशीलता र उत्सुकताको उद्बोध गराउनु पनि यस नाटिकाको कथावस्तुमा पाइने विशेषता हो भनेर लेखक गोविन्दप्रसाद घिमिरेले यस प्रियदर्शिकाको कथावस्तुको बिवेचनामा प्रियदर्शिकाको कथावस्तुका बारेमा भनेका छन् ।

५.४.२.३ भाषाशैली

यस नाटिकाको भाषा सरल र शैली वर्णनात्मक रहेको छ। यसमा घिमिरेले नेपाली भाषाका शब्दहरूको प्रयोग गरेर सामान्य पाठकले पढ्दा पनि सार बुझ्ने गरी भाषाशैलीको प्रयोग यस नाटिकाको कथावस्तुको बिवेचनामा गरेका छन् ।

५.४.२.४ उद्देश्य

संस्कृत साहित्यको नाटिका प्रियदर्शिकालाई मोतिराम भट्टले नेपालीमा अनुवाद गरेर बुझ्न केही सजिलो पारेका थिए भने गोविन्दप्रसाद घिमिरेले अझ यस नाटिकाको कथावस्तुका बारेमा बयान गरेर सामान्य पाठकले पनि बुझ्न सक्ने बनाउनु नै यस प्रियदर्शिका नाटिकाको उद्देश्य रहेको छ। यसै गरी पुराना कृतिका बारेमा खोजी अनुसन्धान गरी त्यस्ता कृतिका बारे चर्चा गरी त्यस्ता कृतिबाट केही प्रेरणा लिन र लेखकहरूलाई सम्मान गर्न पनि यस लेख लेख्नुको उद्देश्य रहेको छ।

५.४.२.५ निष्कर्ष

ऐतिहासिक विषयवस्तुमा आधारित कृति प्रियदर्शिकाको बारेमा चर्चा गरि पूर्वीय साहित्यको कथानकको विकासक्रम अनुसार नै कृति रचना गरिएको कुराको पुष्टि गर्नु नै

यस लेखको निष्कर्ष रहेको छ । यस कृतिको कथावस्तु त्यसबेलाका अरू कृतिका दाँजोमा उत्कृष्ट रहेको कुरा पनि यस लेखमा रहेको पाइन्छ ।

५.४.३ सैनिक प्रतिष्ठान लेख

सैनिक प्रतिष्ठानको परिचय गराइएको यस सैनिक प्रतिष्ठान लेखलाई पनि लेखका विधागत तत्त्वका आधरमा यस प्रकार विश्लेषण गरिएको छ ।

५.४.३.१ शीर्षक/संरचना

प्रस्तुत लेख सैनिक प्रतिष्ठानको परिचयात्मक लेख हो । यो लेख सैनिक पत्रिका सीपाही बार्षिक (२०६३) को पृष्ठ १०८-१११ मा प्रकाशित भएको छ ।[३८] यो लेख जम्मा ४ पेजको रहेको छ । यस लेखमा सेनाको सामान्य परिचय, गरेका काम, सेनाका परिवारको शिक्षा, सेनाका लागि पठनपाठन, शिक्षण, परीक्षा, मूल्यांकन, समस्या र ती समस्या समाधानका लागि राय सुझाव प्रस्तुत गरिएको यस लेखमा खास गरी प्रतिष्ठानकै बारेमा लेखेको हुनाले यस लेखको शीर्षकमा नै सैनिक प्रतिष्ठान रहेको छ ।

५.४.३.२ विचार/दृष्टिकोण

लेखककार घिमिरेले यस लेखमा शान्तिप्रियता, मानवता र स्वाभिमानको चौँडा छाती बोकेर ज्ञान, सेवा, नेतृत्वको मुल मन्त्र बोकेर हिंड्ने नेपाली सेना राष्ट्रिय तथा अर्न्तराष्ट्रिय दुवै क्षेत्रमा शान्तिको संवाहकका रूपमा पनि परिचत रहँदै आएको छ ।

> लेवनान, कंगो जस्ता मुलुकहरूमा शान्ति स्थापनार्थ शान्ति सेनाका रूपमा खट्टिएको नेपाली सेनाको टुकडी आफ्नो समय समाप्त भई स्वदेश फर्कन लाग्दा त्यहांका स्थानिय वासिन्दाले डांको छोडेर रोएका तस्विर हामीसँग सुरक्षित छन् । यसबाट के सिद्ध हुन्छ भने नेपाली सेनाका जवान र अफिसरहरूले तत्तत् स्थानमा शान्ति स्थापनाका निम्ति अपनाएको सक्रियता र स्थानिय जनता माझको व्यवहारिक आत्मियताले नेपाली सेनाको छवी अन्तर्राष्टिय क्षेत्रमा निकै स्वच्छ र उज्वल बन्दै गएको छ । (पृष्ठ १०८)

व्यक्तिगत स्वार्थ भन्दा टाढा रही संधै राष्ट्रको सेवामा समर्पित नेपाली सेनाका सन्तानका लागि पनि भक्तपुर, धरान र पोखरामा विद्यालय खोली पठन पाठनको व्यवस्था गरेको छ, यसै गरी आफ्ना जवान र अधिकृतहरूको शैक्षिक गुणस्तरको अभिवृद्धिका लागि

---

३८ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, सैनिक प्रतिष्ठान, **सिपाही वार्षिक** (२०६३), वर्ष ३९, अङ्क ४०, पृष्ठ १०८-१११ ।

शिवपुरी, नगरकोट, अमलेखगञ्ज, जोमसोम, भक्तपुर जस्ता विभिन्न ठाउँमा विभिन्न तह र प्रकारका शिक्षालय खोलिएको छ । शिक्षालय, त्रि.वि. अर्न्तगत नै भएको हुँदा यसमा त्रि.वि.कै पाठ्यक्रम र एउटा रणनीतिशास्त्र थप गरी पठन पाठन गराइन्छ । यसमा शिक्षकहरू डिन पदमा रहने प्राध्यापक बाहेक सबै प्राध्यापकहरू पूर्वकालिन नभई आंशिक शिक्षकका रूपमा कार्यरत छन् । परीक्षा त्रि.वि. परीक्षा नियममावली अनुसार नै हुने गरेको छ । मुल्याङ्कन पनि त्रि.वि.को नियमावली अनुसार परीक्षा सञ्चालन गरी हुने गरेको छ । खरीपाटी परीक्षा केन्द्रमा परीक्षा खुकुलो हुन्छ भनेर टिप्पणी गरेको पाइए पनि त्यस्तो नभएको र त्यो भनाई गलत भएको विचार पनि यस लेखमा व्यक्त गरेका छन् ।

यसै गरी वारम्वार हुने नेपाल बन्द र चक्का जामले प्राध्यापक समयमा उपस्थित हुन नसक्दा पढाईमा बाधा पर्ने हुँदा प्राध्यापक आवास गृह निर्माण गर्नु पर्ने र ५ वर्ष देखि माथी अनवरत रूपमा अध्यापन गराई रहेका प्राध्यापकका लागि कुनै न कुनै रूपमा योगदानको कदर गर्नु पर्ने तर्फ पनि सोच्ने वाला भएको देखिन्छ । उपयुक्त र अरू केही समस्याको पहिचान गरी राय सुझाव प्रस्तुत गर्न एउटा कार्यदल गठन गरे प्रतिष्ठानको विकासमा अझ सेवा दिने देखिन्छ भनेर सेनाको खरीपाटी प्रतिष्ठानको बारेमा सामान्य परिचय दिने विचार नै लेखकले यस लेखमा गरेको पाइन्छ ।

५.४.३.३ भाषाशैली

यस सैनिक प्रतिष्ठान लेखको भाषा सरल र शैली वर्णनात्मक रहेको छ । यसमा सामान्य पाठकले बुझ्ने सरल नेपाली भाषाको प्रयोग गरेका छन् । शब्दहरू पनि सबै नेपाली भाषाका नै प्रयोग गरेर सैनिक प्रतिष्ठानको वर्णन गरेका छन् ।

५.४.३.४ उद्देश्य

नेपाली सेनाको सामान्य जानकारी गराई सैनिक प्रतिष्ठानमा रहेको शैक्षिक क्रियाकलाप र प्रतिष्ठानका बारेमा सामान्य जानकारी गराउनु नै यस सैनिक प्रतिष्ठान लेखको उद्देश्य रहेको छ । यसै गरी सेनाका बारेमा केही समस्या प्रस्तुत गरी त्यस्ता समस्या प्रति सबैको ध्यान आकर्षण गराउनु पनि प्रस्तुत लेखको उद्देश्य रहेको छ ।

५.४.३.५ सार

नेपाली सेनाका बारेमा नै सरल भाषाका माध्यमबाट चर्चा गरिएको यस लेखमा सेनालाई निस्वार्थ सेवा गर्ने एउटा वीर नेपाली आमाका सन्तानका रूपमा चिनाएको कुरा नै प्रस्तुत लेखको सार रहेको छ। लेख नेपाली सेनाका बारेमा नै केन्द्रीत रहेको छ।

कुनै पनि विषयमा अध्ययन खोजी गरेर त्यसका बारेमा लेखिने लेखलाई अनुसन्धनात्मक लेख भनिन्छ । गोविन्दप्रसाद घिमिरेका पूर्वका संवाहकहरू, नेपालीको वर्णविन्यास, प्राविधिक र पारिभाषिक शब्दावलीको शिक्षण नेपाली भाषामा प्रचलित केही शब्दहरूमा प्रश्नचिन्ह रहेका छन् । जसको लेखका तत्त्वका आधारमा यस प्रकार क्रमशः विस्तृत रूपमा चर्चा गरिएको छ।

५.४.४ नेपाली भाषामा प्रचलित केही शब्दहरूमा प्रश्नचिन्ह लेख

नेपाली भाषाका केही प्रचलित शब्दहरूमा प्रश्न चिन्ह गरिएको यस लेखलाई लेखका विधागत तत्त्वका आधारमा यस प्रकार विश्लेषण गरिएको छ।

५.४.४.१ संरचना/शीर्षकमा

यो लेख घिमिरेको नेपाल कानुन परिचर्चा (२०३७) को पृष्ठ २५-२८ मा प्रकाशित भएको छ।[३९] लेख ४ पेजको रहेको छ । नेपाली भाषामा प्रयोग भएका केही शब्द गलत हुन्छन् तर अज्ञानतावश प्रयोगमा आई रूढ बनिसकेका हुन्छन् । त्यस्ता केही रूढ शब्दका बारेमा सामान्य जानकारी दिनु र त्यस्ता रूढ शब्दको समस्या र समाधानको पनि यस लेखमा चर्चा गरिएको हुनाले यस लेखको शीर्षकमा नै नेपाली भाषामा प्रचलित केही शब्दहरूमा प्रश्न चिन्ह रहेको छ।

५.४.४.२ विचार/दृष्टिकोण

यस लेख प्रति लेखकको विचार निम्नानुसार रहेको छ । हामी कतिपय त्यस्ता शब्दहरू प्रयोग गरिरहेका हुन्छौं जुन शब्द गलत हुन्छन् र अज्ञानतावश प्रयोगमा आई रूढ बनी सकेका हुन्छन् । त्यस्ता रूढ शब्दहरू कथ्य र लेख्य दुवै क्षेत्रमा मिलिसकेका हुन्छन् । हामीले हाम्रो नेपाली भाषामा प्रयोग गर्ने शब्दहरूको बास्तविक अर्थ बुझेको हुनु पर्दछ ।

---

[39] गोविन्दप्रसाद घिमिरे, नेपाली भाषामा प्रचलित केही शब्दहरुमा प्रश्नचिन्ह, **नेपाल कानून परिचर्चा** (२०३७), वर्ष ४, अङ्क १, पृष्ठ २५-२८ ।

नबुझीकन कसैले पनि कुनै पनि शब्दको प्रयोग गर्नु हुदैन । नेपाली भाषामा प्रयुक्त केही शब्द यस्ता छन् जसलाई हामी व्युत्पत्तिमुलक अर्थ दिन सक्दैनौ र शुद्ध शब्द पनि भन्न सक्दैनौ तर पनि त्यही शब्द प्रयोगमा ल्याई रहेका हुन्छन् । यसो गर्नु राम्रो होइन ।

उच्च शिक्षाको अनिवार्य नेपालीको पाठ्यपुस्तकमा विद्यार्थीलाई व्याकरण सम्बन्धी शिक्षण गराइन्छ । उक्त पाठ्यांशहरूमा नेपाली भाषाका शब्दहरूको वर्णविन्यास र शिक्षण प्रक्रियाको ज्ञान पनि गराइन्छ । उक्त पाठ्यबस्तुको शिक्षण सही अर्थमा हुनु पर्ने कुरामा चाही ध्यान दिईदैन ।

> उदाहरणका लागि अधिकांश प्रचलनमा रहेका शब्द राजनैतिक शब्दलाई अशुद्ध भनी राजनीतिक शब्द नै शुद्ध हो र त्यस शब्दलाई प्रयोगमा ल्याउनु पर्छ भनेर किन भन्ने ? अज्ञानतावश प्रयोगमा आएको उक्त शब्दको सही रूप फेला परेपछि पनि किन उक्त सही शब्दलाई प्रयोगमा नल्याउने ? शिक्षण कार्यमा, अदालतमा, व्यापारिक सुचना पाटी ईत्यादि क्षेत्रमा के नेपाली शब्दहरू सही रूपमा लेख्नै पर्दैन ? के यस्तो अव्यवस्थालाई देख्दा देख्दै व्याकरण विद्हरू आँखा चिम्लेर बसिरहने ? यस्ता धेरै प्रश्नहरू छन् जस माथी आज धेरै विचार गर्नु पर्ने भै सकेको छ । (पृष्ठ २६)

यसरी कसैले पनि नेपाली भाषाको सही शब्द प्रयोग तर्फ विचार नगर्ने हो भने सही शब्द हराएर जान्छ र गलत शब्द नै हाम्रो राष्ट्रभाषाको ढिकुटीमा भित्रिन्छ र यसरी भाषा प्रयोगमा विविधता ल्याउनु राम्रो हैन भनेर भनेका छन् । माथी उल्लेख गरे जस्तै नेपाली भाषामा सही रूपमा प्रयोग हुन नसकेका धेरै शब्दहरू छन् सबै शब्द उल्लेख गर्न यहाँ नसकिने भएकोले एउटा मात्र शब्द उदाहरणका लागि राखिएको हो । यसै गरी पत्रपत्रिका, नेपाली शिक्षण, अड्डा अदालत जुनसुकै ठाउँमा पनि शब्दहरूको गलत प्रयोग भएको पाएमा सबैले प्रश्न चिन्ह गर्नु पर्छ भन्ने विचार नै लेखकले यस लेखमा राखेको पाइन्छ ।

५.४.४.३ भाषाशैली

यस लेखको भाषा सरल र शैली वर्णनात्मक रहेको छ । यसमा प्रयोग भएका अन्तर्राष्ट्रिय नाबालक, ऋषिकेश जस्ता तत्भव शब्दको प्रयोगले गर्दा र लेख पनि त्यस्तै विषयमा केन्द्रित भएकोले सामान्य पाठकको लागि अलि गाह्रो बनेको पाइन्छ ।

५.४.४.४ उद्देश्य

नेपाली भाषामा प्रयोग भई रहेका गलत शब्दहरू औंल्याउँदै ती शब्दहरूका बारेमा व्याकरण विद्प्रति प्रश्न चिन्ह खडा गर्नु र नेपाली भाषाको सही प्रयोग तर्फ सबैलाई जानकारी गराउनु नै यस लेखको उद्देश्य रहेको पाइन्छ ।

५.४.४.५ सार

यसरी नेपाली भाषामा गरेको गलत शब्द प्रयोगमा प्रश्न चिन्ह गर्दा नेपाली भाषाले त्यस्ता गलत शब्द प्रयोगबाट छुट्कारा पाउन सक्छ भन्ने निष्कर्ष नै यस लेखमा रहेको पाइन्छ । नेपाली भाषाको शब्द भण्डारमा सही शब्द भण्डार हुन्छ र नेपाली भाषाको विकास हुन्छ भन्ने कुराको सार यस लेखमा रहेको पाइन्छ ।

५.४.५ नेपालीको वर्णविन्यास लेख

नेपालीको वर्णविन्यासका बारेमा लेखिएको यस लेखलाई लेखका विधागत तत्त्वका आधारमा यस प्रकार विश्लेषण गरिएको छ ।

५.४.५.१ संरचना/शीर्षक

नेपालीको वर्णविन्यास लेख विश्लेषणत्मक लेख हो । यो लेख तत्कालिन नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानको २०४५ सालको नेपाली व्याकरणका केही पक्ष भन्ने पुस्तकको पृष्ठ ४०५-४०७ मा प्रकाशित भएको छ ।[४०] यो लेख ३ पेजको रहेको छ । यसमा घिमिरेले हिजोका दिनमा पनि र आजका दिनमा पनि समस्याका रूपमा रहेको नेपाली भाषाको वर्णविन्यासको विशद् चर्चा यस लेखमा गरिएको हुनाले यसको शीर्षक नेपालीको वर्णविन्यास रहेको छ ।

५.४.५.२ विचार/दृष्टिकोण

लेखकका विचारमा नेपाली भाषाका शब्दहरूको लेख्य रूपमा प्रयोग गर्ने प्रक्रिया र तिनमा निहित वर्णहरूको समुचित प्रयोग नै वर्णविन्यास हो । नेपाली भाषाको कथ्य प्रयोगले वर्णविन्यासलाई त्यति ख्याल गरेको पाईदैन तर पनि लेख्य रूपको प्रभाव कथ्य प्रयोगमा छदै छैन भन्न चाही मिल्दैन । नेपाली भाषामा ह्रस्व दीर्घमा ध्यान दिनु पर्ने र वर्णहरूका खुट्टा

---

४० गोविन्दप्रसाद घिमिरे, नेपालीको वर्णविन्यास, **नेपाली व्याकरणका केही पक्ष** (२०४५), पृष्ठ ४०५-४०७ ।

काट्ने वा नकाट्ने जस्ता वर्णविन्यास सम्बन्धी कुरा यसो हेर्दा सामान्य लागेता पनि कुनै ठाउँमा यस्ता कुराले ठुलो अप्ठ्यारो पार्छन् भन्ने कुरा पनि उदाहरण दिएर प्रस्ट पारेका छन् ।

> एउटा हत्याको अभियोगमा एउटी महिलाको समकालवर्तित्वका बारेमा ईजलाशमा बहस चलिरहेको रहेछ, क ले ख लाई हत्या भएका समयमा उपस्थित भएको सावित भई सकेको तर सर्जमिन गर्दा लेख्ने मानिसले क, ख को हत्याका समयमा त्यहाँ उपस्थित थिईन । न मा खुट्टा नकाटी लेखेको रहेछ । यसले अर्को अर्थ लागेको छ त्यसैले पनि नेपाली भाषामा सही अर्थ प्रयोगमा लागि वर्णविन्यासको सानो सानो कुरामा पनि विचार पुऱ्याउनु पर्ने भएकोले वर्णविन्यासको नेपाली भाषामा धेरै महत्व छ भन्ने विचार यस लेखमा रहेको छ । (पृष्ठ ४०७)

यसरी यस लेखमा नेपाली भाषाको वर्णविन्यास सम्बन्धी धेरै समस्या भएको चर्चा गरिएको छ र त्यसको समाधान पनि यस लेखमा उल्लेख गरिएको छ, आज सम्म पनि अन्योलमा रहेको वर्णविन्यासलाई यस विश्लेषणले निकासा दिन सक्ने देखिन्छ, यसको कारण प्रस्तुत लेखमा आन्तरिक र बाह्य सुझावहरूलाई जसरी प्रस्तुत गरेको छ, त्यसैको आधारमा उक्त कुरा पुष्टि हुन सक्छ भन्ने विचार पनि लेखकले यस लेखमा राखेको पाइन्छ ।

५.४.५.३ भाषाशैली

नेपाली वर्ण विन्यासका बारेमा लेखिएको यस लेखको भाषा सरल र शैली विश्लेषणात्मक रहेको छ । यसमा राजनैतिक, तत्कालिन, उपरोक्त, सुपरिवेक्षक जस्ता तत्भव शब्दको पनि प्रयोग भएको पाइन्छ । लेख सरल नेपाली भाषाको नै प्रयोग धेरै भएकोले सामान्य पाठकले पनि बुझ्ने प्रकारको रहेको छ ।

५.४.५.४ उद्देश्य

सबैको समस्याको रूपमा रहेको नेपाली वर्णविन्यासको चर्चा गर्दै समस्या र समाधान उल्लेख गरी नेपाली भाषाको वर्णविन्यासका बारेमा रहेको अन्योललाई हटाउन खोज्नु नै यस लेखको उद्देश्य रहेको छ ।

५.४.५.५ सार

विश्लेषणात्मक शैलीमा लेखिएको यस लेखमा सरल भाषाको प्रयोग गरी वर्णविन्यासको समस्या र समाधानको पनि उल्लेख गरिएको हुनाले वर्ण विन्यासमा रहेको सम्पुर्ण अन्योल पुर्ण रूपमा हटाउन सकिन्छ भन्ने कुराको सार नै यस लेखमा उल्लेख गरिएको छ ।

५.४.६ प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दावलीको शिक्षण लेख

प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दावलीको शिक्षणका बारेमा लेखिएको यस लेखलाई लेखकका विधागत तत्त्वका आधारमा यस प्रकार विश्लेषण गरिन्छ ।

५.४.६.१ संरचना/शीर्षक

घिमिरेको यो लेख त्रि.वि.को पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले नेपाली विषय शिक्षक विवरण भन्ने पुस्तकमा वि.स. २०३४ सालमा पृष्ठ १८-१९ मा प्रकाशित गरेको पाइन्छ ।[४१] यो लेख २ पेजको रहेको छ । प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दका बारेमा सामान्य जानकारी यस लेखमा रहेको हुँदा यस लेखको शीर्षकमा नै प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दका बारेमा सामान्य जानकारी यस लेखमा रहेको हुँदा यस लेखको शीर्षकमा नै प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दावलीको शिक्षण रहेको छ ।

५.४.६.२ विचार/दृष्टिकोण

यस लेखमा लेखकले प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्द भनेको खास क्षेत्रसँग सम्बन्धीत शब्द हो भनेका छन् । यस्ता शब्दलाई उदाहरण दिएर पनि प्रष्ट पारेका छन्

> कफ शब्द सामान्य प्रयोगमा फोक्सोबाट खोक्दा निस्कने लेस्याईलो फोहोरी चिज भन्ने बुझिन्छ तर यही कफ शब्द आयुर्वेदिय क्षेत्रमा प्राविधिक शब्द हुन्छ र बिशेष अर्थमा प्रयोग हुन्छ । यहाँ कफको हामीले सम्झे जस्तो सामान्य अर्थ नभई विभिन्न दोष मध्ये एक दोष भन्ने बुझिन्छ । यसरी एउटै शब्दले पनि ठाउँ वा क्षेत्र अनुसार फरक अर्थ दिन्छ र शब्दको यस्तो प्रयोगलाई नै प्रावधिक वा पारिभाषिक शब्द भनिन्छ भनेका छन् । (पृष्ठ १८)

यसरी वर्तमान बढ्दो अन्तर्राष्ट्रिय सम्पर्क र आधुनिक ज्ञान विज्ञान र प्रविधिको प्रयोगले गर्दा नयाँ नयाँ संस्थाहरूको जन्म हुन गई नयाँ नयाँ शब्दहरूको प्रयोग हुन थालेको छ । ज्ञान र विज्ञानका साथै संसारमा प्रचलित कुनै पनि विचार वा मान्यताको प्रतिनिधित्व गर्ने शब्दहरूको प्रयोग हाम्रो भाषामा हुनु पनि आवश्यक छ किन भने हामी यस्ता कार्यबाट पछि हट्यौ भने हाम्रो भाषा अरू बिकसित भाषाका दाँजोमा पुग्न सक्दैन । अर्को कुरा बौद्धिक अभिव्यक्तिका क्षेत्रमा दुर्वल र क्षण हुदै जाने सम्भावना पनि हुन्छ । त्यसैले

४१ गोविन्दप्रसाद घिमिरे,(२०३४) नेपाली शिक्षक विवरण, प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दावलीको शिक्षण, पृष्ठ १८-१९ ।

प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दहरूको ज्ञान नेपाली बौद्धिक समाजका निम्ति अत्यन्त आवश्यक भएको छ भनेर घिमिरेले यस लेखमा आफ्नो विचार व्यक्त गरेका छन् ।

५.४.६.३ भाषाशैली

यस लेखको भाषा सरल र शैली वर्णनात्मक रहेको छ । लेखमा सामान्य नेपाली भाषाका शब्द प्रयोग गरेकोले लेख सामान्य पाठकले पढ्दा पनि बुझिने खालको रहेको छ । लेखमा भन्न खोजिएको कुरा लेख पढ्ने बित्तिकै बुझिने खालको छ ।

५.४.६.४ उद्देश्य

खास ठाउँ र क्षेत्र अनुसार एउटै शब्द पनि फरक फरक प्रकारले प्रयोग हुन्छ भनेर शब्द प्रयोगका बारेमा सामान्य जानकारी गारउनु नै यस लेखको उद्देश्य रहेको छ ।

५.४.६.५ सार

प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्द प्रयोगका बारेमा जानकारी गराइएको यस लेखमा यस्ता शब्द प्रयोग बारे चासो नलिने हो भने हाम्रो भाषा बौद्धिक विकासका लागि उपयुक्त नहुने कुराको पुष्टि यस लेखमा रहेको पाइन्छ ।

५.४.७ पूर्वका संवाहक लेख

पूर्वका संवाहक लेख खास गरी शान्ति सेनामा जाने नेपाली सेनालाई संवाहक मानेर लेखिएको लेख हो । यसलाई लेखका तत्त्वका आधारमा यस प्रकार विश्लेषण गरिएको छ ।

५.४.७.१ संरचना/शीर्षक

६/६ महिनामा शान्ति सेना जाने नेपाली सेनाका अफिसर र जवानहरूलाई संवाहक भनिएको छ । यो पत्रात्मक लेख हो । वि.सं. २०६२ सालको प्रतिष्ठानको पत्रिका खरीपाटी जर्नलको पृष्ठ १७-१८ मा घिमिरेको यो लेख प्रकाशित भएको पाइन्छ ।[४२] यो लेख २ पेजको रहेको छ ।

४२ गोविन्दप्रसाद घिमिरे, पूर्वका संवाहक, **खरीपाटी जर्नल** (२०६२), पृष्ठ १७-१८ ।

५.४.७.२ विचार/दृष्टिकोण

यस लेखमा घिमिरेले ६/६ महिनामा शान्ति सेना जाने नेपाली सेनाका अफिसर र जवानहरूले हाम्रो देशका सभ्यता र संस्कृति विदेशी सेनाका अफिसर र जवानसँग परिचय हुने हुँदा चिनाउने गर्दछन् । त्यसैले यसरी शान्ति सेनामा जाने अफिसर र जवानहरूलाई एउटा संवाहक मानी उनीहरूले हाम्रो विशिष्टता संसारकै सवै मानिस आफ्ना परिवार हुन् । पितृ देवो भव, मातृ देवो भव, गुरू देवो भव, अतिथि देवो भव आदि जस्ता कुरा पूर्वीय संस्कृती र सभ्यतामा परिचय पक्ष हुँदा यिनलाई राजनीतिक, सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक र सैनिक जुन सुकै क्षेत्रमा काम गर्ने व्यक्तिहरूले पनि विदेशी नागरिक समक्ष राख्दा उनीहरूले हाम्रो विशिष्टतालाई चिन्ने मौका पाउँछन् ।

> यस्तै संसारकै सर्वोच्च शिखर सगरमाथाको काखमा अवस्थित ऋषिमुनिहरूको शान्त तपोभूमिका रूपमा विश्वविख्यात सार्वभौमसत्ता सम्पन्न मुलुक नेपालले विज्ञान र प्रविधिका क्षेत्रमा अन्य मुलुकसँग प्रतिस्पर्धा गर्न नसके पनि विश्वमा शान्ति स्थापनार्थ यसले आजसम्म खेलेको भूमिकालाई विश्वका सवै मुलुकले प्रशंसा गरेका छन् । (पृष्ठ १८)

यसरी नेपाली सेनाको नै प्रशंसा गरिएको कुरा यस लेखमा व्यक्त गरेका छन् । त्यसैगरि उनीहरूले हामीसँग होमर, शेक्सपियर, शेली आदिका विचारका बारेमा प्रश्न नगरी हामीसँग बाल्मिकी, कालिदास र गौतम बुद्ध बारे जिज्ञासु हुन सक्दछन् । तिनीहरूको बारे सामान्य ज्ञान लिएर हाम्रो विचार र बिशिष्टताहरूको सम्प्रेषण गर्नु हामी सबैको कर्तव्य हो । यसले राष्ट्र प्रति श्रद्धा, आस्था र भक्ति बढाउँछ भनेर खास गरी सेनालाई प्रतिनिधि बनाएर सबैमा गरेको आग्रह हो भन्ने लेखकको विचार यस लेखमा राखेको पाइन्छ ।

५.४.७.३ भाषाशैली

सरल भाषाको प्रयोग गरिएको यस लेखमा वर्णनात्मक शैलीको प्रयोग गरेका छन् । गुरू देवो भव, मातृ देवो भव, पितृ देवो भव, अतिथि देवो भव जस्ता केही संस्कृत भाषाका शब्द प्रयोग गरिएकोले पनि लेखलाई सामान्य पाठकले पढ्दा पनि बुझिने खालको छ ।

५.४.७.४ उद्देश्य

६/६ महिनामा शान्ति सेनामा जाने नेपाली सेनाका अफिसर र जवानहरूले आफ्नो सभ्यता र संस्कृती चिनाउन गरेको कामको प्रशंसा गर्नु र नेपाली सेनालाई हेरेर अरू क्षेत्रका मानिसहरूलाई पनि यस्तो काम सिक्न आग्रह गर्नु नै यस लेखको उद्देश्य रहेको छ।

५.४.७.५ सार

६/६ महिनामा शान्ति सेनामा जाने नेपाली सेनाका जवान तथा अफिसरलाई पूर्वको संस्कृति चिनाउने एउटा संवाहकको रूपमा प्रस्तुत गर्नु पनि यस लेखको सार रहेको छ। त्यतिमात्र नभएर यसमा लेखकले अरू क्षेत्रका मानिसहरूलाई पनि आफ्नो संस्कृति चिनाउन सेनाको जस्तै संवाहकको काम गर्नु पर्ने कुरा प्रस्तुत गरेका छन्।

५.५ गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्त्व बीचको अन्तर सम्बन्ध

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जीवन विभिन्न सुख एवं दुखदका अनुभुतिहरूसँग वितेको पाइन्छ। आफ्नो बाबाको निर्देशन तथा सिङ्गो परिवारको रेखदेखमा आफ्ना प्रारम्भिक जीवन गुजारेका घिमिरे सानै उमेरदेखि मेहनती तथा कर्तव्यनिष्ठ व्यक्ति थिए। आफ्नो आमाको सानैमा मृत्यु भएकोले कान्छी आमाको धेरै माया पाएका घिमिरे आफू राम्रो परिवारमा जन्मे पनि सामान्य नागरिक सरह आफूलाई ठान्थे। खुलेर राजनीतिमा नलागे पनि पिताजीको प्रभावले कांग्रेस पार्टीमा आस्था राखे पनि घिमिरेले विद्यालय जीवन देखि नै धनी र गरिव, शोषक र शोषितको बिचको अन्तरको बारेमा आवाज उठाउँथे। विशाल परिवारमा जन्मिएका घिमिरेले आफ्नै परिवार तथा समाजमा घटेका घटनालाई आफ्नो साहित्य लेखनको विषयवस्तु तथा साहित्य तर व्यक्तित्व दुवै क्षेत्रमा निपुर्ण घिमिरेले आफ्नो जीवनमा भोगेका केही सङ्घर्षशिल पक्षहरूलाई पनि आफ्ना कृतिमा समावेश गरेका छन्।

गोबिन्दप्रसाद घिमिरेका रचनामा जीवन भोगाइका कटु यथार्थ, विभिन्न अनुभवहरू समाजमा बिद्यमान शोषण, अन्याय, अत्याचार र त्यसको ज्वरो वा कारणको खोजी अनि निराकरणका उपायाहरू अभिव्यक्त भएको पाइन्छ। आफ्नै जीवनमा भएका घटना, परिघटना समाजले सहनु परेको अत्याचार, व्यभिचार, चाप- प्रतिचाप, घात-प्रतिघात तथा अन्त बाह्र्य वातावरणबाट सिर्जित निकट अनुभवलाई सामान्यिकरण, व्यापकिकरण गर्दै अघि बढ्दा नै उनको साहित्यिक, राजनीतिक व्यक्तित्वको निर्माण भएको पाइन्छ।

यसरी घिमिरेका स्रष्टा व्यक्तित्वका विभिन्न पाटाहरू मध्ये कविता, एकाङ्की, समीक्षा, लेख र अनुसन्धनात्मक लेख नै प्रतिनिधि विधा देखिन्छन् । बिशेषतः यिनैमा उनको लामो साधना र सफलता पाइन्छ । मौलिक सिर्जनाहरूमा सरल, सहज तथा सरस अभिव्यक्ति, सुकोमल भाषाशैली,, जीवन भोगाईका कटु अनुभवको स्वभाविक प्रस्तुती घिमिरेका निजात्मक बिशेषता हुन् ।

५.६ निष्कर्ष

गोविन्दप्रसाद घिमिरेका कृतित्वको अध्ययन गर्ने क्रममा तीनवटा प्रकाशित एकाङ्की, तीनवटा अप्रकाशित एकाङ्की, चार वटा प्रकाशित कवित, पाँच वटा अप्रकाशित कविता र सात वटा गद्य फुटकर लेखहरुको अध्ययन गरिएको छ । साहित्यका विभिन्न विधामा कलम चलाएका घिमिरेले जीवन भोगाइका क्रममा आएका नेपाली समाजका यथार्थ घटनाहरुलाई आफ्नो कृति तथा लेखहरुमा व्यक्त गरेका छन् ।

परिच्छेद छ

उपसंहार वा निष्कर्ष

गोविन्दप्रसाद घिमिरेको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन विषयक प्रस्तुत शोधपत्रलाई जम्मा छ परिच्छेदहरूमा विभाजन गरिएको छ । यी परिच्छदहरूको निष्कर्ष यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

वि.सं. २००६ सालमा बुबा धनप्रसाद उपाध्याय र आमा स्व. चेतकुमारी उपाध्यायको कोखबाट जन्मिएका गोविन्दप्रसाद घिमिरेको तीन भाई र दुई बहिनी छन् । सानै उमेरदेखि दुःख सुख दुवै कुरालाई आत्मासाथ गरेका घिमिरेको औपचारिक शिक्षाको सुरूवात सात/आठ वर्षको उमेरमा एकैचोटि कक्षा चारमा श्री पद्मोदय हाई स्कुलमा भर्ना भएका थिए । त्यसपछि फेरि एक वर्ष पढाई छाडि वि.सं. २०१६ सालमा काठमाण्डौ आइ कक्षा ५ मा भर्ना भएर माध्यमीक तहको अध्ययन पुरा गरे । त्यसपछि उच्च शिक्षाका लागि संस्कृत महाविद्यालय बाल्मीकी क्याम्पसबाट वि.सं. २०२३ मा उत्तर मध्यमा तह उत्तीर्ण गरे । त्यसपछि त्रिभुवन विश्व विद्यालयबाट वि.सं. २०२५ मा स्नातक तह र शास्त्री पास गरे । वि.सं. २०२६ सालमा त्रिभुवन विश्व विद्यालयमा भर्ना भई एम.ए र आचार्य वि.सं. २०२८ सालमा उत्तीर्ण गरी आफ्नो अध्ययन पुरा गरे ।

विविध विषयको अध्ययन गरेका घिमिरे सामाजिक, साहित्यिक तथा थौरै समय राजनीतिक गतिविधिमा सक्रिय रहेका छन् । अन्य क्षेत्र भन्दा एकाङ्कीकारिता क्षेत्रलाई आफ्नो पेशा बनाएका घिमिरेको व्यक्तित्व शिक्षक राजनीतिक नेता हंदै साहित्यका विविध विधा र फाँटहरूमा फैलिएको पाइन्छ । विद्यार्थी जीवनदेखि नै केहि मार्क्सवादी विचार धाराबाट प्रेरित घिमिरेले लेख समीक्षा जस्ता विषयमा पनि कलम चलाएका छन् । घिमिरेले विद्यालय जीवनदेखि नै साहित्य यात्रा शुरू गरेको पाइन्छ । रामायण, माहाभारत श्री स्वस्थानी हुँदै बिस्तारै साहित्यको संसारमा प्रवेश गरेका घिमिरेले वि.सं.२०२४ बाट आफ्नो साहित्य यात्रा शुरू गरेको पाइन्छ । प्रारम्भमा फिल्मी पटकथा लेखेका घिमिरेले २०२४ मा नै **आशा** एकाङ्की लेखेका छन् । यसरी उनी विस्तारै एकाङ्की र कविता लेखनतिर आकर्षित भएका घिमिरेको व्यक्तित्व, साहित्यिक र साहित्येत्तर गरी दुई भागमा विभाजित छ । उनको साहित्यिक व्यक्तित्वमा कवि, एकाङ्कीकार, लेखक, समालोचक व्यक्तित्व पर्दछन् भने साहित्य्त्तर तर्फ समाजसेवी, राजनीतिक, शिक्षक, संस्कृतिसेवी, बहुभाषी व्यक्तित्व,

अभिभावक व्यक्तित्व लिएर उनी चिनिएका छन् । वि.सं. २०२४–२०२८ सम्म करिब ४ वर्षको अभ्यास लेखन पछि एकाङ्की प्रकाशित गरि साहित्यमा औपचारिक रूपले चिनिएका गोविन्दप्रसाद घिमिरेको पहिलो प्रकाशित एकाङ्की वि.सं.२०२९ सालमा गोरखापत्रमा प्रकाशित भएको **अम्मल** नै हो । नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा विशेषत एकाङ्कीकारका रूपमा प्रसिद्धि कमाएका घिमिरेका अधिकांश एकाङ्कीहरू सामाजिक र सन्देश मुलक प्रकारका छन् । वि.सं. २०२९ बाट एकाङ्की प्रकाशित गरेका घिमिरेका **आशङ्का, असमाप्ति** आदि जस्ता एकाङ्कीहरू पनि फुटकर रूपमा प्रकाशित गरेका छन् । सबै रचनाहरू फुटकर रहेका घिमिरेका ३ वटा एकाङ्की ५ वटा कविता र ७ वटा विविध विषयका लेखहरू प्रकाशित भएका छन् र उनका धेरै कृति अप्रकाशित रूपमा रहेका छन् ।

वि.सं. २०२९ सालमा औपचारिक रूपमा **अम्मल** शिर्षकको एकाङ्की प्रकाशित गरि लेखन आरम्भ गरेका घिमिरेको साहित्यिक विकासलाई समग्रमा अध्ययन गरिएको छ । उनको साहित्यिक विकासमा अभ्यासिक लेखन र रचनात्मक क्रियाकलाप धेरै भएको चरण हो । त्यसै गरी साहित्य विकासको अन्त्यतिर भने धेरै खारिएका लेख, रचनाहरू प्रकाशित भएको पाइन्छ ।

एकाङ्कीको विषयवस्तुलाई वर्णनात्मक ढाँचामा प्रस्तुत गर्न विषेश रूचिशील देखिने घिमिरेका एकाङ्कीमा वास्तविक घटनाको प्रवलता पाउन सकिन्छ । उनका एकाङ्कीले नेपाली एकाङ्कीको सामाजिक यर्थाथवादी प्रवृत्तिलाई भित्र्याएको पाइन्छ । विशेष गरी नेपाली समाजको रूढीबादी संस्कृतिका घटनाहरूलाई विषयवस्तु बनाइएको उनको एकाङ्कीमा पात्रहरू प्रायः सामान्य प्रवृत्तिका छन् ।

सरल सुबोध भाषाशैलीमा प्रस्तुत घिमिरेका एकाङ्कीहरूको प्रस्तुतीमा कलात्मक चमत्कार नदेखिए पनि सामाजिक यथार्थवादि धाराभित्र अटाउने उनका एकाङ्कीले समाज सुधारको पक्षलाई प्रष्टसँग अगाडि राखेका छन् । उनका एकाङ्कीमा समाजका समसामायिक पक्षलाई आत्मसाथ गरिएको हुन्छ । समाजमा विद्यमान अन्याय, अत्याचार, लिङ्गभेद, जातिय भिन्नता, धनी गरिब बीचको अन्तरलाई उनका एकाङ्कीमा प्रस्तुत गरिएको छ । विशेषत ग्रामिण परिवेशलाई आधार मानिएको उनका एकाङ्कीका पात्रहरू क्रान्तिकारी रहेका छन् । घिमिरेका एकाङ्कीमा सामाजिक राजनीतिक तथा आर्थिक पक्षको वर्णन गरिएको छ । गद्य र पद्य दुवै ढाँचामा रचित उनका कविताले एकातिर आशा, निराशा, प्रेम, दुःख आदिलाई विषय बनाएका छन् भने अर्का तिर व्यङ्ग्य, विद्रोह, असन्तुष्टि, क्रान्ति, सन्देश र केही मात्रामा

प्रगतिवादि उन्मुख अभिव्यक्तिलाई मुखारित गरेका छन् । प्रगतिवादी एवंम क्रान्तिकारी काव्य चेतका कवि घिमिरेका कवितात्मक वैशिण्ठ्य कलात्मक उत्कर्षमा भन्दा पनि विषयवस्तुको सरल, सुबोध प्रस्तुतिमा झल्किन्छ । सङ्घर्ष नै जीवन हो, भन्ने कविका कविताहरूमा पनि सङ्घर्ष र साहसको पक्षलाई जोड दिइएको हुन्छ । उनका शुरूका कविताहरू जीवन जगत्को भोगाईबाट आर्जित अनुभूतिमा भावनाका कोमल अभिव्यक्ति, प्रेम, शोक, दुःख व्यक्त गर्दै उनका कवितामा व्यङ्ग्य, विर्द्रोह, र प्रगतिका अभिव्यक्तिहरू थपिंदै गएको पाइन्छ । उनका कवितामा देशप्रतीको माया, विश्व वन्धुत्व, राष्ट्रियता र मानवतावाद जस्ता साहित्यिक प्रवृत्ति पनि देखिन्छन् । उनका कवितामा नेपाली भाषा/जाती हिन्दु धर्म प्रतीको अगाढ माया र आध्यात्मिक चेत पाइन्छ । विद्रोह गर्नु पनि उनको कविताको बैशिष्ठ्य हो । उनका कविताका माध्यमबाट नेपालका स्वार्थी, निरंकुश शासक तथा अधिकारी वर्गले दुःखी जनतामाथि चलाएको निरंकुश शासनको विरोध गरेका छन् ।

निरंकुश शासन तथा सरकारी झुटा आश्वासनले सत्यको खोजी गर्ने र समानताको चाहना गर्ने जनताको चैतन्य माथि दमन गर्न सक्दैन भन्ने कुरा उनका कवितामा पाइन्छ । तत्कालिन राजनैतिक वातावरणको झलक पनि उनका कवितामा पाइन्छ । अन्याय, अत्याचार, शोषणको विरोध उनका कविताहरूले शशक्त रूपमा गरेको देखिन्छ । सरल र सरस पदावलीको प्रयोग भएका उनका कविता सौन्दर्य पक्षमा अलि कमजोर देखिन्छन् । यसरी उनका कविताहरूको अध्ययन गर्दा आधुनिक गद्य कविताका प्रवर्तक मानिने कवि गोपाल प्रसाद रिमाल तथा भूपी शेरचनले छोडेर गएको कोमल र लालित्यमय गद्य कविता लेखनको साहित्यिक परम्पराका साथै प्रगतिवादि मान्यतालाई पनि घिमिरेले आफ्नो सिर्जना धर्मिता बनाएको पाइन्छ । साथै पद्य कवितामा चाहिं कवि माधव प्रसाद घिमिरेका केहि काव्य गुणलाई पछ्याएको पाइन्छ ।

वर्तमान् समयमा एउटा कुशल लेखकका रूपमा चिनिएका गोविन्दप्रसाद घिमिरेले विभिन्न पत्रपत्रिकामा राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरका लेखहरू प्रकाशित गरेका छन् । उनका लेखहरूमा संस्कृत साहित्यका मुख्य कृति मेघदूत प्रियदर्शीकाका साथै नेपाली सेनाको परिचय सम्बन्धी, नेपाली भाषामा प्रयोग भएका अशुद्ध शब्द, पारिभाषीक शब्द आदिका बारे आफ्ना लेख मार्फत प्रष्ट पारेका छन् । समग्रमा भन्नु पर्दा गोविन्दप्रसाद घिमिरे सामाजिक यर्थाथवादका पक्षपोषक साहित्यकार हुन् । उनका एकाङ्की तर्फ सामाजिक यर्थाथवाद र आञ्चलिकताको प्रवृत्ति भित्र्याएका छन् भने कवितामा व्यङ्ग्य, प्रेम प्रस्तुत गर्नुका साथै

क्रान्तिकारी भएर देखा परेका छन् । यस्तै उनका लेखहरू ऐतिहासिक, भाषा र नेपाली सेनाको परिचय सम्बन्धी विषयवस्तुलाई आधार बनाएर लेखिएका छन् ।

साहित्यकार व्यक्तित्वका साथ साथै एउटा कुशल अभिभावक, शिक्षक, राजनीतिक नेता तथा बहुआयामिक व्यक्तित्वका धनी गोविन्दप्रसाद घिमिरे नेपाली साहित्यका एक श्रष्टा हुन् ।

समग्रमा गोविन्दप्रसाद घिमिरेको योगदान शिक्षण पेशाको साथै नेपाली भाषा साहित्यमा मध्यम स्तरको रहेको पाइन्छ र उनका अप्रकाशित कृति र रचनाहरुलाई प्रकाशनमा ल्याई पाठकहरुमाझ ल्याउनु सकेमा उनको साहित्यक व्यक्तित्वलाई थप टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

आगामी शोधका निम्ति सम्भावित शोध शीर्षक

(क) गोविन्दप्रसाद घिमिरेको एकाङ्कीकारिता ।

(ख) गोविन्दप्रसाद घिमिरेको कवित्व ।

(ग) अनुसन्धनात्मक गद्य लेखकका रुपमा गोविन्दप्रसाद घिमिरे ।

सन्दर्भ सामाग्री सूची

कोइराला, जीवनचन्द्र: **रामेछाप जिल्लाको साहित्यिक सिंहावलोकन**, (२०६४), मन्थली रामेछाप जगदीश घिमिरे प्रतिष्ठान ।

गैरे, ईश्वरी प्रसाद र आचार्य, कृष्ण प्रसाद **आधुनिक नेपाली नाटक र फूटकर कविता** न्यू हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज नयाँ बजार किर्तिपुर काठमांडौ ।

गौतम, लक्ष्मण प्रसाद: **समकालीन नेपाली कविताको बिम्बपरक विश्लेषण** दोस्रो संस्करण, (२०६८) नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान्, ललितपुर साझा प्रकाशन, ।

ढुङ्गाना, गोविन्दप्रसाद्र: **छन्दोहार**, (२०३७), काठमाण्डौ, साझा प्रकाशन ।

पोखरेल, बालकृष्ण र अन्य (सम्पा): **बृहत नेपाली शब्दकोष,** (२०५८), काठमांडौ, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान् ।

पौडेल, विष्णु प्रसाद्र: **संस्कृत काव्य शास्त्र**, (२०५७), भुडीपुराण प्रकाशन, बागबजार काठमाण्डौ ।

बन्धु, चुडामणी: **नेपाली व्याकरणका केही पक्ष,** (२०४५), नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।

भण्डारी, डा. पारसमणी र पौडेल माधव प्रसाद: **साहित्य शास्त्र र नेपाली समालोचना,** दोश्रो संस्करण, (२०६३), विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, भोटाहिटी, काठमाण्डौ ।

शर्मा, मोहनराज र लुईटेल डा. खगेन्द्र प्रसाद: **पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्य सिद्धन्त**, दोश्रो संस्करण, (२०६३), विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, भोटाहिटी, काठमाण्डौ ।

त्रिपाठी, बासुदेव र अन्य (सम्पा): **नेपाली कविता भाग ४**, दोस्रो संस्करण, (२०५३), ललितपुर साझा प्रकाशन ।

पत्रपत्रिका सूची

घिमिरे गोविन्दप्रसाद,“अविरल यात्रा”, द्यौराली, वर्ष ८, (२०२८), पृष्ठ ९ ।

————,“अम्मल” गोर्खापत्र ,(२०२९ पौष २३) ,पृष्ठ २ ।

————,“असमाप्ति”, रत्नश्री द्वैमासिक, वर्ष ११, अंक ३ (२०३०), पृष्ठ ७ ।

———— , “संस्कृत गीतिकाव्य परम्परामा मेघदूत” रत्नश्री द्वैमासिक, वर्ष १२, अंक २ (२०३१), पृष्ठ १५ ।

————, “प्रियदर्शीकाको कथावस्तु” रत्नश्री द्वैमासिक, वर्ष १२, अंक ५ (२०३१) ,पृष्ठ ६ ।

घिमिरे गोविन्दप्रसाद, “यस्तै लाग्छ” **रत्नश्री द्वैमासिक**, वर्ष १३, अंक ३ (२०३२), पृष्ठ ११ ।

————,“आशङ्का” रत्नश्री द्वैमासिक, वर्ष १३, अंक २ (२०३२ असोज कात्तिक), पृष्ठ ६७ ।

————,“छात्रसमस्या”, **रत्नश्री द्वैमासिक**, वर्ष १४, अंक ४ (२०३३), पृष्ठ १९ ।

————,“प्राविधिक वा पारिभाषिक शब्दावलीको शिक्षण”, त्रिभुवन विश्व विद्यालयको पाठ्यकम (२०३४) ।

————,“नेपाली भाषामा प्रचलित केही शब्दहरूमा प्रश्न चिन्ह”, नेपाल कानुन परिचर्चा, वर्ष ४, अंक १ (२०३७), पृष्ठ २५ ।

———— , “राजा वीरेन्द्रको सम्झनामा श्रद्धाञ्जलि” **लप्टनडाँडा,** (२०५८), पृष्ठ ४७ ।

————, “पूर्वका सम्वाहक”, खरीपाटी जर्नल, (२०६२), पृष्ठ १७ ।

————,“सैनिक प्रतिष्ठान”, सिपाही वार्षिक, वर्ष ३९, अंक ४० (२०६३),पृष्ठ १०८ ।

————,“आमाको काख अरूको लाख”, **खरीपार्टी जर्नल**, वर्ष १९ (२०६५),पृष्ठ १३ ।

लुइँटेल खगेन्द्र प्रसाद, “नेपाली गद्य कवितामा भाषिक लय विधान” प्रज्ञा, वर्ष २२, अंक ७८ (२०५०), पृष्ठ १३४–१३७ ।

अप्रकाशित शोध पत्र

पाण्डे, सिर्जना, “प्रेम कैदीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व” अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग ।